

Hesteutstyr i graver i yngre jernalder i Sogn og Fjordane

- Bruks- eller statusgjenstander?

Lene Rognø

Mastergradsoppgave ved Universitetet i Bergen

Institutt for Arkeologi, Historie, Kultur- og Religionsvitenskap

Høst 2019

Forsidebilde: Bitt B6618e fra Bø i Gloppen, Universitetsmuseet i Bergen.

Forord

Gjennomføring av denne masteroppgaven har vært en lang prosess med en noe ujevn og tung start. Jeg har likevel blitt svært fornøyd med og investert i det temaet jeg endte opp med, og det er ingen andre tema jeg heller ville jobbet med. Hest har alltid hatt en stor plass i livet mitt, og var en del av min oppvekst. Det føles derfor både riktig og naturlig at når jeg gikk inn i arkeologien ville det være nettopp hesten jeg skulle fokusere på. Som ung drømte jeg om å en dag jobbe med hest, selv om det i utgangspunktet gjaldt levende hester. Hestens betydning i forhistorien er derimot også svært viktig, og fortjener mye fokus. Denne oppgaven fokuserer mer på hestens utstyr framfor selve hesten, og jeg mener det er en fordel å ha tidligere erfaring med hest for å forstå disse gjenstandene.

Den største takken går til min veileder, Randi Barndon, for uvurderlig hjelp gjennom hele denne prosessen. Jeg er utrolig takknemlig for at du har vært min veileder.

Oppgaven er gjenstandsbasert og jeg har derfor hatt behov for å undersøke en hel del gjenstander på Universitetsmuseet i Bergen. En takk går derfor til Melanie Wrigglesworth og Brita Hope for tilgang til disse gjenstandene.

Takk også til Vegard Hovland for konstruksjon av kart over Sogn og Fjordane, med oversikt over alle gravene med hest og hesteutstyr.

Familie og venner har generelt vært stor støtte gjennom hele skriveprosessen min og jeg er veldig takknemlig til alle som har vært der for meg under både opp- og nedturer. Mine foreldre fortjener spesielt takk for dette. Maren og Linda, min kusine og tante, fortjener også en ekstra takk for å ha besvart mine spørsmål angående dagens bruk av hest.

To my dear friend who was constantly there for me over the last two semesters; thank you for believing in me.

Bergen, 17.11.19

Summary

The purpose of this thesis is to discuss whether the horse equipment that appears in grave material from the late Iron Age in Sogn og Fjordane County can be considered as only practical or if they may be connected to the deceased's social status as well. The equipment in question is mostly bits, the largest group of equipment found, in addition to harness fittings, spurs and stirrups. There will be an analysis of their appearance and function as the practical objects they are. Following this there will be a discussion on the probable connection to social status through the context of the graves. The horse has been discussed extensively as a religious and ritualistic symbol in the Viking Age especially. This thesis however, chooses to focus on the horse's more practical significance, as well as the connections to social status of the deceased. There are a large number of graves with horse equipment that also contain weapons, as well as other prestigious artefacts, which raises the question whether artefacts related to horses can also be viewed as objects indicating significant social status. There is a noticeable difference in the equipment found in distinct parts of Norway, most significant being the lack of spurs and stirrups in western Norway while they are found in large quantities in eastern and middle Norway. Through examination of the horse equipment in question, as well as the assumed gender of the deceased and the graves' context, i.e. the other artefacts found together with the horse equipment, it will be revealed how the horse equipment found in graves in Sogn og Fjordane is likely significant in several different ways.

In Sogn og Fjordane, there are 127 graves that contain horse equipment and/or horse bones. These 127 graves make up a collection of 133 bridle bits, 16 graves with harness fittings, one spur, and one pair of stirrups. All of these artefacts have been examined for the purpose of constructing a catalogue of the graves (see Vedlegg: Katalog over jernalder gravmaterialet fra Sogn og Fjordane), to better understand which types of bits are present, and to discuss their functions. In my opinion, understanding how the equipment functions will further the interpretation of why they have been deposited in certain graves. Through the discussions and examinations mentioned above, it will be concluded that most of the horse equipment in itself is rather simple and therefore does not have any obvious connection to higher social status alone, perhaps except for three bronze bits and gold ornamented stirrups. Together with the context of the graves however, it cannot be ignored that there is a majority of artefacts that can be connected to higher social status, as well as the fact that several of the graves are mounds. The context of the graves therefore fosters a discussion of the connection to higher social status, even if the horse equipment alone does not offer such a conclusion.

Innhold

Forord	I
Summary	III
Innhold	V
Liste over figurer	VII
Liste over tabeller	VIII
1. Innledning.....	1
1.1. Emne og Mål	1
1.2. Problemstillinger	1
1.3. Område	3
1.4. Empiri	4
1.5. Yngre jernalder i Sogn og Fjordane – samfunn og gravskikk	5
1.5.1. Merovingertidens gravskikk	6
1.5.2. Vikingtidens gravskikk	6
1.6. Oppgavens struktur	7
2. Hest og hesteutstyr i arkeologisk forskning – en forskningshistorisk oversikt.....	9
3. Hesteutstyr – moderne referanser og typer fra jernalderen	15
3.1. Hesteutstyr – Moderne referanser.....	15
3.2. Hesteutstyret fra jernalderen.....	17
4. Teoretiske og metodiske tilnærminger	21
4.1. Teori.....	21
4.1.1. Kjønnbestemmelse av graver.....	24
4.2. Metode	25
4.3. Kildekritiske forhold.....	27
5. Gravfunn med hesteutstyr fra yngre jernalder i Sogn og Fjordane	29
5.1. Geografisk lokalisering av gravene i Sogn og Fjordane.....	30
5.2. Gravenes kronologi.....	31
5.3. Gravenes utforming	32
5.4. Gravenes kjønnsfordeling.....	33
5.5. Hesteutstyret i gravene	34
5.5.1. Bittene	34
5.5.2. Seletøybeslag.....	37
5.5.3. Stigbøyer	38
5.5.4. Sporer	39

5.5.5.	Rangler	39
5.5.6.	Bjeller	40
5.5.7.	Sledekroker.....	40
5.5.8.	Isbrodder/hestebrodder.....	41
5.6.	Gravenes andre gjenstander	41
5.7.	Oppsummering	43
6.	Hesteutstyr og hestebein fra yngre jernalder i Sogn og Fjordane – en analyse.....	45
6.1.	Hesteutstyret fra Sogn og Fjordane: utforming og bruk	45
6.1.1.	Udelt trinsebitt.....	53
6.1.2.	Tredelt trinsebitt	53
6.2.	Hestebein fra gravene i Sogn og Fjordane.....	54
6.3.	Kjønnsfordeling av hesteutstyr og hestebein.....	57
6.4.	Oppsummering	59
7.	Diskusjon og tolkning	61
7.1.	Konsentrerte områder med graver med hesteutstyr i Sogn og Fjordane	61
7.2.	Symbolikk og ritualer i gravene fra yngre jernalder i Sogn og Fjordane	64
7.3.	Gravkontekst og sosial status	67
7.4.	Oppsummering	71
8.	Avslutning	73
8.1.	Videre arbeid	75
	Litteratur.....	77
	Vedlegg: Katalog over jernalder gravmaterialet fra Sogn og Fjordane	1

Liste over figurer

Figur 1.1 Sogn og Fjordane fylke med moderne kommunegrenser. (Kart: Vegard Hovland, 2019).....	4
Figur 3.1 Eksempel på hestens hodelag (Etter Mellberg 2001:104)	15
Figur 3.2 Todelt bitt (Etter Mellberg 2001: 103)	15
Figur 3.3 Bittets plassering i munnen (Etter Muin 2000:59)	15
Figur 3.4 Salen (Etter Mellberg 2001: 102)	16
Figur 3.5 Eksempler på kjøreseler (Etter Mellberg 2001:103).	16
Figur 3.6 R567, todelt bitt (Rygh 1885).....	17
Figur 3.7 Petersens fig.2, todelt bitt (Petersen 1951)	17
Figur 3.8 R566, udelt bitt (Rygh 1885).....	17
Figur 3.9 R571, tredelt bitt (Rygh 1885).....	17
Figur 3.10 R577, seletøybeslag (Rygh 1885).....	17
Figur 3.11 R579, seletøybeslag (Rygh 1885).....	17
Figur 3.12 C1804, rekonstruksjon av hodelag fra Borre i Vestfold, (Foto: Kulturhistorisk museum i Oslo)	18
Figur 3.13 Osebergsalen (Brøgger og Schetelig 1928: 247)	18
Figur 3.14 Stigbøylor (Petersen 1951)	18
Figur 3.15 R585, spore (Rygh 1885).....	19
Figur 3.16 R586, spore (Rygh 1885).....	19
Figur 3.17 Rangler (Petersen 1951)	19
Figur 3.18 Eksempel på bruk av rangler (etter Lund 1974)	19
Figur 3.19 R591, isbrodd (Rygh 1885)	20
Figur 3.20 Isbrodder (Petersen 1951).....	20
Figur 5.1 Kart over Sogn og Fjordane med avmerkede graver som har hest og/eller hesteutstyr. (Kart: Vegard Hovland, 2019)	29
Figur 5.2 Kart over Gloppen og Stryn med avmerkede graver med hest og/eller hesteutstyr. (Kart: Vegard Hovland, 2019).....	30
Figur 5.3 B3069, todelt fullsjeffbitt. (Foto: Rognø 2018)	35
Figur 5.4 B4841a, stangbitt fra Hove i Vik (Foto: Rognø 2019)	36
Figur 5.5 R576, stangbitt med taggete munnstykke (Rygh 1885)	36
Figur 5.6 B5786, bronsebitt fra Fure i Stryn. (Foto: Rognø 2018)	36
Figur 5.7 B9065, bronsebitt fra Nes i Sogndal. (Foto: Rognø 2018).....	36
Figur 5.8 B7894, fra Gutdal i Stryn. (Foto: Rognø 2018).....	37

Figur 5.9 B10447c, en av stighbøylene fra Amla i Sogndal. (Foto: Rognø 2019).....	39
Figur 5.10 R466 (Rygh 1885)	40
Figur 5.11 B4511h skålvekt. (Foto: Universitetsmuseet i Bergen).....	42
Figur 5.12 B4511f-g glassbegre. (Foto: Universitetsmuseet i Bergen).....	42
Figur 5.13 B4511o kufisk mynt. (Foto: Universitetsmuseet i Bergen)	42
Figur 5.14 B6500c Irsk produsert bronsesmykke. (Foto: Universitetsmuseet i Bergen)	42
Figur 5.15 B11390r-s spillebrikker og terning. (Foto: Universitetsmuseet i Bergen)	43
Figur 6.1 B1221 fra Gjerde i Leikanger. (Foto: Rognø 2018)	47
Figur 6.2 B3456t fra Kvåle i Sogndal. (Foto: Rognø 2019).....	47
Figur 6.3 B5555c fra Myklebost i Fjaler. (Foto: Rognø 2018)	48
Figur 6.4 B3968 fra Vik i Stryn, munnstykke med tydelig firkantet tverrsnitt. (Foto: Rognø 2018).....	48
Figur 6.5 Eksempler på mulige jernalderhodslag. (Tegninger av Rognø 2019)	50
Figur 6.6 B10447c, ene stighbøylene fra Amla i Sogndal. (Foto: Rognø 2019)	51
Figur 6.7 Detaljer fra ene stighbøylene fra Amla i Sogndal. (Foto: Rognø 2019)	51

Liste over tabeller

Tabell 5.1 Kommuner med graver med hesteutstyr	30
Tabell 5.2 Kommuner med graver med hestebein	30
Tabell 5.3 Type graver	32
Tabell 5.4 Gravleggelse.....	32
Tabell 5.5 Gravenes kjønnsfordeling	33
Tabell 5.6 Antall hesteutstyr fra S.Fj.	34
Tabell 5.7 Type bitt	35
Tabell 5.8 Graver med våpen	41

1. Innledning

1.1. Emne og Mål

Denne oppgaven vil ta for seg hesteutstyret deponert i graver i yngre jernalder. Jeg vil med utgangspunkt i gravmaterialet fra Sogn og Fjordane forsøke å etablere en bedre forståelse for selve hesteutstyret og hvordan det kan ha fungert i praksis.

Jeg mener en forståelse for utstyrets praktiske funksjon har betydning for tolkningen av hvorfor det har blitt plassert i graver. Det er også, som vi vil se, en forskjell i hvilket utstyr som blir funnet hvor i Norge. Hesteutstyr fra Island, Danmark og Sverige vil også blir brakt inn som sammenligninger hvor det er relevant.

Hesten i yngre jernalder foruten å være et ride- og trekkdyr, kan se ut til å ha vært knyttet til tro og overtro, religion og kult. Dette ses i de skriftlige kildene og norrøn mytologi, men hva med heste- og rideutstyret? Hvilken rolle fikk disse objektene når de ble deponert i graver, og hvem ble gravlagt med hesteutstyr i yngre jernalder?

Hesterelatert materiale fra graver fra yngre jernalder i Sogn og Fjordane (Figur 1.1) vil undersøkes, og deretter vil utstyrets form og funksjon analyseres. Dette vil hovedsakelig gjøres ut ifra gjenstandsundersøkelse og diskusjon rundt det spesifikke utstyret og deres utforming og bruk. En diskusjon rundt religiøs symbolikk og den avdødes sosiale status er også relevant for denne oppgavens mål. Viktig for dette er gravenes kontekst som i denne oppgaven henviser til; de andre gjenstandene, gravens utforming og den avdødes antatte kjønn. I Sogn og Fjordane er det 127 graver fra yngre jernalder som har hesteutstyr eller hestebein som gravgods, og disse er alle presentert i denne oppgavens katalog (se Vedlegg: Katalog over jernalder gravmaterialet fra Sogn og Fjordane).

1.2. Problemstillinger

Hovedfokus i oppgaven vil være å diskutere hesteutstyret i graver med vekt på utstyrets praktiske funksjon og betydning for hest og rytter ved ridning/kjøring med hest. Ett viktig aspekt ved yngre jernalders gravskikk er at hverdagslige gjenstander, verktøy og redskaper, ble deponert som gravgods i gravene (se Petersen 1951). I hvilken grad hesteutstyret når det ble nedlagt i graver som gravgods, endret karakter og gikk fra å ha en praktisk funksjon ved ridning til å bli til statusindikerende gjenstander vil også bli belyst.

I forbindelse med min undersøkelse av hesteutstyr som gravgods og sosial status knyttet til hest og hesteutstyr vil de utvalgte gravenes øvrige gravgods bli undersøkt. Og er det forskjeller i hesteutstyret med tanke på kjønn?

Et annet spørsmål som vil bli berørt er om det finnes særegne sentre eller steder i Sogn og Fjordane som kan knyttes til heste- og rideutstyr og hvorvidt dette kan spores i gravmaterialet. Finnes det områder i fylket som utpeker seg med graver med spesielt mye hesteutstyr eller er det områder hvor en viss type hesteutstyr ble deponert i flere graver? Finnes det funnrrike områder i Sogn og Fjordane som fremstår som sentrale i henhold til sosial status knyttet til hest mens andre er mer uvesentlige?

Det vil samtidig være interessant å undersøke nærmere hvorvidt hesten har hatt en symbolsk mytologisk rolle knyttet til seg slik kildene tilsier (se blant annet den eldre Edda) og hvordan dette kom til uttrykk i gravskikken i yngre jernalder. Hest og hesteutstyret i arkeologisk sammenheng har blitt sett på som av religiøs og rituell betydning sannsynligvis mer enn noe annet (Gjessing 1943; Mansrud 2002; Oma 2000; 2002 og 2011; Leifsson 2015). Jeg mener hesteutstyret funnet i graver fortjener mer fokus som de praktiske gjenstandene de var. Forståelse for hvordan hesteutstyret fungerer er også noe jeg mener kan være svært viktig for å forstå dets betydning når det blir lagt ned i graver som gravgods. Hovedformålet med oppgaven er derfor en analyse og diskusjon om hvorvidt hesteutstyret deponert i graver i yngre jernalder i Sogn og Fjordane kan anses som ikke bare de bruksgjenstandene de faktisk var, men hvorvidt de også kan anses som statusindikerende gjenstander.

Hesteutstyret vi kjenner til fra jernalderen har hovedsakelig blitt funnet i graver, og det er derfor også viktig å forstå konteksten gjenstandene er funnet i, samt hvordan utstyret kan være relatert til den avdøde. Det er i tillegg interessant å se på de store variasjonene i hesteutstyret som har blitt funnet i graver i hele Norge, og de eventuelle lokale tradisjonene dette kan vise til. Det vil bli tatt utgangspunkt i alt hesteutstyr funnet i graver i Sogn og Fjordane fra yngre jernalder, og dette vil analyseres og tolkes ut ifra dets rolle som praktiske gjenstander, men jeg vil også se på gravene, det andre gravgodset og hesteutstyret i henhold til den gravlagtes sosiale status. Relevant for denne analysen og diskusjonen er også områdene gravene er funnet i, den gravlagtes antatte kjønn og hvilke utstyr som blir funnet i hvilke graver.

Når det gjelder hesteutstyr har det vært et større fokus på det som kategoriseres som såkalte 'ryttergraver' (sporer og stigbøyer) enn på hesteutstyr (bitt, seletøybeslag o.l.), muligens fordi sporer og stigbøyer har blitt sett på som et klarere tegn på høyere sosial status, mens 'vanlig'

hesteutstyr ikke har en like klar betydning forbi det praktiske. Dette vil det bli sett mer på videre i denne oppgaven.

Det er relevant å trekke inn hva Susan Andersen (1996) påpekte i sin masteroppgave; at bittets funksjonalitet og variasjon kan ha vært relevant for hvorfor de blir lagt i graver. Hun hevder at det å forstå hvordan et bitt fungerer kan hjelpe med å unngå feiltolkninger hvor noe får en ren symbolsk mening, når de også har en funksjonell betydning. I tillegg til dette hevdet hun også at kunnskap om funksjonaliteten kan legge til mer til den symbolske meningen. Dette er noe som også gjør det viktig å undersøke gjenstandene for å danne et bedre bilde av utstyret med personlige beskrivelser og notater, for så å kunne si noe mer spesifikt om typene. Det er for eksempel bitt av forskjellige typer som kan diskuteres i forhold til forskjellige bruksområder eller forskjellige hester. Kan bitt som skiller seg ut tilsi at de har blitt brukt på en spesifikk måte?

Ved undersøkelse av gjenstandene fra Sogn og Fjordane har Jan Petersen (1951) og Oluf Rygh (1885) blitt brukt i sammenheng med typeinndeling, samt de geografiske spredningene. Både Petersen og Rygh har egne typeinndelinger for hesteutstyr, slik som bitt og seletøybeslag som er det mest relevante for denne oppgaven. Petersen og Rygh fokuserer på hvordan utstyret ser ut og deler det inn i grupper ut ifra dette, uten å ta i betraktning hvordan utstyret virker.

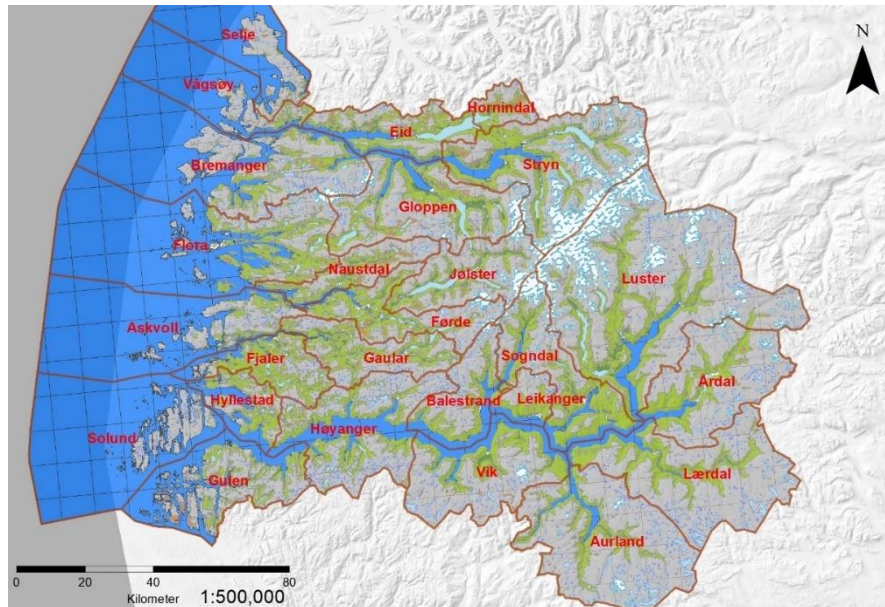
1.3. Område

Sogn og Fjordane er ett av de store vestlandsfylkene og ligger mellom fylkene Hordaland i sør og Møre og Romsdal i nord. I øst grenser fylket til Oppland, og i sør-øst til Buskerud.

Landskapet i Sogn og Fjordane er variert, med dype fjorder og høye fjell men også mange gode jordbruks- og skogsområder. Sognefjorden er den lengste fjorden i Norge og befinner seg i Sogn og Fjordane.

Sogn og Fjordane skiller seg ut som et fylke med særdeles mange funn av jerngjenstander i graver fra yngre jernalder (Petersen 1951). Dette inkluderer også den høyeste forekomsten av gjenstander relatert til metallarbeid (Barndon og Olsen 2018: 79). Sogn og Fjordane er derfor et svært interessant forskningsområde, og mengden og typene av hesteutstyr som framtrer i regionen gjør det desto mer interessant. Sogn og Fjordane skiller seg ut med at det nesten utelukkende er bitt som er funnet i gravene, mens det for eksempel i andre deler av landet er vanlig å finne seletøybeslag, stigbøylor og sporer. Dette i seg selv gjør fylket interessant å se på i forhold til hesten og dens utstyr.

Fylkene og kommunene nevnt i denne oppgaven har alle moderne grenser (Figur 1.1 for Sogn og Fjordane). Disse grensene endres snart igjen ved sammenslåing av både fylker, Sogn og Fjordane og Hordaland som blir til Vestland, og sammenslåing av flere kommuner i Sogn og

Figur 1.1 Sogn og Fjordane fylke med moderne kommunegrenser. (Kart: Vegard Hovland, 2019)

Fjordane. Dette tas ikke hensyn til i denne oppgaven, kommunene vil navngis slik de foreligger i dag.

1.4. Empiri

Oppgavens arkeologiske materiale består av 127 gravfunn fra hele Sogn og Fjordane datert til yngre jernalder. I tillegg til dette er det fire graver som er datert til eldre jernalder. Hesteutstyr er tilstede i 119 graver fra yngre jernalder og tre fra eldre jernalder. Hestebein er tilstede i tolv av gravene fra yngre jernalder, og en fra eldre jernalder. Det er dessuten overlapp i fire av gravene som har både hesteutstyr og hestebein.

Empirien er derfor basert på totalt 131 gravfunn fra hele fylket som er datert til jernalder. Oppgaven fokuserer imidlertid på de gravene som er datert til yngre jernalder. Oppgaven vil dermed inneholde både kvantitative og kvalitative analyser av det arkeologiske materialet og jeg vil se nærmere på hele fylket under ett og videre undersøke hvorvidt det er områder som markerer seg i kvalitet og kvantitet i forhold til resten av fylket.

1.5. Yngre jernalder i Sogn og Fjordane – samfunn og gravskikk

Mot slutten av 500-tallet ble det en brå slutt på den rike materielle kulturen som skal ha preget særlig sørlige og vestlige deler av landet i folkevandringstiden. Det var en nedgang i de store og rike høvdinggravene, det så ut til å bli slutt på skattedeponering med rike gullgjenstander, gårder ble lagt ned, og bosetningsområdene holder seg til de mest sentrale og beste jordbruksarealene (Magnus og Myhre 1976: 398-400).

I Sogn og Fjordane har det blitt vist gjennom arkeologiske undersøkelser at blant annet reinjakt, stølsdrift, beiting av dyr, og jernvinning har blitt gjort intensivt selv inn i merovingertid. Det ser også ut til at ferdselsveier mellom Østlandet og Vestlandet via Hardangervidda ble mer allment brukt i merovingertid, ut ifra for eksempel botaniske undersøkelser. Det har blitt funnet planter høyere enn de tidligere var utbredt og spredningen kan skyldes ferdsel med store dyr over vidden. Det er svært sannsynlig at det var mye bruk av hest som enten ridedyr eller til kløv (Magnus og Myhre 1976: 401-403, Myhre 2002: 149-151).

I vikingtiden var det en blanding av gårdsdrift, handel og plyndring menneskene levde av. Store rikdommer ble brakt til Norge fra utlandet via handel og plyndring, noe som formet det økonomiske systemet på hjemmebasis. Det var likevel gården som var hovedfundamentet i vikingtidsøkonomien (Sigurdsson 2017: 139). Undersøkelser på Vestlandet har også vist at kystfisket undergikk en intensivering i periodene mellom ca. år 600 og år 1300. Kjennetegnet til den generelle gårdsdriften i Skandinavia var en kombinasjon av fiske, korndyrking, husdyrhold, samt fangst og sanking fra utmarken (Sigurdsson 2017: 142).

Vikingtidssamfunnet hadde en klar sosial rangstige hvor konger eller høvdinge sto høyest, deretter bønder, og nederst var de ufrie trellene (Sigurdsson 2017: 99). Økonomi og politikk i vikingtiden dreide seg mye om å bygge nettverk, og for at høvdingene skulle holde på makten måtte den bygges opp nedenfra ved hjelp av støtte fra bondebefolkningen. Dette medførte at det ble konkurranse mellom de forskjellige høvdingene om hvem som kunne gi de beste gavene og holde de største festene. Det trengtes derfor store rikdommer for å ta del i det sosiale nettverket (Sigurdsson 2017: 163).

I Sogn og Fjordane skal det ifølge sagaer ha vært flere mektige ætter i vikingtiden, og dette kan støttes opp med et mangfold av rike graver (Solberg 2003: 288-289). Arkeologiske materiale kan også vise til eventuelle sentrale områder innenfor fylket. Dette gjelder spesielt Vik, Gloppen og Stryn, og disse bygdene skal blant annet ha en betydelig mengde av importmateriale

(Moberg 1992: 181, Sørheim 2018). Som vil vise seg videre i oppgaven skiller disse bygdene seg ut også med tanke på graver med hesteutstyr.

1.5.1. Merovingertidens gravskikk

Gravskikken i merovingertiden endres i henhold til tidligere perioder, for det meste fordi den blir enklere. Store kister av stein forsvinner nesten helt og gravhauger blir vanskelige å finne ettersom de er lavere og vanskelige å lokalisere i landskapet, eller fordi de er under flat mark. I første delen av perioden er flatmarksgraver i majoritet, men senere i perioden blir det igjen en økning i større gravhauger. Både kremasjon og inhumasjon er fortsatt vanlig i hele Norge og begge deler kan forekomme på de samme gårdene eller til og med i samme haug. Et kjennetegn med merovingertiden derimot, er båt- og skipsgraver, hvor den avdøde har blitt gravlagt i en båt eller et skip, for det meste også med rikt gravgods (Solberg 2003: 186-187). Båt eller skip i graven finnes ikke fra merovingertid i gravene undersøkt i denne oppgaven.

Gravgodset er enkelt i merovingertiden. Videre inn i perioden blir gjenstander som jordbruksredskaper, smedredskaper og jaktutstyr vanligere å legge ned i graver. Bitt ble også deponert i disse gravene og Solberg hevder dette kan antyde at hest har blitt deponert i gravene (Solberg 2003: 187-188). Fra gravmaterialet i Sogn og Fjordane er det en klar økning i deponering av hesteutstyr i gravene i forhold til tidligere perioder. Det er kun fire graver fra eldre jernalder i Sogn og Fjordane som har materiale relatert til hest, mens i merovingertid får vi et noe høyere antall graver.

1.5.2. Vikingtidens gravskikk

Gravfunn er også den største funnkategorien i vikingtiden. Gravene varierer fra enkle under flat mark uten markeringer til graver med store markeringer. Gravgods varierer også fra å ikke være tilstede, til én gjenstand og til å være rikt og mangfoldig (Solberg 2003: 216). Det er flere gravfunn fra denne perioden enn noen andre av lignende lengde, og Norge er velkjent for sine store skipsgraver, som ofte inneholder hester og hunder (Solberg 2003: 222-223). Dette kan også ses i gravmaterielt fra Sogn og Fjordane med hest og hesteutstyr, da flertallet av gravene varierer mellom haug og flatmarksgraver. Et flertall av gravene har imidlertid et mangfold av gjenstander som gravgods, framfor graver med få eller bare én gjenstand.

Det er tydelig fra sammenligning av bosteder og graver at langt fra alle fikk en grav. Det kan bety at personer av lav status, svært fattige eller slaver/treller ikke fikk en markert grav og gravgods. Barn er også svært underrepresentert i det arkeologiske materialet, noe som kan tyde på flere ting. Det er mulig at barn ikke var verdige en formell begravelse, da vi vet lite om hvordan overgangen fra barn til voksen ble sett på under denne tiden. Det faktumet at vi har

barnegraver derimot, tilsier at de samme kriterier for familiær og personlig status kan ha vært relevant også for barn. For de menneskene som ble gravlagt, var det kremasjon som var aller mest vanlig, hvor asken ble enten satt i umarkerte graver eller i hauger. Ofte ble den avdøde brent der graven skulle være for så å få graven reist over seg, men i de fleste tilfeller ble beinene av den avdøde, og eventuelle dyr, hentet ut av asken og sortert og vasket før de igjen ble lagt ned i graven enten direkte i kammeret eller i en urne. Inhumasjon er sjeldnere men forekommet. Det er som oftest små forskjeller i omfang av gravgaver for kremasjon og inhumasjon i vikingtiden (Price 2008: 259-262).

Skipsgraver er også som nevnt over svært spesielt i Norge. De store skipsgravene Oseberg og Gokstad fra Vestfold og Tune fra Østfold, hadde i tillegg til skipene mye bevart organisk gravgods, og disse gravene er blant de rikeste kildene vi har til høystatusgraver i vikingenes verden (Price 2008: 264).

1.6. Oppgavens struktur

Denne oppgaven er inndelt i 8 kapitler. Kapittel 2 vil ta for seg en forskningshistorisk oversikt over forskning på hesten og heste- og rideutstyr i yngre jernalder i Norge. Kapittel 3 består av en kort redegjørelse for ordinært hesteutstyr fra moderne tid, samt en oversikt over Jan Petersen og Oluf Ryghs type inndelinger av hesteutstyr fra yngre jernalder i Norge. Kapittel 4 omhandler teoretiske og metodiske tilnærminger relevant for oppgaven, spesielt fokusert på teorier rundt gravmaterial og gravskikk, samt metoder for hvordan jeg har gått fram med arbeid for denne oppgaven. Deretter følger hoveddelen av oppgaven, som vil ta for seg det arkeologiske materialet som er grunnlaget for oppgaven og analyser og diskusjoner omkring dette. Kapittel 5 er hovedsakelig en presentasjon av gravmaterialet relatert til hest samt annet gravgods, og det vil også ta for seg gravenes kronologi, utforming og kjønnsbestemmelser av de gravlagte. Etterfulgt av dette vil kapittel 6 analysere hesteutstyret, hestebeinene og kjønnsbestemmelser av gravene i forhold til hesten. I kapittel 7 vil jeg diskutere og tolke de forskjellige aspektene som ble lagt fram i både kapittel 5 og 6 med mål om å bedre forstå hvorfor hesteutstyret har vært en del av gravgodset i Sogn og Fjordane. Her vil det være et fokus på de områdene i Sogn og Fjordane med høyest og tettest konsentrasjon av hesteutstyr i graver, religiøs symbolikk, og tilslutt gravenes kontekst i forhold til den avdødes sosiale status. Det avsluttende kapittel 8 vil oppsummere hva som har blitt gjort i oppgaven og resultater blir presentert, samt et avsnitt om mulig videre arbeid for å utvide denne studien. Vedlagt oppgaven finnes en katalog med oversikt over alle gravfunn som behandles i denne

oppgaven. Gravene er gitt funn-nummer fra F1-F122 med hesteutstyr og fra Fb1-Fb13 med hestebein.

2. Hest og hesteutstyr i arkeologisk forskning – en forskningshistorisk oversikt

Heste- og rideutstyr som gravgods kjennes fra store deler av Norge. Bitt er den største funngruppen av hesteutstyr i de fleste regioner av Norge, mens stighbøylor og sporer har en høy forekomst på Østlandet i forhold til resten av landet.

Innen norsk arkeologi ble hesten diskutert så tidlig som slutten av 1800-tallet. Oluf Rygh (1885) katalogiserte hesteutstyr fra hele den norske jernalderen, men den største andelen var fra yngre jernalder. Rygh la grunnarbeidet for katalogisering og nummerering av bitt, seletøybeslag, stighbøylor og sporer, og hans arbeid blir fortsatt brukt i dag for å referere til spesifikke gjenstander og typer.

Guttorm Gjessing (1943: 59) diskuterte tidlig hestens sammenheng med det norrøne trossystemet, i tillegg til hvordan dette trossystemet var tilknyttet hestens bruk i gravskikk. Han trakk fram store offerfunn i skipsgraver som Oseberg og Gokstad og påpekte at de større hesteofrene opptrer hyppigst i visse deler av landet. Videre mente han at hesten som har fulgt en person i graven kunne forklares ved at det har vært et sterkt bånd mellom hesten og dens eier, men at det likevel ikke er den eneste forklaringen. Hesten ble sett på mer som en venn enn et vanlig bruks- eller gårdsdyr.

I *Vikingetidens redskaper* tok Petersen (1951: 10) utgangspunkt i Ryghs katalog fra 1885. Petersen hevdet at hesteutstyr var blant majoriteten av redskapsgjenstander funnet i graver fra den norske jernalderen, da spesielt bitt. Petersen utvidet Ryghs arbeid, i tillegg til at han forsøkte mer nøyaktig datering og typologisering. Petersen tok for seg alle de forskjellige typene av hesteutstyr samt sporer, og gikk nøye gjennom deres utforming og utbredelse i Norge.

I 1989 publiserte Helge Braathen sin magistergradsavhandling fra 1977. Braathen fokuserte på ryttergraver, det vil si gravfunn som inneholdt stighbøylor og sporer, fra sen forhistorisk tid. Han konsentrerte seg om Øst-Norge men så også nærmere på noen få graver i Vest-Norge og Trøndelag. Braathen mente ryttergraver kunne ses i sammenheng med makt og politiske strukturer, og la fram en teori om at det var Ynglingætten som brakte ryttergravskikken fra Sverige og over til Norge. Han hevder også at stighbøylor og sporer må ha en videre betydning enn kun som tekniske hjelpemidler ved ridning (Braathen 1989: 144). Braathens avhandling gir en god oversikt over spesielt graver med stighbøylor i Norge.

Forskningen som omhandler hesten i nyere tid fokuserer mye på det symbolske og religiøse ved hesten. Anja Mansrud (2002), Kristin Oma Armstrong (2002) og Rúnar Leifsson (2015) har alle et symbol-religiøst fokus i sine studier og de undersøker hestens symbolske betydning i vikingtid. Gjennom gravmateriale, skriftlige kilder og avbildninger peker de på at det er den symbolske rollen som har vært en av hestens viktigste i vikingenes liv.

Anja Mansrud (2002: 103) hevder at dyrebein ble sett på som å inneholde krefter som kunne ha en påvirkning på fertilitet, planters vekst, å hjelpe krigere, forbedre jaktinstinkt og hadde egenskaper for å beskytte husholdninger eller grupper fra ondskap. Disse egenskapene gjorde at bein ble sett på som arvestykker og hellige gjenstander gjennom generasjoner.

Susan Andersen (1996) sin masteroppgave tar for seg bitt fra vikingtiden på Østlandet. Hun ser særlig på bittenes praktiske bruk og hestekunnskap i vikingtiden, framfor bittenes betydning i graver. Andersen går gjennom forskjellige typer bitt og diskuterer på hvilken måte disse har fungert i hestens munn, med hjelp av både hvordan resten av hodelaget har vært utformet, samt at hendene som holdet tøylene også har en stor effekt på hvordan bittet virker. Hun konstaterer at det å ha kunnskap om funksjonaliteten og variasjonene av bitt er svært viktig for å besvare spørsmål om hvorfor de opptrer i graver, som for eksempel om spesifikke typer opptrer i manns- eller kvinnegraver eller i rikere og fattigere graver, og om bittene kan kobles opp mot forskjellige bruksområder og terreng. Andersen presiserer at bittene er praktiske gjenstander og at diskusjon om hvilke typer bitt som opptrer for hvilket kjønn og om visse bitt er tilknyttet rikere eller mer ordinære graver går forbi deres praktiske funksjon og over til symbolske aspekter som hun ikke ønsker å fokusere på (Andersen 1996: 99). Andersens studie vil bli diskutert mer videre i denne oppgaven.

Anne Pedersen (1997) diskuterer såkalte 'ryttergraver', slik som Braathen, men i Danmark. Hun fokuserer spesielt på graver med både rideutstyr og våpen i samme grav og deres mulige tilknytning til militær og sosial rang i 900-talls Danmark. Hun konkluderer med at det er kun i få områder materialet er så omfattende at man muligens kan se sosiale eller militære grupper i kvantitet og kvalitet i gravkontekst og gravenes utforming. Pedersen påpeker likevel at tilstedeværelsen av våpen og rideutstyr ser ut til å reflektere en organisert militær realitet, sannsynligvis sentrert rundt kongen og hans nærmeste undersåtter. Hun hevder det ikke er en grunn til å tvile på at vikingtidsgraver som inneholder våpen og rideutstyr kan til en viss grad reflektere sosial og militær rang (Pedersen 1997: 133).

Trond Meling (2000: 4) hevder i sin hovedfagsoppgave at selv om hesteutstyr er en svært omfattende gjenstandsgruppe er det få som har undersøkt og analysert hesteutstyret i gravfunn. Han undersøkte selv graver med hest og hesteutstyr fra merovingertid på Vestlandet, og hvorvidt disse gravene kunne knyttes til samfunnsmessige og maktpolitiske endringer (Meling 2000: 1). Meling påpeker at det er svært få graver med hesteutstyr på Vestlandet i denne perioden og at det derfor er vanskelig å si noe om maktpolitiske forhold og allianse kun på grunnlag av utstyret, og han har derfor fokusert også på konteksten i gravene (Meling 2002: 110). Utover dette mente han da at tilstedeværelsen av hest i graver kan symbolisere makt og allianser, og at selv om hesten ikke hadde hatt en stor militær rolle kunne den likevel være med på å representere den ideelle kriger (Meling 2000: 34, 112).

Særlig fra rundt 2000-tallet og fram til i dag har det blitt fullført en rekke masteroppgaver som tar for seg hesten, med et flertall fra Universitetet i Oslo. Kristin Oma Armstrong (2000) diskuterte hestens rolle som symbol, framstilt på en rekke gjenstander, i tillegg til at hesten og dens utstyr også opptrer i graver. Hun konkluderte med at den hadde en svært viktig rituell og symbolsk rolle. I 2002 fullførte Peter Shenk sin masteroppgave om hestens rituelle bruk og hvordan den kan ha blitt plassert i graver for å lede den avdøde til dødsriket. Han vektla hester funnet i skipsgraver, men også hester i gravfunn uten skip. Shenk hevdet hesten var et symbol for makt, rikdom og status i vikingtiden og at dens rolle i kult hadde mye å gjøre med hvorfor den blir funnet i graver.

De siste to siste masteroppgavene som omhandler hesten fra UiO er Christina Fredrikke Danielsen (2009) og Irmelin Axelsen (2012). Danielsen tok for seg hesten som en metafor for livet, døden, elite, sosiale idealer, Odin og sjamanisme, og påpeker hvor viktig hesten var for å symbolisere dette. Hun hevder at hesten tydeligst fungerer som en metafor for status, makt, krigeren og kultlederen, og at dette vises tydelig i både arkeologisk materialet og litteratur. Danielsen hevder videre at hesten er en metafor for døden, åndereiser og vernende makt, samt at den var en metafor for den norrøne mytologien (Danielsen 2009: 73). Danielsen har forsøkt å vise at hesten generelt kan fungere som en metafor for svært mye.

Tittelen på Axelsens oppgave hevder at 'kristendommen drepte hesten', og viser til hvordan kristendommen 'tok knekken' på hestens symbolske rolle. Hun diskuterte hvordan hesten har blitt tekstlig håndtert som arkeologisk forskningsobjekt i jernalderen, og hevder sannheter blir konstruert, reproduisert, og deretter framstår som virkelighet. En viktig faktor for dette skal ha vært 'institusjoner og enkeltindividers mulighet til å kontrollere hvem som har rett til å uttale seg' (Axelsen 2012: 82). Hvordan noe blir behandlet som et forskningsobjekt kommer gjerne

an på ulike relasjoner folk har til verden, hvilke posisjon man har, sosiale og personlige identiteter, samt sosiale forhold til andre mennesker (Axelsen 2012: 82).

Laura Bunse fullførte i 2010 en masteroppgave fra Universitetet i Tromsø som tok for seg hestens betydning i nordnorsk yngre jernalder. Bunse hevder det hesterelaterte materialet fra Nord-Norge hadde blitt generelt lite undersøkt og at det ikke fantes noen samlet presentasjon av dette materialet. Hun påpeker at på grunnlag av Ottars beretninger om bruk av hest i jordbruket har det blitt dratt slutninger om hestens rolle, men at dette reduserer den til trekkdyr brukt i jordbruk. Bunse legger derimot fram at i lys av lokale forhold og sammenlignet med funn fra andre områder, indikerer det at hesten har hatt flere roller enn kun et trekkdyr. Gjenstander knyttet til bruk av hest skal ifølge Bunse være begrenset, men at det likevel er en stor formvariasjon. Hennes materialet skal ikke ha vist til en direkte relasjon til pløying eller kjøring med hest, men det skal ha tydet på at hesten ble ridd. Hun konkluderer med at hesten i nordnorsk yngre jernalder ikke bare var et vanlig arbeidsdyr, men spilte en rolle i samfunnet både som praktisk, ideologisk, sosial og mytologisk betydning (Bunse 2010: 102-103). Bunse foretok også en rekonstruksjon av et hodelag ved bruk av et beslag funnet på Borg. Det ble også gjort rekonstruksjon av et todelt bitt til dette hodelaget (Bunse 2010: 110-123).

Et komparativt studie av vikingtids hestebegravelser i Norge, Skottland, Irland og på Island ble foretatt av Maeve Sikora i 2004. Hun påpeker at det er få hestegraver i Norge som har blitt sikkert datert, og at de fleste graver med hestebein ser ut til å ha inneholdt en til to hester, med unntak av de store skipsgravene Oseberg, Gokstad, Tune og Borre (Sikora 2004: 88). Hun viser videre til at hest er kjent fra graver over hele Norge, men fra gravene i hennes studie er over 50% lokalisert i Vestfold. Sikora hevder at bittet er den vanligste typen hesteutstyr og at kun mannsgraver hadde sporer og stigbøyler. Kvinnegravene hadde derimot en majoritet av seletøybeslag og svært få bitt (Sikora 2004: 90). Hun konkluderer med at det er tydelig mønstre i gravskikkene og at dette er et resultat av sosiale og kulturelle forskjeller (Sikora 2004: 97).

Rúnar Leifsson fullførte sin doktorgradsavhandling ved Universitetet på Island i 2018. Leifsson undersøkte rituell dreping av dyr i forbindelse med gravritualer i vikingtids Island. Han diskuterte også kort rituell dreping av dyr i Norge med utgangspunkt i gravfunn fra Vestfold, Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane, Nordland, Finnmark og Troms. Leifsson hevder at hans undersøkelse av graver i Norge viser at hester var mer vanlig i graver i yngre jernalder enn tidligere trodd (Leifsson 2018: 53). Han viser også til at det er klare regionale forskjeller i hvordan hesten har blitt brukt i gravskikken i yngre jernalder i Norge (Leifsson 2018: 53). Selv når en grav kun har hesteutstyr, mener Leifsson at det likevel kan ha vært en hest i graven på et

tidligere tidspunkt, og en av begrunnelsene for dette er de dårlige bevaringsforholdene for bein i jorden i Norge. Leifsson hevder at den store forekomsten av hest og hesteutstyr/rideutstyr i yngre jernalder i Norge er med på å belyse blant annet hesteutstyrets symbolisme knyttet til toppsjiktet i samfunnet (Leifsson 2018: 54).

Den post-prosessuelle arkeologien kritiserte blant annet det tidligere synet på materiell kultur hvor det materielle ble sett mer på som en direkte gjenspeiling av den menneskelige atferden (Olsen 1997: 61). Med den post-prosessuelle arkeologiens inntog ble de symbolske og de kommunikative aspektene vektlagt og gjenstandene var ikke passive i forhold til samfunn og kultur. Arkeologien ble sett på som en fortolkende vitenskap og forkastet dermed idéen om en fullstendig objektiv forskning. Arkeologien vil aldri være fullstendig separat fra nåtidens samfunn, og vil derfor til dels bli påvirket av verdiene som preger det samfunnet arkeologene lever i (Olsen 1997: 61). Svært viktig er også den post-prosessuelle arkeologiens holdning til individets rolle i et samfunn og post-prosessuelle arkeologene mente det hadde blitt tatt altfor lite hensyn til individnivået i den prosessuelle arkeologien. Det ble derfor lagt mer vekt på menneskers egne intensjoner og motiver, som del av å forstå samfunn og samfunnsendringer (Olsen 1997: 62). Det kan også sies at den post-prosessuelle arkeologien hadde et noe overtolkende syn, hvor alt skulle tolkes til å ha en dypere mening.

3. Hesteutstyr – moderne referanser og typer fra jernalderen

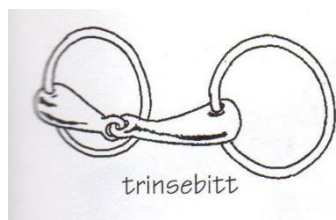
I dette kapittelet vil det bli foretatt en kort redegjørelse for det mest ordinære hesteutstyret kjent i moderne tid, samt en redegjørelse for hesteutstyr som typeinndelt av Jan Petersen (1951) og Oluf Rygh (1885). Dette gjøres for å ha en bedre forståelse for hvordan det generelle hesteutstyret ser ut, før oppgavens materiale presenteres og analyseres.

3.1. Hesteutstyr – Moderne referanser

Det vanligste utstyret som blir brukt til ridning er hodelag (Figur 3.1) og sal (Figur 3.4). Bittet blir sett på som en essensiell del av hodelaget, da det hjelper for å styre hesten. Bittet består av et munnstykke, som plasseres i hestens munn, og en ring på hver side, festet til kinnstykkene på hodelaget. Tøylene, som holdes av den som sitter på hesten, festes også i disse ringene. Det er en mengde variasjoner av både hodelag og bitt i moderne tid, og bittene blir ofte kategorisert etter

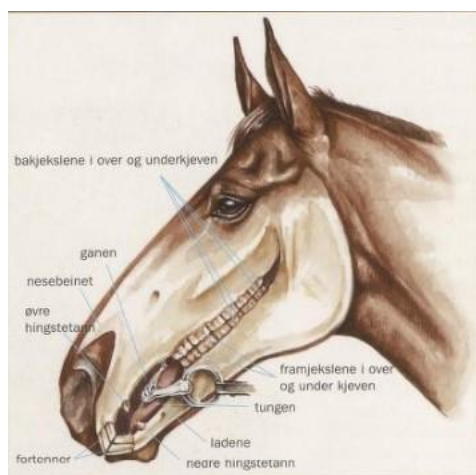
Figur 3.1 Eksempel på hestens hodelag (Etter Mellberg 2001:104)

Figur 3.2 Todelt bitt (Etter Mellberg 2001: 103)

typen munnstykke, og hvor sterke eller milde de er, samt eventuelle variasjoner i ringene.

Et svært vanlig og universalt bitt er det todelte trinsebittet (Figur 3.2). Dette bittet kan brukes til de aller fleste hester av de aller

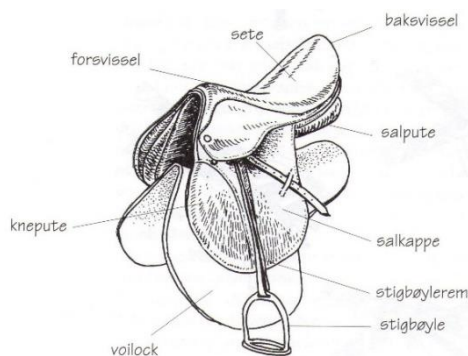

Figur 3.3 Bittets plassering i munnen (Etter Muin 2000:59)

fleste ryttere, avhengig av hestens egne behov eller hvordan den skal brukes. Enkelte bitt burde kun brukes av erfarne ryttere da uerfarne hender kan forårsake skader eller sterkt ubehag i hestens munn. Det todelte bittet ses på som et noenlunde mildt bitt, men det har en nøtteknekkereffekt som likevel fort kan gjøre det ubehagelig for hesten om rytteren drar for hardt i tøylene. Hvis man ser på illustrasjonen av bittets plassering i hestens munn (Figur 3.3) kan man se at om tøylene dras hardt i vil det klemme på hestens munnviker, og leddet kan presses ned i tungen eller opp i ganen. Trinsebittene

har derimot såkalte løse ringer, som gjør at hesten har mulighet til å kontrollere hvor bittet blir liggende, slik at det ikke presser opp i ganen eller for mye ned i hestens tunge. Bitt med faste ringer gir ikke hesten mulighet til å regulere dette.

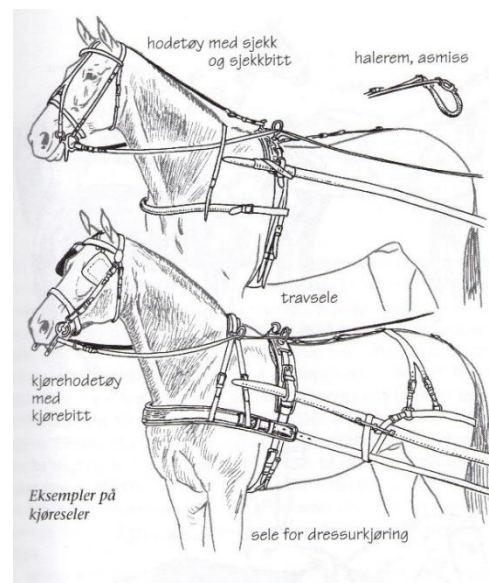
Det finnes også et tredelt trinsebitt, som minner om det todelte men har et lite ekstra ledd på midten. De tredelte trinsebittene blir ansett som noe mildere, de har en mer rundet form på grunn av det ekstra leddet, og mindre nøtteknekker effekt enn det todelte bittet. Et uleddet bitt, eller rett bitt, ligger på hestens tunge uten denne effekten, men vil fortsatt trykke på tungen om man drar i tøylene. Dette bittet blir av mange sett på som et mer komfortabelt bitt da det kan gi mer plass til tungen, og ikke konstant presser på siden av tunge og munnviker hvis de dras i. Det har i moderne tid blitt mer vanlig å bruke hodelag uten bitt, for å spare hesten det ubehaget den kan føle ved bruk av bitt. Det fins et mangfold at forskjellige bitt i moderne tid, men bittene nevnt her er det mest relevante i forhold til hva som har blitt funnet i Sogn og Fjordane, og det vil derfor ikke gå nærmere inn på andre typer moderne bitt.

Figur 3.4 Salen (Etter Mellberg 2001: 102)

Hester blir også brukt til kjøring, og da festes hesten til en kjerre, vogn eller slede. Det er særlig to seler (Figur 3.5) som er av de vanligste benyttet i dag.

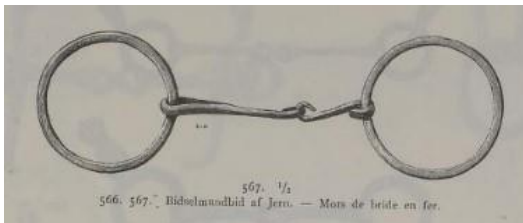
Salen (Figur 3.4), som plasseres på hestens rygg, hjelper rytter med balanse, og ettersom at rytteren da sitter stødigere vil det gjøre det mer behagelig for hesten å ha en person på ryggen over lengre tid. Det er viktig at salen sitter korrekt på hestens rygg for optimal passform og for å forhindre ryggmerter og gnagsår.

Figur 3.5 Eksempler på kjøreseler (Etter Mellberg 2001:103).

3.2. Hesteutstyret fra jernalderen

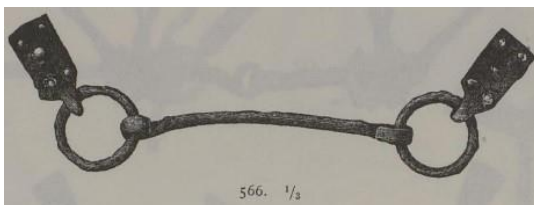
Det finnes en rekke fellestrekk mellom dagens utstyr og jernalderens hesteutstyr. Endringene ser ut til å ha sammenheng med hensyn til hvordan man ønsker å bruke hesten, og utstyret som benyttes i dag har sannsynligvis blitt lettere å tilpasse enn det var i jernalderen. I jernalderen måtte utstyret håndlages og tilpasses deretter. Nedenfor vil jeg redegjøre for det vanligste utstyret som er funnet fra jernalder, som type inndelt av Petersen (1951) og Rygh (1885).

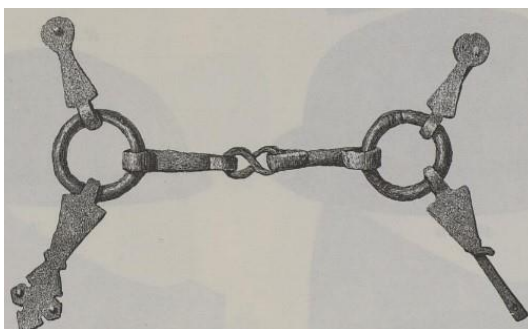
Figur 3.6 R567, todelt bitt (Rygh 1885)

Figur 3.7 Petersens fig.2, todelt bitt (Petersen 1951)

Figur 3.8 R566, udelt bitt (Rygh 1885)

Figur 3.9 R571, tredelt bitt (Rygh 1885)

Seletøybeslag som har blitt funnet i graver består ofte av ringer med fire små plater festet til den, slik som R579 (Rygh 1885). Seletøybeslagene har sannsynligvis tilhørt resten av hestens hodet, som også bittet er festet til. Hodetlagene er oftest laget av lær, og mesteparten av selve

Ut ifra gjenstander funnet i graver et det mulig å danne seg et bilde av hvordan hesteutstyret var i yngre jernalder, og særlig hvilket utstyr som var vanligst.

Bittene vi kjenner fra yngre jernalder i Norge består av et stort antall enkle trinsebitt med ett, to eller ingen ledd. Disse kan sammenlignes med Ryghs (1885) og Petersens (1951) illustrasjoner. Noe som skiller bittene fra yngre jernalder med dagens bitt er det høye antallet bitt som har et munnstykke med firkantet eller vridd tverrsnitt, noe som gjør bittene 'hardere' og mer ubehagelig for hesten. Bitt er funnet i nesten alle fylker fra yngre jernalder i Norge (Petersen 1951: 10), med et høyest antall på Østlandet, og viser til at hesten og dens utstyr har vært svært utbredt i Norge i yngre jernalder.

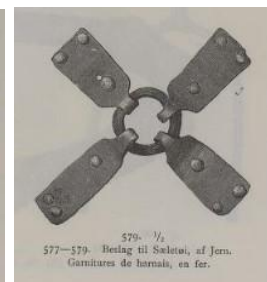
Det eldste bittet funnet i Norge er et todelt trinsebitt funnet i et stolpehull på Forsandmoen i Forsand kommune i Rogaland, datert til førromersk jernalder

(Løken

1991:4).

Figur 3.10 R577, seletøybeslag (Rygh 1885)

Figur 3.11 R579, seletøybeslag (Rygh 1885)

hodelaget er derfor borte. Det er gjort flere rekonstruksjoner av hodelag fra yngre jernalder, men det er vanskelig å komme fram til en konklusjon da det som oftest kun er de få beslagene og bittet som er bevart.

Et praktfullt eksemplar på rekonstruksjon er hodelaget funnet i gravhaugen på Borre i Vestfold (Figur 3.12). Dette hadde bevarte lærreimer og ornamenterte gullbeslag. Det kan derimot ikke ses på som en representasjon av et vanlig hodelag fra yngre jernalder da det er gullbelagt, og var sannsynligvis kun for seremoniell bruk og til sist som gravgods. De mer ordinære hodelagene har sannsynligvis vært enkle og uten ornamentikk. Laura Bunse (2010: 110) foretok en rekonstruksjon av et hodelag fra yngre jernalder med et spesielt bronsebeslag funnet på Borg i Lofoten. Dette hodelaget består av et beslag som Bunse tolket til å sitte over krysset som dannes av pannebåndet, nakkereimen

Figur 3.12 C1804, rekonstruksjon av hodelag fra Borre i Vestfold, (Foto: Kulturhistorisk museum i Oslo)

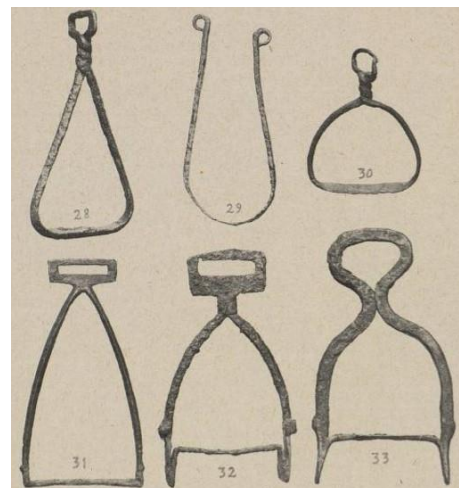
og hakereimen på hodelaget. I tillegg til dette hadde hun fått på en spenne på sidestykket og på hakereim som gjør det mulig å stille størrelsen, og et enkelt todelt bitt som også ble rekonstruert.

Figur 3.13 Osebergsalen (Brøgger og Schetelig 1928: 247)

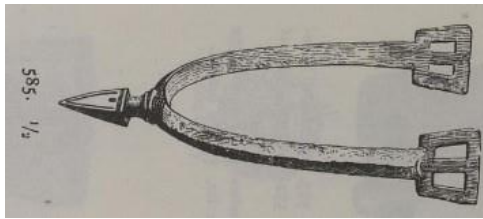
Rester etter sal har blitt funnet i svært få jernaldergraver i Norge. Det er funnet klare rester kun fra Oseberggraven, Borre i Vestfold og Løten i Hedmark (Brøgger og Schetelig 1928: 246-247). Osebergsalen er den mest kjente, og er laget av bøk (Figur 3.13). Anneli Sundkvist (2001: 131) mener det er lite sannsynlig at dette er en sal, i hvert fall til ridning, da den vil være svært ubehagelig for både rytter og hest. Rytterens tyngde fordeles ikke i denne salen på en tilfredsstillende måte. Den kan ha vært laget for å ligge på en hest sin rygg, men hun mener det er svært usannsynlig at det har sittet en rytter på den.

Stigbøyler (Figur 3.14) forekommer ofte i gravfunn fra Østlandet, samt i Trøndelag, men er sjeldne på Vestlandet

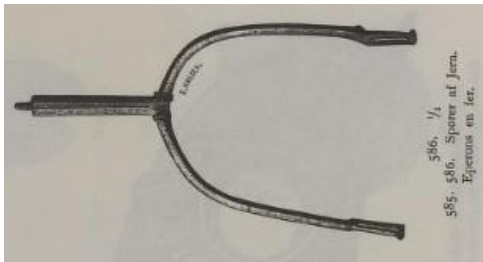

Figur 3.14 Stigbøyler (Petersen 1951)

(Braathen 1989). Dette viser til at de har brukt noe som i hvert fall kan tilsvare en sal, men hvis de har vært i gravene som inneholder stigbøyler har de forsvunnet med tiden. Stigbøylen gjør at rytteren sitter stødigere enn de vil gjøre uten, og gir også muligheten til å reise seg i salen.

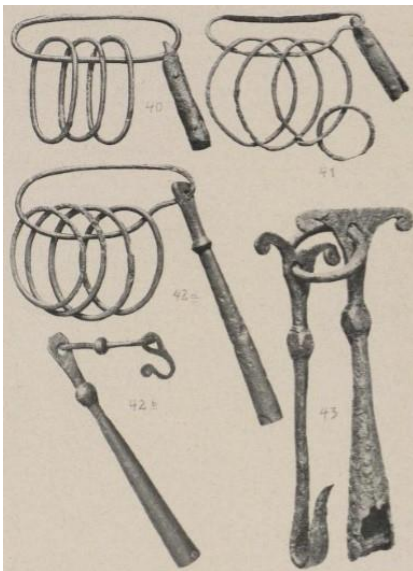

Figur 3.16 R585, spore (Rygh 1885)

Figur 3.15 R586, spore (Rygh 1885)

Sporer (Figur 3.16, Figur 3.15) har særlig blitt funnet på Østlandet, med noen få i Finnmark og Trøndelag, samt enkelte tilfeller på Vestlandet. Sporen festes på rytterens sko og brukes som en ekstra hjelp for sjenkelen (fotens press mot hestens side). I dag blir dette helst brukt av erfarne ryttere, og under spesifikke omstendigheter, som trening på høyt nivå og konkurranser. Flere forskere ser dem som et statussymbol og det er lite sannsynlig at sporer ble brukt av en vanlig person til daglig (Braathen 1989, Pedersen 1997).

Figur 3.17 Rangler (Petersen 1951)

Rangler (Figur 3.17) er gjenstander som finnes utbredt på Østlandet, samt noe i Trøndelag, og noen få på Vestlandet (Lund 1975: 52). Ranglene har blitt klassifisert som tilhørende hesteutstyr, da de ofte finnes i graver som har hesteutstyr som gravgods. Petersen (1951) antok at disse var klart relatert til hest. Rygh (1885) klassifiserte ranglene som 'ukjent bruk' mens Petersen mente de ble brukt til kjøring med hest. Det har blitt debattert om ranglene kan ha vært del av dragarrangementet på vognen i Oseberggraven, hvor da draget fra hestens sele gikk rett i akslingen på hjulet hvor det ble festet med ranglen. Et grunnlag for dette er at et lignende arrangement fortsatt blir brukt på persiske vogner (Olsen

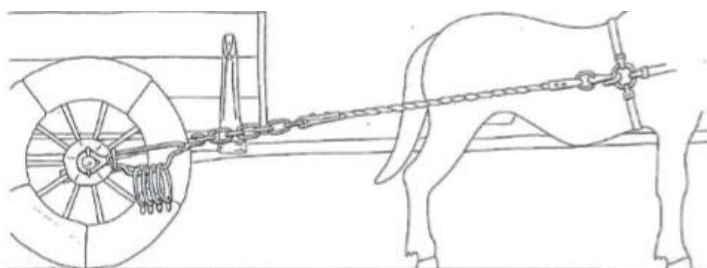
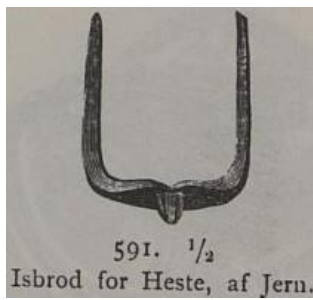

Fig. 40. Förslag till användning av D-rangler. (Ranglen är ikrokad en draglina och en dragring vilken är placerad på hjulaxeln. (Teckning: Jørgen Kraglund, SKALK, efter idé av JH Gustafsson).

Figur 3.18 Eksempel på bruk av rangler (etter Lund 1974)

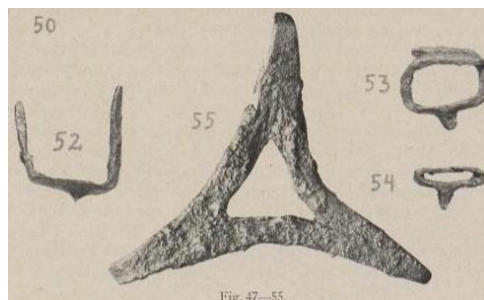
2001: 50). Cajsa Lund (1974: 97) foretok en rekonstruksjon av denne typen drag (Figur 3.18) og viste at det fungerte svært bra, avhengig av typen rangle tatt i bruk. Det blir derimot fortsatt diskutert om disse egentlig har tilhørt bruk av hest.

Isbrod for Heste, af Jern.
Figur 3.19 R591, isbrodd
(Rygh 1885)

Det kjennes også isbrodder fra yngre jernalder. For disse er funnbildet det samme; flest på Østlandet, enkelte i Trøndelag og noen få på Vestlandet (Petersen 1951: 62). Isbroddene ble festet på

hestens hov slik at den lettere kunne ta seg fram på is og snø.

Figur 3.20 Isbrodder (Petersen 1951)

4. Teoretiske og metodiske tilnærminger

Dette kapitlet vil ta for seg teorier som er relevante for gravskikk, gravgods og det spesifikke hesteutstyret. Disse teoriene kan være til hjelp for å videre analysere og tolke materialet og for å tilslutt komme fram til en konklusjon for oppgavens hovedproblemstilling. Metodene brukt for å gjennomføre denne oppgaven vil også presenteres. Dette gjelder blant annet hvordan gravene har blitt valgt, undersøkelse av gjenstander og konstruksjon av katalog over all de relevante gravene.

4.1. Teori

I denne oppgaven vil hesteutstyr i graver fra yngre jernalder i Sogn og Fjordane bli analysert og tolket. Dette vil bli gjort ved en grundig undersøkelse av hesteutstyret, samt andre gjenstander fra samme gravkontekst. Hesteutstyret i gravene vil undersøkes i seg selv i henhold til typeinndeling og funksjon. Hesteutstyrets praktiske betydning og hestens betydning som symbol vil dessuten også diskuteres. Ut ifra dette vil jeg forsøke å komme fram til tolkninger for hvorfor hesteutstyret har blitt deponert i graver, spesielt tilknyttet sosial status, og hvorvidt sosial status kan bidra til å forklare hvorfor hestens utstyr ble deponert som gravgods. Gravmaterialet er hovedtyngden for dette men viktig er også den generelle gravskikken, typen utstyr som er funnet og konteksten det har blitt funnet i. For å forstå hvorfor noe har blitt plassert i en grav er det også nødvendig å forstå symbolikken som var viktig på den tiden graven ble laget, samt den praktiske bruken av gjenstandene. Som Susan Andersen (1996: 99) også har påpekt, er hesteutstyr først og fremst praktiske gjenstander, og dette er noe som bør tas med i betraktningen når en skal diskutere hvorfor gjenstandene ble deponert i graver.

Da fokuset for denne oppgaven er hesteutstyr funnet i graver er tolkninger av gravskikk og gravgods et viktig tema. Terje Østigård (2006: 10) påpeker at gravgods ofte blir tolket til noe som den avdøde har fått med seg på reisen videre. I tillegg kan gravgods også ses på som et symbol på den avdødes sosiale status da de levde. Gravgavene blir tradisjonelt sett på som gjenstander tilhørende den avdøde, og noe som representerer dem som person. Begravelsen er derimot noe som blir arrangert av de pårørende og trenger ikke å symbolisere hvordan den avdøde så på seg selv, men heller en idealisering av den avdøde fra de gjenlevendes synspunkt. Gravgods og gravens utforming kan heller ikke si noe om menneskene som var tilstede under gravleggelsen og hvor stor begivenhet begravelsen har vært. Hvor viktig døden har vært for samfunnet kan nok delvis gjenspeiles gjennom hvem og hvor mange som deltok i begravelsen men er noe som ikke kan ses gjennom arkeologisk materiale. Det er mange

faktorer som kan ha vært med på å bestemme hvordan en person har blitt gravlagt og mengden gravgods, blant annet religion, den avdødes sosiale status og identitet, de gjenlevendes sosiale status, tradisjon og dødsårsak.

Hva en person har blitt gravlagt med og hvordan de er gravlagt kan si noe om ikke bare den avdøde men også de som gravla dem, og muligens også deres levevilkår. Gravskikk har gått fra å ha en tilknytning til det levende, som i å forme et grunnlag for tolkninger av sosiale organisasjoner og kompleksitet, til et mer skeptisk syn på det og mer fokus på de religiøse aspektene. Problemet med dette er at gravmaterialet er begrenset på en slik måte at rike graver sannsynligvis representerer et mindretall av menneskene. Det antas at mennesker med synlige gravminner som store hauger og en mengde gravgods er høyerestående mennesker eller til og med ledere eller høvdinge, og kan ikke representere et helt samfunn (Solberg 2003: 30-31).

Relevant for denne oppgaven er innfallsvinkelen til Susan Andersen (1996), som kort nevnt over. Hun hevder at bittet er først og fremst en praktisk gjenstand, og at hvordan gjenstanden fungerer kan ha mye å si for hvorfor den ble lagt i utvalgte graver. Ved å ha kunnskap om hvordan en gjenstand ble brukt, mener hun det vil være lettere å diskutere hvorfor de har blitt en del av gravgodset. Som jeg har nevnt i kapittel 2 fokuserer Andersens oppgave spesielt på bittets praktiske bruk. Hun konsentrerer seg om bitt fra Sørøst-Norge og deres variasjon i form og funksjon. Ved en detaljert gjennomgang av de forskjellige bittenes praktiske bruk og funksjon mener Andersen at det vil være til stor hjelp og betydning for studier av gjenstander i graver og hva de kan bety, og at når man katalogiserer og typologiserer spesielt bitt bør man ta i betraktning funksjonen i tillegg til utformingen (Andersen 1996: 99).

Sosialteoretikeren og sosialantropologen Pierre Bourdieu (1930-2002) har vært sentral innenfor den post-prosessuelle arkeologien, spesielt med sitt begrep *habitus*. Dette var et begrep som Bourdieu introduserte i et forsøk på å identifisere karakteristikk av menneskelige handlinger. Implikasjonen her er at det er visse karakteristikk eller attributter som er spesifikke for menneskelig handling, og deretter antakelig adskiller det fra for eksempel dyrs oppførsel. *Habitus* kan derfor ikke overføres til resten av naturen (Barrett 2004: 133). Arkeologer kan kun studere fortiden ut ifra det gjenlevende materialet, og det er derfor forståelig at en av de fremste arkeologiske interessene har vært å forklare hvordan materialet har blitt laget, ved å referere til de menneskelige handlingene (Barrett 2004: 136).

Bourdieu's begrep om *habitus* refererer til holdninger og disposisjoner av sunn fornuft som leder mennesker i deres dagligdage liv. Konseptet om *habitus* har vært svært nyttig for

arkeologer som en måte å forstå hvordan hverdagslige rutiner og ritualer, som ofte er svært synlig i arkeologisk materiale, kan være med på å gi en struktur til samfunn og historie (Shanks 2004: 241). Michael Shanks (2004: 241-242) påpeker at habitus betyr at arkeologer burde se nærmere på hverdagslige rutiner. Han hevder at for eksempel kjønn ikke er noe som blir pålagt en person så mye som det er en del av hva som er ansett som passende måter å oppføre seg på og kle seg, relatert til hverandre. Ut ifra gravmaterialet fra yngre jernalder er det vanskelig å observere det hverdagslige, men det er likevel hverdagslige gjenstander som har blitt deponert i graver.

Hesteutstyret generelt er potensielt mye mer hverdagslige gjenstander enn det stighbøyer og sporer ('rideutstyr') blir framstilt til å være. Men som det vil ses nærmere på videre i oppgaven er hesteutstyret sannsynligvis også relatert til visse nivåer av sosial status i forhold til spesielt kontekstgjenstandene og gravenes utforming.

Heidi Lund Berg (2013: 32) påpeker i sin masteroppgave om nøkkelpraksis at i dagens samfunn er ting svært viktig for hvordan en person markerer seg, og representerer forskjeller mellom mennesker. Hun mener dette kan overføres til fortiden. Dette er interessant spesielt i forholdet mellom hesteutstyr og rideutstyr. 'Rideutstyr' tilsier at utstyret har blitt brukt til ridning, og gravene som inneholder disse gjenstandene, altså sporer og stighbøyer, blir betegnet som 'ryttergraver'. Dette igjen tilsier at den gravlagte har vært en rytter i sitt liv, altså at gjenstandene representerer hvordan de har vært mens de levde. Som nevnt tidligere burde man ikke se på gravgodset som en direkte gjenspeiling av den avdødes liv, men jeg mener at gjenstander er viktig for hvordan en person markerer seg, og at det vi finner i graver fra yngre jernalder kan representere sosiale forskjeller mellom forskjellige mennesker, og slikt sett har vært statusindikerende gjenstander.

Det er utfordrende å bevege seg fra samtidens samfunnsteori til en forhistorisk autentisk situasjon men i en gjenstandsbasert oppgave slik som denne er det nettopp viktig å se på hva gjenstandene, i dette tilfelle hesteutstyr, kan ha betydd for den avdøde. Det bør tas i betraktning at det er praktiske gjenstander som har vært brukt i dagliglivet, men sannsynligvis ikke av alle, samtidig som de kan indikere nivåer av status. I tillegg til dette må det også, som nevnt tidligere i kapittelet, tas i betraktning at det er de gjenlevende som har deponert gjenstandene i graven, og vi kan ikke sikkert vite at de har tilhørt den avdøde. Gjenstander kan være en representasjon eller idealisering av den avdøde. Gjenstander kan representerer det en person har vært eller stått for, eller hvilke sosial status de hadde på den tiden de døde.

4.1.1. Kjønnbestemmelse av graver

En kjent krigergrav fra funnet Birka i Sverige, i 1878, ble helt fra starten sett på som en høytstående mannlig kriger. Graven var en av de to eneste gravene på øyen som hadde fult våpensett, i tillegg til at den hadde stigbøyer, og to hester plassert i enden av graven. Personen som var gravlagt ble sett på som en som kunne skyte med pil og bue fra hesteryggen. I tillegg var det et brettspill i graven som så ut til å utspille militære strategier. Det var ingen gjenstander som man som oftest assosierer med kvinner. Det skal aldri ha blitt argumentert mot eller satt spørsmål ved om graven tilhørte en mann eller ikke. Arkeologene hadde sannsynligvis ikke tidligere sett et behov for å analysere skjelettmaterialet nærmere, men i 2017 ble det foretatt aDNA analyser som viste at skjelettmaterialet tilhørte en kvinne (Price, Hedenstierna-Jonson m.fl. 2019). Price og Hedenstierna hevder at selv om den avdøde var biologisk en kvinne betyr ikke det at vi automatisk vet hvordan denne personen identifiserte seg selv eller hvilke rolle hun hadde. Omstendigheter kan for eksempel ha gjort at hun tok på seg en 'mannsrolle' (Price, Hedenstierna-Jonson m.fl. 2019: 191-192).

Kvinnen i graven i Birka hadde med seg utstyr relatert til hest, i tillegg til at det var to hesteskjeletter i ene enden av graven. Kan denne graven brukes til å sette spørsmål ved andre graver som enten ikke har skjelettmateriale å analysere eller som ikke har blitt forsøkt analysert? Jeg mener dette til en viss grad burde brukes til å sette flere spørsmål ved hvem gravene faktisk har tilhørt. Utfordringen er at det er svært lett å ta med seg moderne syn og holdninger for så å påføre disse til arkeologiske tolkninger. Vi burde ikke anta at mennesker i jernalderen hadde like holdninger og tankegang som oss, men vi kan heller ikke fullstendig utelukke at det har vært likheter. Det vil derfor være nærmest umulig å komme fram til et sikkert svar, om ikke det er nok skjelettmateriale bevart som kan analyseres, og det vil da fortsettes å kjønnbestemmes ut ifra tolkninger av gravgods.

Gravene fra Sogn og Fjordane som inneholder hesteutstyr er som vi vil se spesielt graver med våpen, og alle disse gravene har blitt kjønnbestemt som mannsgraver på grunnlag av gjenstandene i gravene. Jeg mener undersøkelsen av graven i Birka gir rom for en reevaluering av hvordan vi kjønnbestemmer gravene, og at det ikke trenger å være så svart og hvitt som det tidligere har vært. For denne oppgaven er det spesielt relevant fordi det også var hestebein og hesteutstyr i graven, og jeg mener hest og hesteutstyr generelt ikke kan tilegnes et spesifikt kjønn.

4.2. Metode

Det utvalgte empiriske materialet for oppgaven er graver med hesteutstyr fra yngre jernalder i Sogn og Fjordane. For å tilegne meg en så nøyaktig oversikt og fullstendig liste over alle gravfunn fra yngre jernalder med heste- og rideutstyr i Sogn og Fjordane som mulig har jeg benyttet to databaser: Askeladden og Unimus. Riksantikvarens Askeladden-innsynsklient (www.asketadden.ra.no) er en tjeneste som gir brukere et overblikk over arkeologiske lokaliteter i Norge. En annen database som jeg har benyttet, er Universitetsmuseenes arkeologisøk Unimus (www.unimus.no/arkeologi/forskning). I Unimus har jeg søkt opp lister av gravfunn som gir oversikter over både kontekst og dateringer. Gjennomgangen i Unimus og Askeladden ble brukt tidlig i undersøkelsesfasen. Per Fetts digitaliserte *Førhistoriske minne på Vestlandet* (www.dokpro.uio.no/arkeologi/fett/fett_ramme.html) er dessuten også benyttet. Dette impliserer at gravene har blitt valgt ut med bakgrunn i hvordan tidligere arkeologer har kategorisert hesteutstyr.

Museets databaser og tilvekstkataloger har ikke like detaljerte beskrivelser for alt og det gjorde det vanskelig å undersøke gjenstandsmaterialet uten en direkte personlig undersøkelse. Da hesteutstyr først og fremst er praktiske gjenstander mener jeg det vil være viktig å vite hvordan hver av gjenstandene ser ut, for så å kunne diskutere hvordan de har blitt brukt, og deretter hva de har betydd utover dette.

Alt hesteutstyr fra de utvalgte gravfunnene som er tilgjengelig ved Universitetsmuseet i Bergens kulturhistoriske samlinger ble deretter undersøkt av meg personlig. I slutten av 2018 og begynnelsen av 2019 ble det tilbrakt tid ved de arkeologiske samlingene på Universitetsmuseet i Bergen for å undersøke relevante gjenstander relatert til hest. Kun noen få gjenstander var ikke tilgjengelig for undersøkelse. Gjenstandenes tilstand slik de foreligger i dag har blitt observert og målt, samt fotografert av meg og jeg har også kommentert omkring spesielle observasjoner (se Vedlegg: Katalog over jernalder gravmaterialet fra Sogn og Fjordane). Arbeidet i samlingen ble gjort for å konstruere en oversikt og detaljert katalog over alle funn. Undersøkelsen ble primært utført for en bedre oversikt over hvordan gjenstandene ser ut i henhold til praktisk funksjon og bruk men også i lys av form- og typebestemmelser. Samtlige øvrige gjenstander i gravene er listet i katalogen (se Vedlegg: Katalog over jernalder gravmaterialet fra Sogn og Fjordane) men har ikke blitt nærmere undersøkt for denne oppgaven.

Katalogen består av en detaljert gjennomgang av alle gravene fra Sogn og Fjordane som inneholder hesteutstyr, fra både yngre og eldre jernalder, samt graver med hestebein. Alle gravene har fått ett eget funn nummer, F1-F122 for graver med hesteutstyr og Fb1-Fb13 for

graver med hestebein. Både museumsnummer og funn nummer fra katalogen vil referes til i oppgaveteksten.

Katalogen gir en oversikt over hvor i Sogn og Fjordane gravene er lokalisert, gravenes datering, det antatte kjønn på avdøde, samt beskrivelse av utstyr relatert til hest og øvrige gjenstander i hver enkelt grav. Dette danner det empiriske grunnlaget for undersøkelsen, og er svært viktig. Ved å konstruere en detaljert katalog vil det bli lettere å videre studere de relevante gjenstandene som ønsket, i dette tilfelle hvorvidt det fremstår bestemte mønstre i det arkeologiske materialet slik som geografisk spredning av enkelte typer hesteutstyr eller annet gravgods og sammenhenger i henhold til hvilke rolle de har i gravene og gravritualene. Denne metoden er benyttet også for å undersøke hvordan hesteutstyret i gravene eventuelt kan relateres til og informere om avdødes sosiale status. Det gir også bedre mulighet for videre arbeid med materialet i framtiden i form av en utvidelse av studien samt etterprøvbarehet.

Graver blir klassifisert som ryttergraver hvis de inneholder sporer og stighbøyer, og dette blir brukt som en teknisk betegnelse. Helge Braathen (1989: 5) hevder at bakgrunnen for dette er at disse er de eneste gjenstandene som utelukkende blir brukt til ridning. Braathen påpeker også at annet hesteutstyr er kombinasjonsutstyr, og har flere bruksområder enn kun ridning, noe som medfører at disse ikke ses som ryttergraver. Etersom stighbøyer etter min mening tilhører hestens utstyr vil de i denne oppgaven gå under betegnelsen 'hesteutstyr' og ikke 'rideutstyr', selv om stighbøyer utelukkende brukes til ridning. Kun sporen vil betegnes som rideutstyr da det er den eneste gjenstanden som er del av rytterens eget utstyr under ridning. I gravene undersøkt i denne oppgaven er det kun to graver som muligens kan anses som ryttergraver under disse kriteriene, og det vil diskuteres nærmere nedenfor. Vekslende bruk mellom betegnelse hesteutstyr og rideutstyr kan etter min mening være noe forvirrende, og det vil derfor hovedsakelig brukes betegnelsen 'hesteutstyr' i denne oppgaven.

I flesteparten av tilvekstkataloger og Jan Petersens *Vikingetidens Redskaper* (1951) blir betegnelsen bissel brukt for bittene. Denne oppgaven bruker 'bitt' framfor 'bissel' da bissel i dag heller referer til hele hodetøyet til hesten og bissel er derfor etter mitt syn misvisende. Det er også noen gjenstander som Petersen (1951) kategoriserer som del av hesteutstyr jeg har valgt å ikke ta med som del av denne oppgavens materiale. Dette inkluderer bjeller, sledekroker og brodder. Grunnlaget for dette er at det ikke er noen andre typer av hesteutstyr i graver med bjeller og sledekroker i Sogn og Fjordane, og jeg mener derfor disse ikke kan sikkert knyttes til bruk av hest. Petersen diskuterer mulige brodder som har blitt kategorisert som ildstål, men i gravene fra Sogn og Fjordane har jeg valgt å la de som er kategorisert til ildstål stå som dette.

Disse gjenstandene vil likevel nevnes igjen i kapittel 5. Oppgaven vil heller ikke ta for seg eventuelle løsfunn, eller funn fra for eksempel bosetningsområder.

4.3. Kildekritiske forhold

Gravene som er presentert i denne oppgaven har blitt undersøkt og utgravd over et langt tidsrom, fra første halvdel av 1800-tallet fram til de siste tiårene før i dag. Det er en varierende mengde med informasjon om de forskjellige gravfunnene, og noen mangler for eksempel beskrivelser av funnkonteksten osv., noe som gjør det vanskelig å blant annet anta utformingen av gravene og om det er en kremasjon eller jordfestelse. Siden mange av gravene ble utgravd for svært lenge siden er det også fare for at gjenstander har gått tapt. Hele syv av gjenstandene relatert til hest fra gravene i Sogn og Fjordane er nå mest sannsynlig tapt, da disse i forbindelse med mine undersøkelser ikke kunne lokaliseres i samlingene ved Universitetsmuseet i Bergen.

Et annet aspekt med tanke på gravmaterialet er alt av organisk materiale som har gått tapt, slik som for eksempel hestens hodelag og seler som var laget av lær, og eventuelle saler som var laget av tre.

Et tredje aspekt som bør tas i betraktning er at det antatte kjønnet til avdøde kan være misvisende. Majoriteten av gravene har blitt kjønnsbestemt ut ifra gjenstandene tilstede i graven og hva som anses som 'typisk' for kjønnene. Frans-Arne Stylegar (2007: 83) påpeker for eksempel at kvinnedrakten kan ha forandret seg i løpet av vikingtiden, og dette kan ha ført til at den kjønnsbestemmende ovale spennen kan ha gått av moten, eller at drakten har vært mer variert.

Hvis dette tas med i vurderingen er det mulig at det er et større antall kvinnegraver enn det som tidligere har blitt dokumentert. Som vi vil se er det et høyere antall antatte mannsgraver i forhold kvinnegraver som behandles i denne oppgavens materiale. I tillegg til dette er det noen få graver som har blitt antatt til å tilhøre både en mann og en kvinner, og et lite antall av gravene er ikke mulig å kjønnsbestemme ut ifra gjenstandene. Det kan også argumenteres for at deler av problemet ligger i hvordan arkeologene kjønnsbestemmer gravene, ved å knytte kjønn til bestemte gjenstander. Mikael Jakobsson diskuterer dette i sin avhandling om krigerideologi og sverdtypologi fra vikingtiden. Han stiller spørsmål ved tolkningen av våpen og smykker som motsetninger i gravmaterialet, og foreslår at våpen kan ha en dypere symbolsk mening som kan gjøre koblingen til menn sekundær og ikke primær (Jakobsson 1992: 143). Jeg har likevel basert meg på kjønnsbestemmelser som er dokumentert i Universitetsmuseets databaser og

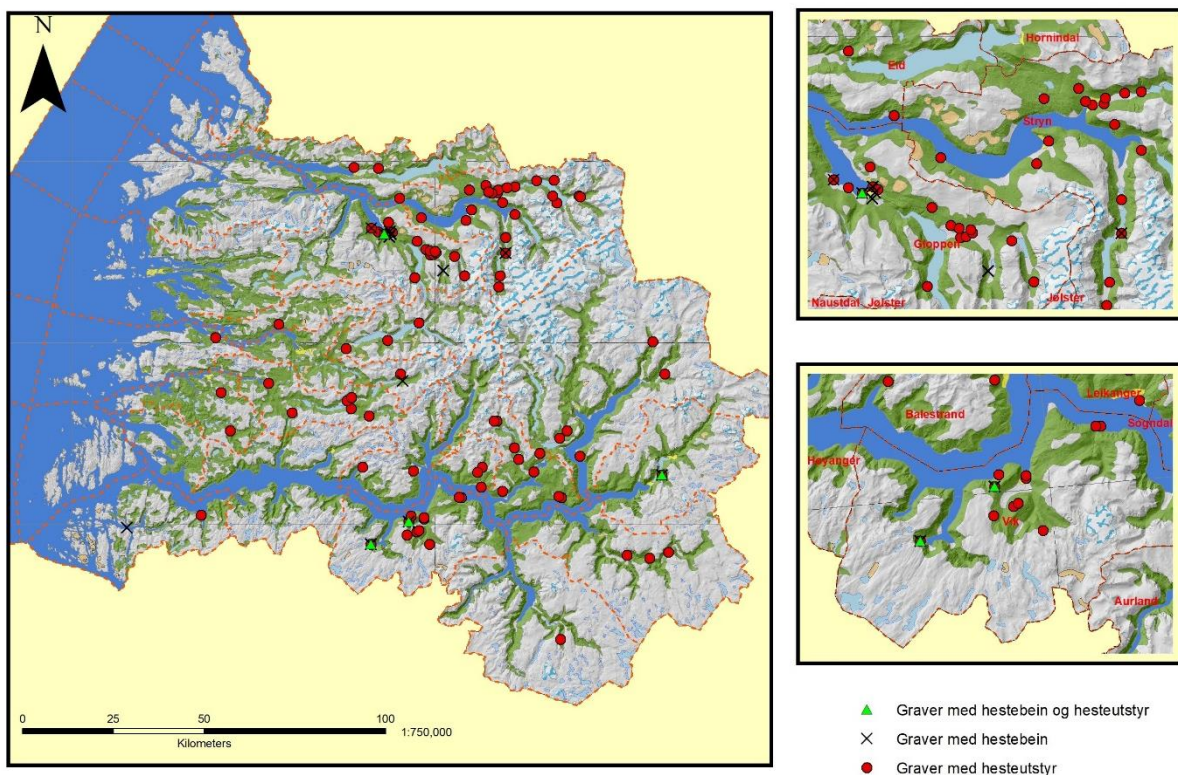
tilvekstkataloger, Per Fetts digitaliserte *Førhistoriske minne på Vestlandet*, samt Jan Petersen (1951).

Datering av gravmateriale er også noe som ofte gjøres ut ifra gjenstandene og deres utforming eller ornamentikk (se Klæsøe 1997, Petersen 1919 og 1951). Kronologi blir oftest sett ut ifra spesielt typer sverd og typer spenner, samt ornamentikken disse gjenstandene har. Iben Skibsted Klæsøe (1997) påpeker at det skal ha vært mye uoverensstemmelser mellom den tidligere kronologien og de naturvitenskapelige dateringene fra graver, og det ble derfor foreslått nye kronologier spesielt i henhold til spenner og sverd, i Klæsøes artikkel om vikingetidens kronologi (Klæsøe 1997).

5. Gravfunn med hesteutstyr fra yngre jernalder i Sogn og Fjordane

I dette kapittelet vil det arkeologiske materialet for denne oppgaven bli lagt fram. Det er 127 graver totalt fra yngre jernalder i Sogn og Fjordane som inneholder enten hesteutstyr, bein eller begge deler. Av disse har 119 graver hesteutstyr og tolv har dokumentert hestebein. Det er fire gravfunn som har både hesteutstyr og hestebein. Den vedlagte katalogen (se Vedlegg: Katalog over jernalder gravmaterialet fra Sogn og Fjordane) er satt sammen av en fullstendig liste over gravene i Sogn og Fjordane med hesteutstyr og/eller bein/tenner. Katalogen viser mer tydelig konteksten til disse gravene, og er sortert etter kommuner og deretter museumsnummer fra lavest til høyest, i tillegg til egne funn nummer som nevnt ovenfor.

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for den geografiske lokaliseringen til gravene med hest og hesteutstyr i Sogn og Fjordane. Jeg vil også redegjøre for gravenes kronologi, gravenes utforming, kjønnsbestemmelse, hesteutstyret som er funnet i gravene og øvrig gravgods.

Figur 5.1 Kart over Sogn og Fjordane med avmerkede graver som har hest og/eller hesteutstyr. (Kart: Vegard Hovland, 2019)

5.1. Geografisk lokalisering av gravene i Sogn og Fjordane

Som nevnt innledningsvis er områder og kommunegrenser brukt i denne oppgaven fra moderne og historisk tid. Av de 26 kommunene i fylket er det kun åtte som ikke har graver med hesteutstyr. Kommunene uten graver med hesterelatert materiale er Flora,

Tabell 5.2
Kommuner med graver med hestebein

Gloppen	5
Vik	2
Eid	1
Førde	1
Gulen	1
Stryn	1
Årdal	1

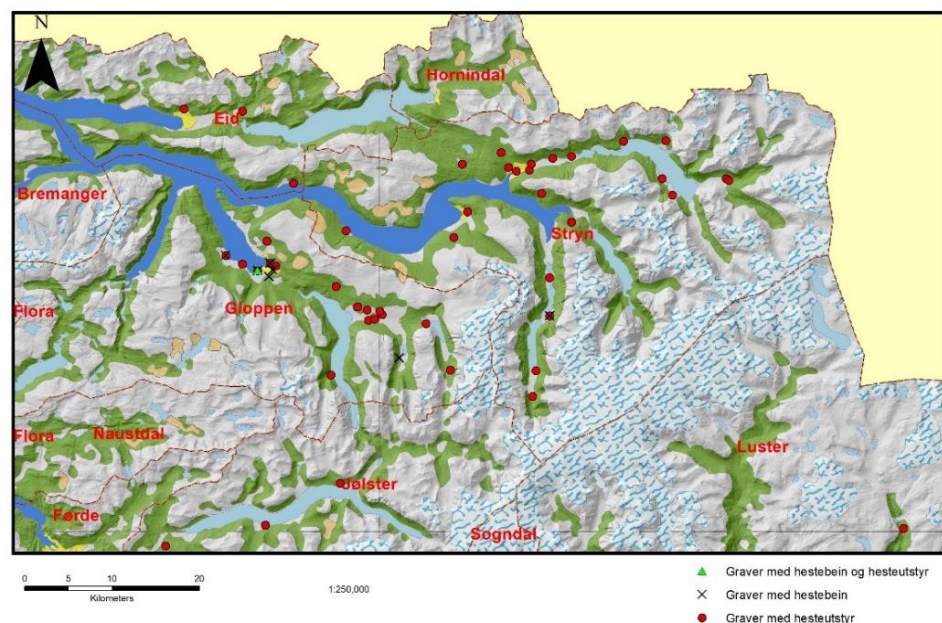
Bremanger, Hornindal, Selje, Vågsøy, Høyanger, Hyllestad og Solund. Alle disse kommunene er lokalisert ved kysten i vest, med unntak av Hornindal som er lokalisert nord for Eid og Stryn (Figur 1.1). Det er et høyere antall kommuner uten graver med hestebein (Tabell 5.2).

Graver med hesteutstyr er jevnt fordelt gjennom hele fylket (Figur 5.1). Det er derimot visse konsentrasjoner i enkelte kommuner. Stryn utmerker seg med hele 35 graver med hesteutstyr (Tabell 5.1). Gloppen har også en betydelig konsentrasjon av graver med hesteutstyr, i tillegg til å være kommunen med flest graver med hestebein (Tabell 5.2), mens Stryn kun har én grav med hestebein.

Selv om hesteutstyret ser ut til å være utbredt i store deler av fylket er det stor kontrast mellom kommuner med kun en eller få graver og spesielt Stryn og Gloppen, som har særdeles mange graver med hesteutstyr (Figur 5.2).

Tabell 5.1
Kommuner med graver med hesteutstyr

Stryn	35
Gloppen	26
Sogndal	11
Vik	11
Gaular	8
Leikanger	5
Luster	4
Eid	4
Jølster	3
Fjaler	3
Lærdal	3
Askvoll	1
Aurland	1
Balestrand	1
Førde	1
Gulen	1
Naustdal	1
Årdal	1

Figur 5.2 Kart over Gloppen og Stryn med avmerkede graver med hest og/eller hesteutstyr. (Kart: Vegard Hovland, 2019)

5.2. Gravenes kronologi

Fra Sogn og Fjordane kan svært mange av gravene med dokumentert hesteutstyr eller hestebein gis en relativ datering innenfor jernalderen. Av det totale antallet graver, som utgjør 127 totalt, er det bare to graver, en fra Kjølisdalen i Eid og en fra Frøysland i Førde, som ikke har en nærmere datering enn 'jernalder'. Disse to gravene inneholder begge hestebein, men mangler annet hesteutstyr. Med unntak av en tredje grav med uklar datering til folkevandringstid/merovingertid er de resterende 125 gravene fra Sogn og Fjordane datert til yngre jernalder, nærmere bestemt merovingertid og vikingtid. Det er et klart flertall av hest og hesteutstyr i graver som kan dateres til vikingtiden, og hele 84 av gravene har en sikker datering til vikingtid. Av det totale antallet er 18 graver datert spesifikt til merovingertid. De resterende 22 gravene har ikke en mer nøyaktig datering enn 'yngre jernalder'.

Datering av graver utføres svært ofte på grunnlag av gjenstandenes typologi. Dette gjelder spesielt for eksempel typen sverd, økser, skjoldbuler og forskjellige spenner (Gjessing 1934; Petersen 1919; Petersen 1951). Av gravmaterialet fra yngre jernalder i Sogn og Fjordane er gravfunnene fra merovingertid som inneholder hest og hesteutstyr for det meste datert til sen merovingertid, basert på typologien for andre gjenstander funnet i gravene (Gjessing 1934). Etter spesielt Petersens (1919) typologier av sverd kan man typologisk og relativt datere et stort antall av vikingtidsgravene fra Sogn og Fjordane. Ved senere tid ha også Klæsøe (1997) forslått kronologi med hensyn til spesielt typer sverd og spenner, samt på grunnlag av ornamentikk. Som nevnt under kildekritikk ble det funnet mye uoverensstemmelse mellom typologisk datering og naturvitenskapelige dateringer og Klæsøe mente derfor dette burde ses på igjen. Det er likevel i hovedsak type og ornamentikk for sverd og forskjellige spenner som brukes i typologisk datering.

I tillegg til gravene fra yngre jernalder er det fire gravfunn som er datert til eldre jernalder. Disse gravene er fra sen folkevandringstid og man kan se en tydelig økning i hest og hesteutstyr i graver fram til vikingtiden.

5.3. Gravenes utforming

Det er et klart flertall av gravhauger blant gravene med hest og hesteutstyr i Sogn og Fjordane.

Rester eller antydninger til båt i haug er funnet i 15 av gravene. *Tabell 5.3 Type graver*

Flatmarksgraver er i mindretall men er likevel tilstede. Av det totale antallet undersøkt er det 13 graver hvor det ikke er nok informasjon til å si noe klart om hvilken type grav det er (Tabell 5.3). Noen av gravene har hatt hellekiste eller mulig kiste av tre.

Haug/røys	83
Båtgrav	15
Flatmark	31
Uklart	13

Flertallet av de rikere gravene er fra hauger, men det er en relativt rik mannsgrav (B5786, F88), fra vikingtiden på Fure i Stryn, som inneholder et bronsebitt (Figur 5.6) som er en flatmarksgrav og ikke en gravlegging under haug.

Kvinnegravene er relativt jevnt fordelt med haug/røys og flatmarksgrav, men likevel er det et flertall av hauger også for kvinnegraver da 13 er gravhauger og åtte er flatmarksgraver. Hvis hele det arkeologiske materialet undersøkes under ett er det imidlertid et klarere flertall av gravhauger som inneholder gravgods knyttet til menn. Det er et flertall av hauger konsentrert i Stryn og Gloppen, da det er i både Stryn og Gloppen det er flest graver med hest eller hesteutstyr lokalisert (Tabell 5.1). Det er for det meste flere typer graver i de fleste kommuner som har mer enn én grav, men siden det er et så stort antall av gravene som er lokalisert i Stryn og Gloppen er det naturlig at konsentrasjonene av det meste opptrer der.

Av gravene med nok informasjon er det et høyt antall kremasjoner, og mange av disse er fra gravhauger, men det er et høyere antall graver enn dette uten nok informasjon til å avgjøre om det er kremasjon eller inhumasjon. Svært få er tydelige inhumasjoner (Tabell 5.4). Mangelen på skjelettmateriale gjør det vanskeligere å identifisere hvordan den avdøde

*Tabell 5.4
Gravleggelse*

Kremasjon	49
Inhumasjon	5
Uklart	73

har blitt gravlagt, men tilstedeværelsen av for eksempel kull og aske gir en viss pekepinn om kremasjon.

5.4.Gravenes kjønnsfordeling

Kun 34 av gravene fra Sogn og Fjordane har dokumentert fragmenter av bein fra mennesker. Menneskelevninger er generelt svært manglende i gravfunn fra jernalder på Vestlandet, og derfor har kjønn som nevnt for det meste blitt estimert ut ifra gjenstandene funnet i gravene. Selv om flertallet av gravene basert på gravgods har blitt antatt å være menn er det fortsatt et betydelig antall kvinner

Tabell 5.5 Gravenes kjønnsfordeling

Mann	92
Kvinne	21
Dobbel (m+k)	7
Uidentifiserbar	7

som har blitt gravlagt med hesteutstyr (Tabell 5.5). Blant disse er det fire spesielt rike kvinnegraver. Disse er fra Hopperstad i Vik (B4511, F115), Arnestad i Gloppen (B7653, F32), Nes i Sogndal (B9065, F72) og fra Sanddal i Jølster (B11413, F50). Graven fra Sogndal (B9065, F72) inneholder blant annet et bronsebitt (Figur 5.7), og graven fra Vik har flere insulære gjenstander slik som skålvekt og glassbegre.

Mannsgraver blir vanligvis klassifisert som graver som for eksempel inneholder våpensett eller muligens smedredskaper, mens kvinnegraver er gjerne antatt til å være graver som inneholder for eksempel ovale spenner, redskaper for matlaging eller tekstilredskaper. Ved å bruke disse kriteriene for å kjønnsbestemme gravene er det syv graver som er vanskelig å identifisere. I tillegg til dette er det syv graver som er antatt å være dobbelgraver for både en mann og en kvinne. Dobbelgravene er ofte graver som inneholder gjenstander som er klassifisert til å tilhøre både menn og kvinner, og derfor antatt å tilhøre to personer.

Når det gjelder hvilke bitt som opptrer i gravene er det ikke en betydelig forskjell på kvinne- og mannsgraver, de samme typene bitt opptrer for begge. Det er funnet tre bronsebitt i Sogn og Fjordane, og disse tilhører graven til en mann, fra Fure i Stryn (B5786, F88), og graven til en kvinne, fra Nes i Sogndal (B9065, F72), samt en av ubestemmelig kjønn fra Leivdal i Eid (B470, F5). Det eneste som skiller seg ut er antallet av utstyr funnet i gravene. Kvinnegravene i Sogn og Fjordane har opptil to bitt i graven, mens mannsgravene har opptil tre bitt i samme grav, i tillegg til seletøybeslag. Seletøybeslag er også funnet i både manns- og kvinnegraver, men hyppigst i mannsgraver. Kun en spore er funnet i Sogn og Fjordane, i en mannsgrav (B1174, F13) fra Hellebost i Gaular. Sporen ble funnet sammen med våpen, blant annet to økseblad med sølvornamentikk. Et par med stigbøyler, fra Amla i Sogndal (B10447, F73), skal også være fra en mannsgrav.

Dokumentert hestebein opptrer kun i mannsgraver og fra tolv graver totalt. Ett unntak er en dobbeltgrav for en mann og en kvinne fra Skjervum i Vik (B6500, F118), fra vikingtiden.

5.5. Hesteutstyret i gravene

Petersen (1951: 9) påpeker at redskaper tilknyttet hest er en av de mest mangfoldige redskapssgruppene vi har i Norge fra yngre jernalder. I sin gjennomgang inkluderer han bitt, seletøybeslag, sporer, stighbøyler, salfragmenter, rangler, sledekroker, bjeller, hestehøvrebleslag og hovbeslag eller isbrodder. I 1951 da Petersen publiserte *Vikingetidens redskaper* hevdet han at det var over tusen funn av hest eller redskaper knyttet til hest, fra yngre jernalder i Norge. Ifølge Petersen (1951:9) var det til sammen 1072 bitt fram til 1951.

Tabell 5.6 Antall hesteutstyr fra S.Fj.

Bitt	133
Seletøy (antall graver med)	16
Spore	1
Stighbøyler (par)	1
Rangle	5

5.5.1. Bittene

Av Petersens (1951) 1072 bitt skal ikke mer enn 600 ha vært mulig å typebestemme. Halvparten av disse, ca. 300, er ifølge Petersen (1951) av den enkle todelte typen R567 (Figur 3.6), som gjør denne typen til den mest tallrike typen bitt fra yngre jernalder i Norge (Petersen 1951: 10). Som vist i tabellen nedenfor (Tabell 5.7) er det 82 bitt av denne typen i Sogn og Fjordane. Dette utgjør nesten en tredjedel av det totale antallet av Petersens bitt. Bittet med tredelt munnstykke (Figur 3.9), med en 8-tallsformet sammenknytning for de to lengre leddene, er den nest mest utbredte typen. Denne typen skal ha hatt 87 eksemplarer fordelt rundt om i Norge, mens kun syv (Tabell 5.7) slike bitt forekommer i gravmaterialet fra Sogn og Fjordane. Petersen (1951: 13) hevder at denne typen bitt er av en type som var i bruk senere i yngre jernalder, men den finnes likevel også i merovingertid. Av den udelte typen R566 (se Figur 3.8) var det ifølge Petersen kun 30 eksemplarer i Norge, og denne typen bitt går også tilbake til merovingertiden. Det skal ha vært utbredt over hele landet helt opp til Sør-Trøndelag men representert med kun ett eller to bitt i hvert fylke. I Sogn og Fjordane er det imidlertid funnet hele 17 (Tabell 5.7) bitt av denne typen, og de utgjør derfor halvparten av det totale antallet funnet i Norge. Petersen (1951:14) dokumenterte 14 eksemplarer av dette bittet og foreslo at det udelte bittet har hatt sitt sentrum i Sogn og Fjordane. Flertallet av de udelte bittene befinner seg i Gloppen kommune, hvor det er funnet syv av de 17 bittene, men de forekommer også i Vik, Stryn, Sogndal, Gaular og Jølster.

Det er imidlertid gjort flere funn siden Petersen publiserte *Vikingetidens redskaper* i 1951. Dette kan også ses fra Petersens totale antall bitt fra Sogn og Fjordane, 113 stykker (Petersen 1951: 10), i forhold til det totale antallet bitt som har blitt systematisert for denne oppgaven, hele 133 bitt fra yngre jernalder (Tabell 5.6).

Som nevnt innledningsvis inneholder 119 av gravene fra Sogn og Fjordane fra yngre jernalder hesteutstyr. De fleste av disse gravene har bitt, og kun fire mangler bitt men har annet hesteutstyr. Gravene uten bitt er fra Nedre Hegg i Lærdal (B4705c, F62), Dale (B49431-m, F25) og Bø i Gloppen (B9501h, F39) og Fure i Stryn (B15521-8, F110). Disse fire gravene har kun seletøybeslag.

Det vanligste bittet fra gravene i Sogn og Fjordane er et enkelt todelt trinsebitt som ligner Ryghs 567 (Figur 3.6) og Petersens figur 2 (Figur 3.7). Det finnes også udelte bitt slik som R566 (se Figur 3.8) og tredelt bitt slik som R571 (Figur 3.9). Bittene av alle tre typer fra Sogn og Fjordane er svært lik typene til Rygh (1885) og Petersen (1951).

Tabell 5.7 Type bitt

Todelt	82
Tredelt	7
Udelt	17
Uidentifiserbart	27

Bittet av typen R567 som er avbildet av Rygh (1885) har et munnstykke som er ujevnt laget, munnstykket på hver side av leddet er av forskjellig lengde, noe som vil ha gjort at det presser ujevnt på hestens munnviker hvis rytteren drar i tøylen. Blant bittene fra Sogn og Fjordane er det tre bitt, et fra Sanddal (B9013e, F37) og et fra Sårheim (B6735, F31) i Gloppen samt et fra Fyling i Gaular (B11471b, F19), som er uproportjonert på denne måten. Flertallet av bittene som Petersen (1951) har avbildet har også et munnstykke med et firkantet tverrsnitt. Et relativt stort utvalg av bittene fra Sogn og Fjordane har et tilsvarende tverrsnitt. Enkelte av bittene fra Sogn og Fjordane er også noe kraftigere enn type R567, og muligens er de i tykkelse mer lik Petersens figur 2 (1951:11. Figur 3.7 i denne oppgaven), fra Vang i Oppland. Også de udelte bittene fra Sogn og Fjordane er tilsynelatende større, eller tykkere enn type R566 (Figur 3.8) og Petersens figur 11.

Figur 5.3 B3069, todelt fullsjekkbitt.
(Foto: Rognø 2018)

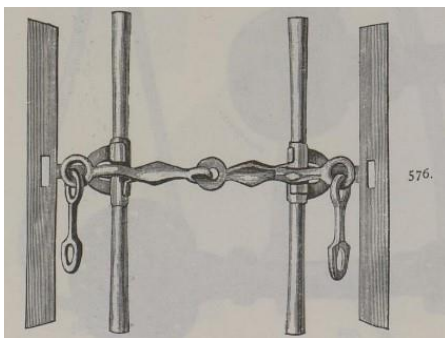
Det er noen få bitt som skiller seg helt ut fra alle de andre. Ett av disse er fra en mannsgrav fra Bø i Gloppen (B3069, F22) (Figur 5.3). Dette er et todelt bitt, som mange av de andre, men det er også et såkalt fullsjekkbitt, og har jernstenger (parerstenger) på utsiden av bittet. Dette bittet kan ikke nøyaktig sammenlignes med noen av Rygh eller Petersens typer, men kan minne mest om Petersens figur 17, fra Gjerdrum i Akershus (Petersen 1951: 19).

Figur 5.4 B4841a, stangbitt fra Hove i Vik
(Foto: Rognø 2019)

Det er også et annet stangbitt i gravmaterialet fra Sogn og Fjordane, fra en kvinnegrav i Hove i Vik (B4841a, F116) (Figur 5.4). Dette bittet er tilsvarende type R576 eller Petersens figur 14 (1951: 17). Ifølge Petersen (1951: 21) er denne typen bitt funnet i åtte tilfeller, og flertallet av disse er funnet på Østlandet, med unntak av dette ene fra Vik i Sogn og Fjordane og ett fra Gunnarsmoen i Rogaland

(C5235).

Figur 5.5 R576, stangbitt med taggete munnstykke (Rygh 1885)

Bittet fra Vik mangler de rektangulære platene som kan ses på bittet R576 (Figur 5.5), men er likevel av tilsvarende type og er med i det totale antallet av åtte slike bitt funnet i Norge. Bittene fra Hove i Vik og fra Bø i Gloppen er begge svært spesielle sett i lys av de øvrige bittene fra Sogn og Fjordane da de er de eneste som har stenger på siden av munnstykket. Bittet fra Hove i Vik har også et tilsynelatende vridd og spisset munnstykke.

Figur 5.6 B5786, bronsebitt fra Fure i Stryn.
(Foto: Rognø 2018)

De tre bronsebittene, fra en mannsgrav i Fure i Stryn (B5786, F88) (Figur 5.6), fra en kvinnegrav i Nes i Sogndal (B9065, F72) (Figur 5.7) og fra en grav av uklart kjønn i Leivdal i Eid (B470, F5) er også svært spesielle, ettersom det kun er tre bronsebitt funnet i en gruppe på over hundre graver med bitt.

Figur 5.7 B9065, bronsebitt fra Nes i Sogndal.
(Foto: Rognø 2018)

Bronsebittene er alle tilsynelatende helt ordinære todelte bitt, men bittet fra Fure i Stryn (B5786, F88) (Figur 5.6) har fragmenter av to tøybeleslag på hver ring.

Det er verdt å nevne at de fullstendige bittene i denne undersøkelsen har et munnstykke som ligger på en lengde mellom ca. 9-13 cm, men ett

Figur 5.8 B7894, fra Gutdalen i Stryn.
(Foto: Rognø 2018)

bitt skiller seg ut med sitt usedvanlige lange munnstykke. Dette er et todelt trinsebitt fra en mannsgrav i Gutdalen i Stryn (B7894k, F97) (Figur 5.8).

En utfordring ved identifisering av hesteutstyr er at enkelte av gjenstandene er svært fragmenterte, dette gjelder bittene som ikke bare er fragmenterte men også ufullstendige. Hele 27 bitt kan ikke typebestemmes (Tabell 5.7). Også ringer med del av et munnstykke og enkeltstående ringer eller fragmenter av ringer lar seg ikke typebestemme. Ringfragmenter kan være vanskelig å identifisere, enkelte av ringene undersøkt i denne oppgaven er tydelig tilhørende bitt men det er vanskelig å foreta en sikker identifikasjon basert på et fragment av en ring. Dette antallet inkluderer også bitt som ikke har vært tilgjengelige for nærmere undersøkelse og mangler informasjon som sier noe om type.

En utfordring ved identifisering av hesteutstyr er at enkelte av gjenstandene er svært fragmenterte, dette

Det er 39 av bittene som har beslag på ringene som tilhører tøyler. Petersen (1951: 24) hevder at et par hundre av de norske bittene har slike beslag på ringene. Disse beslagene finnes på bitt fra jernalder i hele landet, men skal være mer vanlig i Østlandsfylkene enn de er lenger vest. Petersen mener at bittene på Vestlandet og delvis i Trøndelag kan være mer rustet bort enn bitt fra andre deler i landet, og at beslagene derfor kan være borte, men han påpeker også at dette sannsynligvis ikke kan forklare alt. Petersen nevner at det for eksempel er svært merkelig at i områder som det er funnet et høyt antall bitt, slik som i Telemark, hvor jerngjenstander er generelt godt bevart, og i Vestfold, hvor det igjen er noe dårligere bevaring, er områder hvor tøylebeslagene nesten ikke er tilstede i det hele tatt. Et flertall av tøylebeslagene på bittene fra Sogn og Fjordane er svært forrustet og fragmenterte, men det er likevel et høyt antall av bittene som har beslag. Petersen derimot, legger fram at det er spesielt få som har dette på Vestlandet.

5.5.2. Seletøybeslag

Seletøybeslagene funnet i gravene i Sogn og Fjordane, og ellers i Norge, kan som nevnt over ha tilhørt enten resten av hodelaget, eller det kan ha tilhørt en sele som brukes til kjøring (Figur 3.1, Figur 3.5). Beslagene funnet i graver i Sogn og Fjordane samsvarer mye med typen R577 (Figur 3.10) og typen R579 (Figur 3.11).

Fra Sogn og Fjordane er det 16 (Tabell 5.6) av gravene som inneholder seletøybeslag. Jeg har valgt å ikke inkludere beslag som er i direkte relasjon med bittet i dette antallet, de såkalte tøylebeslagene, slik at dette antallet kun inkluderer beslag som tilhører enten resten av

hodelaget eller seletøy som brukes når man fester hesten til vogn/kjerre eller slede. Petersen skiller disse inn i det han betegner som 'bisselbeslag' og 'seletøybeslag' (Petersen 1951: 26), og han legger fram at hovedtypene for seletøybeslag som man finner fra yngre jernalder er av typene R577 og R579 (Figur 3.10, Figur 3.11). Av typen R579 skal det ha blitt funnet 40 eksemplarer ut ifra Petersens (1951: 26) beregninger og over halvparten skal være fra Hedmark og Oppland. Ellers skal de ha vært spredt nordover til Sør-Trøndelag. Fra materialet i Sogn og Fjordane er det ifølge min undersøkelse syv funn som kan identifiseres som type R579. Den andre typen, R577, er ifølge Petersen (1951: 27) mer vanlig enn R579 og det er 54 eksemplarer totalt. Over halvparten er fra Hedmark og Oppland. Petersen påpeker at typen skal ha hatt et mindre sentrum i Sogn og Fjordane med syv eksemplarer. I dag er det elleve eksemplarer fra Sogn og Fjordane som kan identifiseres til type R577.

Petersen har en annen type seletøybeslag som han regner som en egen gruppe, et skjoldbuleformet beslag (Petersen 1951: 28-29, fig. 25). Et eksemplar er funnet i Sogn og Fjordane, fra Gutdalen i Stryn (B6846i), men det er ikke annet hesteutstyr i dette gravfunnet og den er derfor utelatt fra denne oppgavens materiale, da typen heller ikke er funnet i andre graver fra Sogn og Fjordane. Petersen (1951: 31) hevder remspenner kan ses som mulig del av hesteutstyret, men det er svært vanskelig å avklare om disse er del av hesteutstyr eller om det for eksempel har vært del av et draktbelte eller annen bekledning. Rygh (1885) har i sin oversikt en større halvsirkelformet remspenne som del av hesteutstyret, type R581, og Petersen mener denne typen til dels kan anses som del av hesteutstyr, spesielt om det er to slike i samme funn. Sogn og Fjordane er ikke blant de seks funnene som Petersen viser til, men det er en remspenne i bronse som har blitt kategorisert som tilhørende hesteutstyr, fra et gravfunn fra Dale i Gloppen (B49431), hvor det også er et annet seletøybeslag tilstede.

5.5.3. Stigbøyler

Kun én av gravene fra Sogn og Fjordane inneholder et par stigbøyler, fra Øvre Amla/Kaupanger i Sogndal (B10447, F73) (Figur 5.9). Etter Petersens (1951: 32) beregninger er det generelt svært få stigbøyler i graver på Vestlandet, kun ni fra Hordaland og Rogaland. Stigbøylene har sitt klare sentrum på Østlandet, spesielt i Akershus, Vestfold og Hedmark, med noen få funn fra Nord-Trøndelag. Ifølge Petersen skal det være totalt 99 eksemplarer av stigbøyler. Stigbøylene skal også ha forekommet kun i vikingtid. De skal ha blitt funnet for eksempel i Sverige fra tidligere perioder, og vi vet derfor at stigbøylen går tilbake til merovingertiden i nordiske land (Petersen 1951: 32). Stigbøylene fra Amla i Sogndal har ikke en nærmere datering

enn yngre jernalder. De ble funnet i en hustuft fra middelalderen, sammen med andre middelaldersaker. Ifølge Helge Sørheim (2018: 267) skal det ha vært en yngre jernaldergrav her. Stigbøylene er godt bevart, og de kan minne om R589 (Figur 5.9). Stigbøylene fra Amla har tydelig gullornamentikk langs begge sidene, samt en annerledes gullornamentikk under reimfestet.

Figur 5.9 B10447c, en av stigbøylene fra Amla i Sogndal. (Foto: Rognø 2019)

5.5.4. Sporer

Som vi kan se ovenfor (Tabell 5.6) er det kun én spore dokumentert fra Sogn og Fjordane, fra Hellebost i Gaular (B1174, F13). I henhold til det øvrige gravmaterialet skiller gjenstanden seg ut fordi sporer tilhører rytterens utstyr, framfor å tilhøre hestens utstyr. Sporen var ikke tilgjengelig for nærmere undersøkelse ved Universitetsmuseet, men ut fra beskrivelse er den muligens lignende typen R586 (Figur 3.15).

Ifølge Petersen (1951:36) er det funnet halvparten så mange sporer i Norge som stigbøyer, med 54 eksemplarer til sammen. Sporene har også en konsentrasjon på Østlandet, spesielt Hedmark og Akershus. Fra ellers i landet kjennes det til tre eksemplarer fra Hordaland og Rogaland, og tre fra Trøndelag. Dette viser til en sammenheng mellom hvor stigbøyer og sporer har vært vanlig å legge ned som gravgods. Petersen påpeker at kun drøyt halvparten av sporene var mulig å datere, men fikk en datering til det tiende århundre, med bare ett funn fra det niende århundre. Dette er også i likhet med stigbøylene, at de i Norge ser ut til å kun opptre i vikingtiden.

Til tross for at den dokumenterte sporen fra Gaular i Sogn og Fjordane ble funnet en god stund før Petersen gav ut *Vikingetidens redskaper*, tok han ikke denne med i oversikten over sporene i Norge.

5.5.5. Rangler

Petersen (1951: 42) hevder at ranglene (Figur 3.17) er spesielle innenfor det nordiske, men særlig det norske, materialet. Det skal ha vært kjent 249 rangler, igjen med en klar konsentrasjon til Østlandsfylkene. Det er enkelte rangler fra Trøndelag, men svært få fra Vestlandet. Petersen mener denne gjenstanden helt klart har tilhørt hesteutstyret.

Petersen (1951: 43) viser til at det i Sogn og Fjordane er fem eksemplarer av rangler. Det er kun tre gjenstander som kan sikkert identifiseres som rangler fra denne oppgavens materiale, en fra

Hopperstad i Vik (B4511ø, F115), en fra Kirkeide i Stryn (B6259i, F92) og en fra Fyling i Gaular (B11470u, F19). Det er ellers to andre gjenstander som har blitt katalogisert som deler av rangler, en ring fra Rake i Stryn (B8371h, F99) og en krok fra Fosnes i Stryn (B15306-11, F108), og det kan derfor antas at det utgjør tilsammen fem rangler. Det er dokumentert en rangle fra Ytre Årdalen i Jølster (B8838), men denne skal ikke ha blitt funnet i en grav og har derfor blitt utelatt fra denne oppgaven. Petersen (1951: 43) hevder rangler har blitt funnet i Vik, Årdal, Jølster og Stryn, og dette stemmer delvis overens med denne oppgavens materiale.

Petersen (1951: 56) mener videre graven fra Hopperstad i Vik (B4511, F115) skiller seg ut fordi at det ut ifra de gravene som er kjønnsbestemt er det få kvinnegraver som inneholder rangler. Graven på Hopperstad inneholder flere gjenstander som oftest blir tilknyttet menn og menns arbeidsområder (Petersen 1951: 56), mens graven fra Fyling i Gaular (B11470, F19) skal være en dobbeltgrav for en mann og en kvinne.

5.5.6. Bjeller

Petersen (1951:56) har også med bjeller under utstyr for ridning og kjøring. Det skal ha blitt funnet 42 eksemplarer, med høyest konsentrasjon i Telemark. Han har oppført to funn fra Sogn og Fjordane, men som nevnt tidligere har disse blitt utelatt fra denne oppgaven grunnet at det ikke var andre funn tilknyttet hest i samme grav.

Ranglen R461 har en bjelle, og kan være grunnlag for hvorfor bjellene videre har blitt ansett som del av hesteutstyr.

5.5.7. Sledekroker

Kroker som er blitt tolket som sledekroker er også en gjenstand som Petersen (1951) har dokumentert, omlag 174 kroker totalt. Disse har en konsentrasjon på Østlandet, med lavt antall på Vestlandet og i Trøndelag. Petersen (1951: 60) hevder at hovedtypen er R466 (Figur 5.10), mens Rygh (1885) klassifiserer denne som 'ukjent bruk'. Sledekrokene skal være vanligst i mannsgraver, men også fremtredende i kvinnegraver. Blant alle gravene i Norge som kunne kjønnsbestemmes var det ifølge Petersen 105 kroker fra mannsgraver og 27 kroker fra kvinnegraver (Petersen 1951: 61). Sledekrokene er fra både merovingertids- og vikingtidsgraver.

Fire sledekroker skal ha blitt funnet i Sogn og Fjordane, men disse er ikke funnet i graver med andre gjenstander tilknyttet hest, og har derfor blitt utelatt fra denne oppgaven.

Figur 5.10 R466
(Rygh 1885)

5.5.8. Isbrodder/hestebrodder

Petersen (1951: 62) hevder at hestebrodder er spesielt innen funn av hesteredskap eller utstyr. Dette er et form for hovbeslag og hovedtypen er R591 (Figur 3.19). Det skal etter Petersens (1951: 52) beregninger være 118 slike gjenstander funnet i 70 graver fra Norge. De er nesten utelukkende fra Østlandet, med et par fra Møre og Romsdal. Petersen mener at disse gjenstandene er så små at det er lett for at de kan ha smuldret opp eller ikke blitt tatt vare på.

I tillegg til hovedtypen (R591) er det en annen type som er tre-armet (Figur 3.20). Denne typen skal ha blitt kategorisert som ildstål av Anders Lorange (1874), og senere 'trefod'. Petersen mener disse kan antas å være hestebrodder, mye på grunnlag av nedbøyningen i enden av hver av armene. Fra Sogn og Fjordane har fem graver eksemplarer av denne typen (Petersen 1951: 65). Disse er fra Hønsi i Vik (B708-716, F111) som har et bitt men ikke dokumentert brodd eller ildstål, Vangen i Aurland (B807) som ikke har annet dokumentert hesteutstyr, Sande i Gaular (B4470d) som ikke har annet dokumentert hesteutstyr, Vereide i Gloppen (B4612d) som ikke har annet dokumentert hesteutstyr, og Bø i Gloppen (B6618z,u, F29) som har to bitt. I det ene tilfelle, fra Bø i Gloppen (B6618, F29), hvor det er klar tilstedeværelse av en slik gjenstand sammen med annet hesteutstyr, er den blitt kategorisert som et ildstål i tilvekstkataloger og Universitetsmuseets database. Den første typen skal ikke ha blitt funnet i Sogn og Fjordane.

Petersen (1951: 64) viser til at i 46 av gravene med brodder ble det også funnet annet hesteutstyr.

5.6. Gravenes andre gjenstander

I alle gravene i Sogn og Fjordane med gravgods relatert til hest er det et betydelig antall sverd og andre våpen tilstede (Tabell 5.8). Nærmest alle mannsgravene har sverd. Et flertall av disse gravene har ett sverd som gravgods, men elleve graver har to sverd og én grav har hele fire sverd. Dette er en mannsgrav fra Brekka i Vik (B1203-B1206, F114). Det er derimot dokumentert at gjenstandene kan komme fra flere graver og det er derfor usikkert om det er én mann som har fått med seg fire sverd som gravgaver.

Tabell 5.8 Graver med våpen

Graver med sverd	85
Graver med våpen	93

I tillegg til våpen er det flere av mannsgravene som inneholder redskaper til bruk for metallarbeid slik som tang, platesaks, fil, ambolt og hammer. Disse gravene finnes i Balestrand,

Gloppen, Sogndal, Stryn og Vik. Graver som inneholder kun fil og små hammere kan representere andre typer håndverk og er ikke nødvendigvis relatert til metallarbeid (Barndon og Olsen 2018: 78).

De gjenstandene som opptrer mest hyppig i kvinnegravene er ovale spenner, vevlodd, vevsverd og spinnehjul. En del perler og andre smykker opptrer dessuten i enkelte rikere graver. 13 av de 21 kvinnegravene har en eller flere ovale bronsespenner, i tillegg til at det er ovale spenner og andre spenner i til sammen fem av dobbeltgravene. Dette utgjør over halvparten av kvinnegravene.

Fire av gravene har også fragmenter av skålvækt i bronse, noe som blir sett på som et uvanlig og rikt funn (Sørheim 2018). Fire av disse er funnet i mannsgraver, men en av gravene, fra Hopperstad i Vik (B4511, F115) (Figur 5.11) skal ha vært en kvinnegrav (Petersen 1951: 56). Skålvæktene er alle insulære (Sørheim 2018).

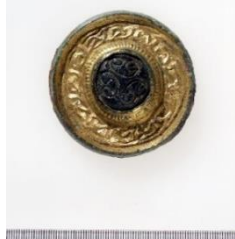

Figur 5.11 B4511h skålvækt. (Foto: Universitetsmuseet i Bergen)

Det er flere gjenstander som kan antas å være av utenlandsk opprinnelse, slik som en kufisk mynt i graven på Hopperstad i Vik (B4511o, F115, Figur 5.13), et irskprodusert bronsesmykke

Figur 5.13 B4511o kufisk mynt. (Foto: Universitetsmuseet i Bergen)

Figur 5.14 B6500c Irsk bronsesmykke. (Foto: Universitetsmuseet i Bergen)

i graven på Skjervum i Vik (6500c, F118, Figur 5.14) og en forsølvvet irsk nål i graven på Nes i Sogndal (B9065a, F72).

Figur 5.12 B4511f-g glassbegre. (Foto: Universitetsmuseet i Bergen)

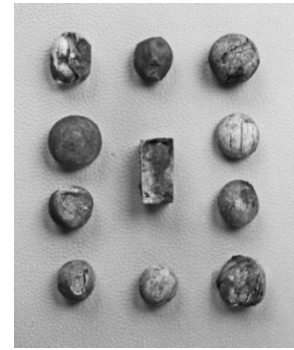
Graven på Nes i Sogndal

(B9065, F72) er en rik kvinnegrav som i tillegg hadde et bronsebitt (Figur 5.7). Graven fra Hopperstad i Vik (B4511, F72) inneholdt også flere glassbegre (Figur 5.12). Helge Sørheim (2018) tok i sin doktorgradsavhandling for seg blant annet gravfunn fra Sogn og Fjordane og konstaterer at det er en mengde insulære gjenstander i gravene, og dette inkludere gjenstandene nevnt her.

Spillebrikker og terninger opptrer i tre mannsgraver og en dobbeltgrav, Myklebost i Eid (B2981, F6), Bø (B6618/6688r, F29) og Gimmestad (B11390r-s, F40) i Gloppen og Fyling i Gaular (B11470ar, F19). Spillebrikkene og terningene er alle produsert i bein, og spillebrikkene er små

og runde (Figur 5.15). Spillebrikker og terninger antas også å være statusindikerende slik som glass gjør (se Skomsvoll 2012, Solberg 2003).

Tekstil opptrer ofte i gravene fra Sogn og Fjordane. I gravene med hesteutstyr og hestebein er det syv funn som har dokumentert rester av tekstiler. Kun to av disse er fra antatte mannsgraver, mens resten er fra enten kvinne- eller dobbeltgraver. Den ene av disse, fra Sanddal i Jølster (B11413w, F50), har også en fragmentert hvalbeinsplate, nok en statusindikerende gjenstand (se Isaksen 2012).

Figur 5.15 B11390r-s spillebrikker og terning. (Foto: Universitetsmuseet i Bergen)

5.7. Oppsummering

I dette kapittelet har jeg presentert det empiriske materialet som er utgangspunkt for oppgaven. Det har blitt vist at det er konsentrasjoner av graver med hesteutstyr i spesielt Stryn og Gloppen. Det er et tydelig flertall av antatte mannsgraver, og et relativt lavt antall av antatte kvinnegraver. Av hesteutstyret deponert i gravene er det en klar majoritet av bitt, og derav det todelte bittet, med et lavt antall av seletøybeslag, samt én spore og ett par stigbøyler. I forhold til det todelte bittet er det et lavt antall av udelte bitt, men i forhold til det fullstendige antallet som Petersen (1951) legger fram ser denne typen bitt ut til å ha en konsentrasjon i Sogn og Fjordane i forhold til resten av Norge.

Det er ikke et klart skille for hvilke type utstyr som opptrer hvor eller for mann og kvinne, med unntak av sporen og stigbøylene som kommer fra antatte mannsgraver. Det er derimot kun ett tilfelle av begge disse og det gjør det vanskelig å legge et klart skille. Flertall av gravene i Sogn og Fjordane med hesteutstyr er gravhauger, med et mindre antall flatmarksgraver. 15 av gravene har også rester av en antatt båt. Et flertall av gravene er i tillegg kremasjonsgraver.

Et høyt antall av gravene fra Sogn og Fjordane med hesteutstyr har et eller flere sverd som gravgods, samt at et flertall av de antatte kvinnegravene har en eller flere bronsespenner. Det er også en mengde andre eksklusive gaver som insulære skålvekter og spillebrikker.

6. Hesteutstyr og hestebein fra yngre jernalder i Sogn og Fjordane – en analyse

Etter gjennomgang av det arkeologiske materialet vil jeg i dette kapittelet foreta en detaljert analyse av spesifikt hesteutstyr og hestebein som er funnet i Sogn og Fjordane. Det vil her fokuseres hovedsakelig på utforming og praktisk bruk av utstyret i tillegg til kjønnsfordelingen av hest og hesteutstyret.

6.1. Hesteutstyret fra Sogn og Fjordane: utforming og bruk

Som vist i forrige kapittel skiller hesteutstyret som opptrer i gravene i Sogn og Fjordane seg ut fra andre deler av landet ved at det nesten utelukkende er bitt. Det finnes noen få beslag til seletøy. Sporer og stighbøylere forekommer som gravgods kun i to tilfeller i Sogn og Fjordane, én spore fra Hellebost i Gaular (B1174, F13) og ett par med stighbøylere fra Øvre Amla/Kaupanger i Sogndal (B10447c, F73). Det er også lav forekomst av hestebein på Vestlandet, betraktelig lavere enn spesielt Østlandet. Det kan muligens forklares ved de dårlige bevaringsforholdene i jorden, da Vestlandet har et surt kalkfattig jordsmonn (Børsheim 2001: 206), men dette trenger ikke være den eneste forklaringen.

Det er en tydelig forskjell på hvilke typer hesteutstyr som blir funnet i graver i ulike regioner i Norge. I Vest-Norge er bitt den største gjenstandsgruppen av hesteutstyr, mens i Øst-Norge har det vært et stort antall av hestebjeller, rangler, sledekroker og brodder (Petersen 1951; Stylegar 2006: 208). Stighbøylere er også oftere funnet på Østlandet og er nesten ikke tilstede på Vestlandet. Dette gjelder også sporer, som har en større konsentrasjon i Øst- og Midt-Norge. Bitt derimot, har blitt funnet i hele Norge (Petersen 1951).

Hesten kan ses på som det viktigste dyret i den skandinaviske jernalderen, spesielt i vikingtiden, både som transportmiddel, i landbruket, og sannsynligvis som symbol for status. Det er mulig at det er på grunn av dette at hesten ble en viktig del av den skandinaviske religionen og gravskikken (Sikora 2004: 87; se også Gjessing 1945).

Hest og hesteutstyr er nesten fraværende fra graver i eldre jernalder i Norge, men det er en klar økning i begynnelsen av merovingertiden, og enda mer i vikingtiden, som viser til et mangfold av hest og hesteutstyr funnet. Meling (2000) argumenterer for at graver med hest og hesteutstyr fra merovingertiden kan knyttes opp mot maktpolitiske forhold, og at hest og hesteutstyr funnet i mannsgraver kan være med på å symbolisere rytteren og krigeren. Dette kan ha vært med på å symbolisere et krigerideal.

Ut fra det arkeologiske materialet for Sogn og Fjordane kommer det tydelig fram at hesten opptrer i graver i et svært høyt antall i vikingtiden i forhold til tidligere perioder. Hele 84 av 127 graver med hest og hesteutstyr fra Sogn og Fjordane er datert til vikingtiden (jf. kapittel 5).

Som vi har sett i forrige kapittel er det i Sogn og Fjordane et flertall av graver med bitt, og flertallet av bittene er enkle todeltetrinsebitt. Det er svært lite av annet hesteutstyr i gravene i Sogn og Fjordane. Mangelen på annet hesteutstyr ser ut til å være et fellestrekk for Vestlandet, i motsetning til andre deler av landet hvor også for eksempel stighbøyer og sporer har høy forekomst (Petersen 1951). Laura Bunse (2010) hevder at det i Nord-Norge er generelt lite hesteutstyr, samt hestebein, og det er også i det området en majoritet av bitt og enkelte tilfeller av seletøybeslag. Ut ifra Bunse sin undersøkelse forekommer ikke stighbøyer og sporer i graver i Nord-Norge.

Det er kontinuitet i hesteutstyret funnet i yngre jernaldergravene fra Sogn og Fjordane, da det ikke er en tydelig utvikling og endring av bittene i lys av form og type utover i yngre jernalder. De tre forskjellige hovedtypene av bitt funnet i Sogn og Fjordane; todelt, tredelt og udelt trinsebitt, ser ut til å ha vært i bruk gjennom hele yngre jernalder. Hesteutstyret i gravene i Sogn og Fjordane har forskjellige nivåer av bevaring, og utover dette er det tre bronsebitt, et fullsjekkbitt og et bitt som R576 som også har parerstenger, som skiller seg ut. Disse fem bittene er spesielle blant materialet da de ikke er lik noen av de andre bittene funnet i Sogn og Fjordane. Bronsebittene er tilsynelatende fra vikingtid, men bronsebittet fra Leivdal i Eid (B470, F5) har en uklar datering.

I tillegg til dette er det også én spore og ett par med stighbøyer. Som vist i kapittel 4 er bronsebittene av en enkel todelt type, men de kan likevel ses i forbindelse med sosial status og handel eller import, når vi ser på andre utenlandske gjenstander funnet i samme grav. Det ene bronsebittet, fra Nes i Sogndal (B9065, F72) (Figur 5.7), ble funnet i en grav som også hadde en irsk nål, noe som kan tyde på handel eller at gjenstander kan ha blitt brakt fra Irland av vikingene selv. Bronsebittet fra Fure i Stryn er ifølge Helge Sørheim (2018: 287) en insulær gjenstand.

Fullsjekkbittet fra Bø i Gloppen (B3069, F22) (Figur 5.3) ble funnet i en grav med våpensett men uten andre prestige- eller importgjenstander. Dette bittet viser til en spesifikk bruk. Det er et bitt som ligger stødigere i hestens munn enn de andre bittene funnet i Sogn og Fjordane. Stengene på siden av munnstykket gjør at bittet ikke sklir like mye fra side til side under ridning eller kjøring. Denne typen bitt legger også mer press på hestens munnviker om man drar i kun

den ene tøylene. Bittet kan være til hjelp for hester som ikke svarer like lett på tøylebruk med vanlige trinsebitt. Det er i tillegg til dette et annet bitt som også har stenger på utsiden av bittet av type R576 (Figur 5.4, Figur 5.5). Ingen andre bitt i Sogn og Fjordane, enn disse to, har slike parerstenger. Det vil ikke være mulig å si om dette er på grunn av spesifikke bruksområder eller spesifikke hester, eller om disse typen bitt var på noen måte relatert til noe symbolsk, men det kan likevel antas at disse var spesielle, og ble oppfattet som spesielle i sin samtid.

Til tross for at bronsegjenstander kan ses på som eksklusive, kan bronsebittene også ha vært delvis bedre for hestens munn. Det har blitt vist at komfort i hestens munn vises via stigende spyttproduksjon, og at dette betyr at hesten da slapper mer av i underkjeven og er komfortabel med bittet i munnen. Helt siden menneskene oppdaget dette og begynte å ta mer hensyn til hestens komfort ble det satt mer fokus på å få fram denne responsen. Kobberbitt har for eksempel blitt brukt, da kobber er et varmere metall enn jern, og skal ha gjort at hesten fant det mer behagelig (Edwards 2004: 180). Det er derfor ikke umulig at bronsebittene har vært mer behagelige for hestens munn, siden bronzen anses som et 'varmere' metall enn jern.

Det er funnet en gjenstand som har blitt kategorisert som et munnstykke fra et bitt, på Gjerde i Leikanger (B1221, F51) (Figur 6.1). Gjenstanden ligner på et munnstykke, men har en tilleggsdel på leddet, som vil gjøre det usannsynlig at det har vært plassert i munnen til en hest. Denne tilleggsdelen vil stikke hesten i munnen og forårsake sår, og etter mitt syn er det derfor svært usannsynlig at dette kan ha vært et bitt. I tillegg er det to andre 'bitt' som framstår som svært diskuterbare. Den ene gjenstanden er fra Kvåle i Sogndal (B3456t, F65), og den andre er fra Myklebost i Fjaler (B5555c, F9). Bittet fra Myklebust er fra folkevandringstid.

Figur 6.1 B1221 fra Gjerde i Leikanger.
(Foto: Rognø 2018)

Figur 6.2 B3456t fra Kvåle i Sogndal.
(Foto: Rognø 2019)

Gjenstanden fra Kvåle i Sogndal (Figur 6.2) er katalogisert som et bitt, men dette kan diskuteres. Det ser mer ut som en lang spiker med en plate på enden, som er bøyd rundt en ring. Det som ville vært munnstykket er også svært kort, og det er usannsynlig at det har vært en ring påhengende på enden som har et flatt beslag. Om noe, kan det heller minne om noe som kan tilhøre en rangle.

Gjenstanden fra Myklebost i Fjaler (Figur 6.3) nevnes her til tross fra at det er fra eldre jernalder, spesifikt folkevandringstid. Fragmentet som er festet til ringen er svært kort, samt at det er flatt med to hull etter hverandre. Formen på ‘munnstykket’ stemmer ikke overens med noen av de andre bittene, og det er vanskelig å tenke seg til hvordan dette kan være et bitt. Selv om det er fragmentert har delen av ‘munnstykket’ det som det som ser ut som en naturlig ende og ikke noe som er brutt av. Det har sannsynligvis vært mer festet til denne delen men det er vanskelig å tenke seg til hvordan det har vært et bitt.

Figur 6.3 B5555c fra Myklebost i Fjaler. (Foto: Rognø 2018)

Et høyt antall av bittene fra Sogn og Fjordane har som nevnt i kapittel 5 et munnstykke med et firkantet tverrsnitt (Figur 6.4). Dette er noe man sannsynligvis ikke vil finne i dag, da det vanligste i dag er et rundt tverrsnitt, noe som også er mer behagelig for hesten. Når et munnstykke har firkantet

Figur 6.4 B3968 fra Vik i Stryn, munnstykke med tydelig firkantet tverrsnitt. (Foto: Rognø 2018)

tverrsnitt, eller vridd som enkelte av bittene fra yngre jernalder har vært, er bittene skarpere i hestens munn. Hesten kan oppleve ekstra ubehag hver gang det dras i tøylene. Hvordan hesten opplever bittet henger imidlertid sammen med hendene som holder tøylene. Et hvilket som helst bitt kan ikke brukes til en hvilken som helst hest, da bittet bør tilpasses hesten for at det skal ha en optimal funksjon.

Tilpassingen betyr at bittet blir så komfortabelt som mulig for hesten mens et dårlig tilpasset bitt, sammen med uerfarne hender, kan forårsake ubehag eller skader i hestens munn. Bittet må passe i både tykkelse og lengde. Det er viktig at bittet ikke stikker utenfor munnvikene, noe som vil forårsake at det sklir fram og tilbake i hestens munn og skaper ubehag. På samme måte må munnstykket heller ikke være for kort da det vil klemme på hestens munnviker. Et bitt som er for tykt kan også gjøre at hesten ikke vil være i stand til å lukke munnen, og kan være ubehagelig. På den andre siden vil et for tynt bitt for eksempel oppleves som for skarpt. Det som derfor kan være problematisk med å diskutere jernalderbitt i forhold til bruk er at det kan være svært individuelt hvilke bitt som brukes til hvilke hest. Hver hest har forskjellige behov,

og vi kan heller ikke vite hvilken holdning menneskene i jernalderen hadde til hestens velferd på disse punktene.

Det firkantede tverrsnittet på munnstykket ser derfor ut til å være relativt vanlig for jernalderbittene men skiller seg klart ut fra moderne bitt. Bittene fra gravene i Sogn og Fjordane med identifiserbart munnstykke er fordelt mellom rundt og firkantet tverrsnitt. Dette kan tolkes på flere måter. Bitt med firkantet tverrsnitt kan ha vært lettere å produsere enn et rundet tverrsnitt. Firkantet bitt kan ha blitt benyttet ved et ønske om å ta i bruk 'sterkere' bitt. Dette gjelder også bitt med vridd munnstykke og munnstykke med tagger (se Rygh 1885 figur 575 og 576). Bitt med vridd munnstykke og munnstykke med tagger forekommer kun i to tilfeller i gravmaterialet fra Sogn og Fjordane. Det ene er et fragment fra en mannsgrav i Håum i Vik (B7640p, F119) som ser ut til å være et vridd munnstykke og det andre et bitt fra en kvinnegrav i Hove i Vik (B4841a, F116) (Figur 5.4) med taggete munnstykke. Den første var også en båtgrav. Bitt med vridd munnstykke er noe som er tilgjengelig og kan kjøpes også i dag, men om det er noe som burde brukes er en annen diskusjon. Man kan som oftest lett merke det om en hest syns noe er ubehagelig.

Tre av bittene fra Sogn og Fjordane er uproportjonerte, det vil si at den ene siden av munnstykket er lengre enn den andre. Dette gjelder et bitt fra Fyling i Gaular (B11471, F20), ett fra Sårheim (B6735, F31) og Sanddal i Gloppen (B9013, F37). Et slikt bitt har vært brukt i moderne tid for hester som henger mye med hodet til en side, og det skal være et hjelpemiddel for å få hesten til å holde hodet rett (Edwards 2000: 168). Hvis hesten allerede går med hodet rett fram vil denne typen bitt være ubehagelig, da det legger et svært ujevnt press i hestens munn, og resultatet blir at hesten beveger seg skjevt. Om dette har vært noe menneskene i jernalderen tenkte på kan vi ikke vite. De få bittene av denne typen fra gravene i Sogn og Fjordane kan muligens ha hatt en spesifikk bruk for en spesifikk hest. Det faktumet at det er få av denne typen bitt kan også indikere nettopp dette.

Det er ikke umulig å tenke seg at utstyr som ble produsert i jernalderen ble tilpasset og laget til en spesifikk hest for best mulig passform. Kanskje har det vært slik at når hesten døde eller ble ofret har ikke utstyret blitt gjenbrukt, men heller lagt ned sammen med hesten det tilhørte eller eieren av hesten. Det er imidlertid vanskelig å avgjøre om dette var noe man bevisst tenkte på da disse bittene ble produsert.

Ut ifra de beslagene som er funnet i graver i Sogn og Fjordane samt annet som kjennes til har jeg forsøkt å illustrere hvordan jeg tror et hodelag kan ha sett ut (Figur 6.5). Disse tegningene

har blitt laget ut ifra informasjon vi har om hesteutstyr fra jernalder, samt personlig erfaring med moderne hodelag og hodelagets funksjon. Hodelag 1 har beslaget R579 (Figur 3.11) som holder sammen alle reimene på hodelaget, inspirert av Anneli Sundkvist (2001: 115). Hodelag 2 har pannereim og halsreim, men ingen nesereim, mens hodelag 3 er svært enkelt med kun én reim over hestens hode. Disse er alle mulige jernalderhodelag og det er sannsynlig at flere forskjellige hodelag som disse har vært i bruk. De fungerer derimot alle på forskjellige måter ut ifra hvilke reimer som er tilstede og hvor de er plassert. Beslaget på hodelag 1 (R579) kunne sannsynligvis også fungert som et feste mellom panne-, kinn-, hals- og nakkereim, som kan ses på hodelag 2 uten metallfeste.

Som nevnt i kapittel 5 er det 39 av de 133 bittene fra Sogn og Fjordane som har rester av tøybeleslag. Dette er ofte lange flate beslag som enten henger på eller har hengt på bittringene, og er til for å feste tøyene til bittet. Et mangfold av disse beslagene er derimot svært forrustet eller fragmentert. Petersen (1951: 24) hevdet at tøybeleslag ('bisselbeslag' etter Petersen) var svært sjeldent å finne på bitt på Vestlandet og mente dette kunne skyldes dårlige bevaringsforhold. Det skal ifølge Petersen ikke være stort mer enn et par hundre bitt i Norge som har slike beslag, og dette i seg selv er ikke et høyt antall i forhold til hvor mange bitt som har blitt funnet over hele Norge. Det er igjen på Østlandet det er flest bevarte tøybeleslag, men som Petersen påpeker skal det likevel være særdeles få i Telemark i forhold til hvor god bevaringen er for metallgjenstander i det området, og at det derfor sannsynlig ikke kan forklares kun ut ifra bevaringsforhold (Petersen 1951: 24). Ut fra dette kan det derfor antas at ikke alle bitt har hatt slike beslag i utgangspunktet. Hvis vi ser på hvordan de fleste tøyler festes til bitt i moderne tid vil det ikke være slike beslag, men heller at læret brettes rundt ringen for så å bli festet med en liten spenne. Tøyler vil også kunne festes uten bruk av metall, og mangelen på tøybeleslag kan derfor tolkes på flere forskjellige måter.

Figur 6.5 Eksempler på mulige jernalderhodelag. (Tegninger av Rognø 2019)

Sporen, fra Hellebost i Gaular (B1174, F13), skiller seg som sagt ut nettopp fordi det er den eneste i materialet. Dessuten er det en gjenstand som blir klassifisert som rideutstyr, framfor hestens eget utstyr. Når man rir en hest med sporer er det vanlig å ha en spore festet på hver sko, og det er derfor interessant at graven kun har én spore. Den andre kan derimot ha forsvunnet med tiden. Ryttergraver, graver med stigbøyler og sporer (Braathen 1989; Pedersen 1997), blir generelt sett på som statusgraver, men disse gjenstandene er ikke essensielle for ridning i seg selv. Graven fra Gaular hadde våpensett i tillegg til del av en insulær skålvekt, og kan sannsynligvis knyttes opp mot sosial status. Sporer og stigbøyler er som sagt ikke nødvendige for å ri en hest og kan nok anses som noe som brukes ved spesielle anledninger, særlig sporene. De er ment som en hjelper for sjenkelen (press fra rytterens fot mot hestens side), og i moderne tid brukes disse for det meste under konkurranser og ridning på høyere nivå. Jeg vil derfor anta at dette er en type utstyr som kun har blitt brukt av spesifikke personer ved spesifikke anledninger, og kan sannsynligvis også derfor være mer symbolsk, og statusindikerende, enn annet hesteutstyr.

Figur 6.6 B10447c, ene stigbøylen fra Amla i Sogndal. (Foto: Rognø 2019)

Stigbøyler forekommer også som gravgods i Sogn og Fjordane kun i ett tilfelle, i en hustuft i Øvre Amla i Sogndal (B10447, F73) (Figur 6.6). Stigbøylene er som nevnt over tolket til å være forhistoriske, og er av type R589, men med skarpere hjørner og en noe annerledes ornamentikk. De er i svært god stand og har tydelige striper i gull langs hele stigbøylen, i tillegg til en annen type dekor på reimfestet øverst på stigbøylen (Figur 6.7). Stigbøyler kan festes på en sal, men kan også brukes uten

Figur 6.7 Detaljer fra ene stigbøylen fra Amla i Sogndal. (Foto: Rognø 2019)

balansen, og hjelper med å lette vekten på hestens rygg. Det vil også ha vært mer behagelig å ri med stigbøyler på reiser.

På Island er det funnet et høyt antall av hest i graver, i tillegg til hesteutstyr. Hesteutstyret funnet på Island er også nesten enerådende bitt, og det er ingen funn av sporer eller stigbøyler i gravene (Leifsson 2018: 259). Med hensyn til gravskikk og gravgods relatert til hest er det slik jeg ser det en del paralleller mellom Sogn og Fjordane og Island, med unntak av at Island har mye

bevart hestebein i forhold til det Vestlandet har. Island har i tillegg en hel del graver med rester av en sal (Leifsson 2018: 258), noe som det nevnt over er svært få tilfeller av i Norge. Det er derimot svært fragmenterte deler som er igjen, og det har ifølge Leifsson (2018: 258) ikke vært mulig å gjøre noen rekonstruksjoner basert på fragmentene. Han påpeker deretter at det er svært interessant at det er fragmenter av sal i et høyt antall graver men ingen stighbøyer. Dette kan ses i motsetning til deler av Norge hvor det er et større antall funn av stighbøyer men ingen tydelige fragmenter av sal. Island har også i likhet med Sogn og Fjordane og resten av Vestlandet en majoritet av todelte bitt deponert i graver, og svært få av andre typer.

Hesteutstyr i graver i Sogn og Fjordane har ikke blitt funnet fra perioder eldre enn folkevandringstid, og kun tre graver med hesteutstyr og en med hestebein er kjent. Disse gravene er fra Evebø i Gloppen (B4590, Fb4), Låne i Balestrand (B6579, F3), Myklebostad i Fjaler (B5555, F9) og Ugulo i Luster (B6092II, F57). Det er derfor tydelig at det har skjedd en forandring inn i yngre jernalder når det gjelder hesten, da den opptrer i et svært høyt antall i forhold til tidligere. Dette gjelder imidlertid andre gjenstander også da det er en generell stigning av redskaper og verktøy i yngre jernalder.

Selv om hesteutstyret som er funnet i yngre jernaldergraver i Sogn og Fjordane er nokså enkelt, er det svært interessant hvilke deler av utstyret som er nedlagt. For det meste er det som sagt bitt, og noen få seletøybeslag. Dette kan bety at bittet alene har hatt en spesifikk betydning, da det sannsynligvis ville være flere rester av hodelaget om hele dette hadde blitt lagt ned. Det vil ha vært mulig å ha et hodelag som var laget kun av lær, men det vil da for det meste være forsvunnet, og det krever uansett at det er spesiallaget til hesten det tilhører. Kristin Armstrong Oma (2011: 93) mener at utstyret kan ha erstattet hesten, etter Bengt Schönbucks teori om at isbrodder enten erstatter hesten eller henviser til hestehoven. Schönback (Oma 2011: 93) brukte en båtgrav i Sverige som eksempel på dette. Den hadde ingen andre tegn til hest eller hesteutstyr. Hvis man godtar denne teorien vil hesteutstyret funnet i graver kunne være symboler i seg selv som representerer hesten og dens rolle i gravskikken. Hvis det i en og samme grav er flere bitt kan det da representere eller symbolisere flere hester.

Selv om hesteutstyret i seg selv kan anses som ordinært og hverdagslig vil de ha endret karakter når de ble deponert i gravene og ble deretter mer symbolske. I begge tilfeller kan imidlertid gjenstandene anses som del av *habitus* (jf. kapittel 4.1) i den forstand at det er utstyr som i de fleste tilfeller ble brukt i hverdagslivet, og deretter ble deponert i en grav som del av gravens utstyr.

6.1.1. Udelt trinsebitt

Som nevnt i kapittel 5 ser det udelte trinsebittet ut til å ha en konsentrasjon i Sogn og Fjordane i forhold til resten av Norge. Petersen (1951:14) registrerte 30 eksemplarer av denne typen bitt fra hele Norge. Hele 17 av disse er funnet i Sogn og Fjordane. Petersen hevdet de er utbredt over hele landet, men kun med ett eller to eksemplarer i hver av de andre fylkene de opptrer i. At denne typen bitt ser ut til å ha et sentrum i Sogn og Fjordane er svært interessant. Det kan bety at det er et bitt som er mer spesielt for Sogn og Fjordane enn andre steder. Det er sannsynlig at bittene har blitt laget lokalt. Det udelte bittet har blitt funnet relativt spredt i Sogn og Fjordane, men med noe høyere antall i Gloppen og Sogndal.

Som nevnt i kapittel 3 blir det udelte trinsebittet av mange ansett som et relativt mildt bitt for hestens munn, og brukes gjerne på hester som har en mer sensitiv munn eller en hest som er enkel å kontrollere. Vi kan ikke vite om jernaldermenneskene tenkte på den samme måten, men etter hvor stor betydning hesten skal ha hatt er det sannsynlig at de hadde et godt grep på hvordan de skulle håndtere en hest. Om alle menneskene tok slikt hensyn til hestens velvære er en annen sak og mindre sannsynlig. Det kan derfor tenkes at udelt trinsebitt har hatt en egen funksjon også i jernalderen. Kanskje har de andre eksemplarene av dette bittet også blitt produsert i Sogn og Fjordane for så å bli solgt videre. Hvis dette bittet hovedsakelig kommer fra Sogn og Fjordane i yngre jernalder kan man spørre seg hvorfor. Man kan spørre seg om Sogn og Fjordane kanskje har vært et område hvor hest ble holdt i et større antall enn andre steder, for eksempel ut ifra de høye konsentrasjonene som har blitt vist spesielt i Stryn og Gloppen, og derfor også har hatt en høy produksjon av hesteutstyr. Dette kan også ses på i forhold til den store mengden funn av gjenstander relatert til metallarbeid.

6.1.2. Tredelt trinsebitt

Det tredelte trinsebittet er funnet i svært få tilfeller i Sogn og Fjordane, med kun syv bitt som kan sikkert typebestemmes til denne spesifikke typen. Det lave antallet tyder på at det er et sjeldnere bitt enn de todelte og det udelte. Ifølge Petersen (1951: 13) skal det ha vært om lag 87 eksemplarer av den tredelte typen bitt, og det har sin største konsentrasjon i Hedmark fylke, samt en høy forekomst i Trøndelag, mens det nesten ikke forekommer i Vestland fylkene. Dette kan være relatert til enten funksjon, eller produksjon. Dette bittet blir mer rundet i hestens munn og kan derfor anses som et noe mildere og mer komfortabelt bitt for hesten, enn det for eksempel det todelte er. Det faktumet at det er et lavt antall av tredelte trinsebitt i graver fra Sogn og Fjordane kan antyde at det enten ikke har blitt laget i Sogn og Fjordane, eller at det ikke var et populært bitt blant de som holdt hest i Sogn og Fjordane. Dette er derimot kun basert på hva vi

finner i gravmaterialet, og som nevnt tidligere kan vi ikke nødvendigvis bruke gravmaterialet som en direkte gjenspeiling av samfunnet. Det er ikke umulig at bittet har blitt brukt i et større antall enn det som ble deponert i graver.

6.2. Hestebein fra gravene i Sogn og Fjordane

Leifsson (2018) diskuterte i sin avhandling *Ritual animal killing and burial customs in Viking Age Iceland* hvordan hesten opptrer i norsk gravmateriale. Ved å se på eksempler fra flere regioner i Norge kom han fram til at det er klare regionale forskjeller i hvordan de praktiserte rituell dreping og gravlegging av hest. Han konkluderte med at det var vanligst med rituell avliving og gravlegging av hest i Vestfold og langs den sørlige delen av vestkysten, men at tradisjonen minsker mot nord og er nesten fraværende i de nordligste områdene.

Stylegar (2006: 208) påpeker at når det kommer til hestebein i graver er det ofte kun deler av hesten som har blitt lagt ned i graven, ettersom man gjerne finner kun tenner. Stylegar hevder det kan bety at enten hodet eller kun tennene til hesten ble lagt ned i gravene. Graver slik som Oseberg og Gokstad hadde fullstendige hesteskjeletter, mens i Rogaland, og da spesielt Gauselfunnet, har dokumentert kun hestehoder i graven. Stylegar påpeker også at hesten er det mest ofrede dyret i Norge i vikingtiden, mens det for eksempel i Sverige er funnet et stort antall av flere forskjellige dyrearter slik som okse, sau, gris og hund, i tillegg til hesten. Han påpeker at det er uklart om tradisjonene med å nedlegge hester i graver i Skandinavia kommer fra eldre, lokale tradisjoner, eller om det er noe som kan ha kommet fra østlige områder (Stylegar 2006: 208).

Maeve Sikora (2004: 88-90) foretok et studie med utgangspunkt i 600 dokumenterte graver fra hele Norge, og kunne dokumentere at 40 av disse inneholdt hestebein. De fleste av gravene i undersøkelsen hadde bein tilhørende en eller to hester, men det er også enkelte graver som inneholder et høyere antall hester slik som de kjente skipsgravene Oseberg, Gokstad, Borre og Tune. Hun konkluderer at graver med hestebein er kjent fra alle regioner i Norge, men av de 40 med hestebein som hun dokumenterte, var over 50% fra Vestfold. Sikora påpeker at det høye antallet fra Vestfold også må ses i lys av antallet publikasjoner fra utgravninger i Vestfold. På grunnlag av høystatusgraver slik som Oseberg og Gokstad i dette området, tyder det på at dette området hadde en tradisjon som inkluderte dyreoffer. Sikora mente at det høye antallet av dyreofre kan reflektere den høye populasjonen i området, samt rikdom og politisk betydning. Sikora påpeker også at flesteparten av hestegravene var fra gravhauger (Sikora 2006: 89),

framfor et mindre antall flatmarksgraver, noe som også kan ses i materialet fra Sogn og Fjordane.

Ut ifra alle gravene fra Sogn og Fjordane har kun tolv rester av en hest. Det svært lite igjen av hesten, for det meste små fragmenter av bein eller tenner, med unntak av Kjølisdalen i Eid (mangler museumsnummer, Fb1) og Skjervum i Vik (B6500, F118 og Fb11) som har nesten fullstendige bein, men hele dyret var likevel ikke tilstede.

Utenom de tolv gravene er det en grav fra eldre jernalder. Dette kan tyde på at det har vært svært uvanlig å gravlegge mennesker sammen med hester i eldre jernalder i Sogn og Fjordane, men at det ble mer vanlig i yngre jernalder, selv om det fortsatt er i et lite antall.

Mangelen på hestebein i graver i Norge ble diskutert av Leifsson (2018: 35) og han hevdet at tilstedeværelsen av hesteutstyr i graver kan bety at det har vært en hest i graven. Kristján Eldjárn diskuterte dette tidlig ved å bruke Schetelig's (1912) *Vestlandske graver* og antallet graver med bitt som representant for et minimum antall hestebegravelser i Norge. Eldjárn fant da at 16 av 92 kvinnegraver og 65 av 264 mannsgraver hadde bitt, og derfor sannsynligvis også en hest. Å gravlegge hester skal ha vært vanligst på Island, etterfulgt av Norge, Sverige og Danmark. I Danmark ser det ut til å ha vært relativt sjeldent å få en hest med seg i graven. Dette kan diskuteres ut ifra hvor mange graver som har hesteutstyr, i forhold til hvor mange graver som har bevart hestebein. Som allerede nevnt er det dårlige bevaringsforhold i den norske jorden, da spesielt på Vestlandet, og det er ikke umulig å tenke seg at det kan ha vært mer hest tilstede under gravleggelser enn det vi finner over 1000 år senere. Som nevnt over er det kun 34 av de 127 gravene som har rester av menneskebein tilstede, og selv det er svært fragmentert og lite, og viser derfor til hvor mye som har forsvunnet over tid.

Det er få publikasjoner som diskuterer hestebein i grav fra før-kristen tid. Dette kan skyldes dårlige bevaringsforhold men det kan også være i kombinasjon med dårlig dokumentering og publikasjonstradisjonen. Resultatet av dette blir at det ikke alltid er opplagt fra rapporter om et dyr har vært i graven eller ikke. Beskrivelser av begravelser tar for det meste for seg gjenstandene som er funnet, samt gravens utforming. Det er ofte ikke diskutert om det har vært et menneske i graven fordi dette anses som en selvfølge ut ifra assosiasjon med gjenstandene i graven. Gjenstandene tilsier at det har vært et menneske der på et tidligere tidspunkt. Det er derimot generelt ikke spekulert eller antatt at et dyr kan ha vært tilstede ut ifra gjenstander som blir funnet. Det blir derfor kun dokumentert tilstedeværelsen av en hest når det er osteologisk materiale tilstede, mens tilstedeværelsen av et menneske trenger ingen diskusjon (Leifsson

2018: 37-38). Som følge av dette mener Leifsson at den dokumenterte mengden av dyr i norske graver sannsynligvis må være ukorrekt.

I motsetning til andre dyr har hesten spesifikke gjenstander knyttet til seg, slik som mennesker har. I tillegg vil gjenstander av metall naturlig nok bevares bedre i jorden enn det for eksempel bein og annet organisk materiale vil. Her bør det også tas i betraktning hvilke utstyr som hører til hesten og hvilket som hører til den avdøde eller rytteren. De gravene som kan brukes for å diskutere om en hest har vært ofret og gravlagt med den døde eller ikke vil da være graver som inneholder gjenstander som bitt og seletøybeslag, og ikke for eksempel sporer, som tilhører personens eget utstyr.

Utfordringer med å se på det slik er den sannsynlige unøyaktigheten. Selv om gjenstander relatert til seletøy kan sies å tilhøre hestens utstyr, og ikke den avdøde, er det fortsatt mulig at det er lagt ned som gravgods sammen med et menneske uten at en hest har vært tilstede. Det som kan ses på er for eksempel hvor stor andel av gravene med dokumentert hestebein som også har hesteutstyr. Hvis vi igjen ser til Island er hestebein generelt godt bevart, og her har det aldri blitt funnet en grav med hesteutstyr som ikke også har hestebein (Leifsson 2018). Det er derfor hundre prosent samsvar mellom tilstedeværelsen av hesteutstyr og tilstedeværelsen av hestebein på Island. Men i motsetning til dette er det kjent noen få graver som inneholder hestebein, men ikke hesteutstyr. Dette vil da forårsake et skjevt antall om kun graver med hesteutstyr blir brukt som indikasjon på tilstedeværelsen av hestebein, og det ville bli et lavere antall graver med hestebein enn det i realiteten ville vært. Derfor kan graver med hesteutstyr kun ses på som et minimum antall av det totale antallet graver med hestebein, om man skal gå ut ifra at det har vært en hest tilstede i alle gravene med hesteutstyr (Leifsson 2018: 38-39).

Leifsson nevner som sagt at det opptrer graver på Island med hestebein som ikke inneholder hesteutstyr. Dette er også tilfelle for yngre jernaldergraver i Sogn og Fjordane. Det er som vi har sett kun tolv graver fra yngre jernalder i Sogn og Fjordane som har hestebein, og igjen kun fire av disse som også har hesteutstyr. Det vil derfor på samme måte som på Island forårsake et unøyaktig antall hvis man kun tar graver med hesteutstyr som en indikasjon på tilstedeværelse av hestebein. Akkurat som på Island vil det være nødvendig å se på antallet med hesteutstyr som et minimum antall av graver med hestebein, og det vil ikke være mulig å få fram et nøyaktig antall. Hesteutstyr som indikasjon på hestebein i graver kan derfor være problematisk og burde sannsynligvis anses slik, selv om det etter mitt syn er et konsept vel verdt en diskusjon.

6.3. Kjønnfordeling av hesteutstyr og hestebein

Som for resten av Norge er det et tydelig flertall av antatte mannsgraver med hesteutstyr, og det er 92 mannsgraver mot 21 kvinnegraver (Tabell 5.5) i Sogn og Fjordane. Det er derimot en betraktelig økning av kvinnegraver i vikingtiden, da kun to av de 21 antatte kvinnegravene har en datering til merovingertid.

I begynnelsen av vikingtiden blir det generelt vanligere å deponere hest og hesteutstyr i kvinnegraver, mens det i tidligere perioder i Norge har vært vanligst å finne dette i mannsgraver. Det ser ut til at hest og hesteutstyr har opphørt å bli assosiert bare med menn av en spesifikk rang og det ble vanligere at kvinner også fikk hesteutstyr med seg i graven. Det er sannsynlig at det fortsatt ble assosiert med mennesker av høyere sosial status (Leifsson 2018: 315).

I Sogn og Fjordane er det en viss kontinuitet i hvilket hesteutstyr som opptrer i både manns- og kvinnegraver. Alle de forskjellige bittene opptrer i graver for begge kjønn i hele yngre jernalder. Det som skiller seg ut er at det er svært lite seletøybeslag funnet i kvinnegraver og den enkeltstående sporen er også fra en mannsgrav, noe som ser ut til å være felles for de typiske 'ryttergravene' (Braathen 1989; Pedersen 1997). Dette gjelder også graven med stighbøyer. Videre er det ett til to bitt i hver av kvinnegravene i Sogn og Fjordane, mens mannsgravene har opptil tre bitt i samme grav. Til tross for at alle de forskjellige bittene opptrer i graver for begge kjønn kan det ses en diskre forskjell mellom det som har blitt lagt ned som gravgods til kvinner og det som menn fikk med seg.

I Sikoras (2006: 90) undersøkelse er seletøybeslag vanligst i kvinnegraver, og kvinnegravene i hennes undersøkelse har svært få bitt. Dette er omvendt fra Sogn og Fjordane, da svært få av kvinnegravene har seletøybeslag, mens alle har bitt.

Som nevnt tidligere er et stort antall av gravene i Norge kjønnsbestemt ut ifra gjenstander funnet i gravene og hvorvidt de er 'typiske' for menn eller kvinner. Ved bruk av denne metoden er det et svært høyt antall mannsgraver i forhold til kvinnegraver i yngre jernalder i Sogn og Fjordane. Likevel er det et høyere antall av kvinner som får hesteutstyr med seg i graven i vikingtiden. Dette kan forklares på ulike måter. Hesteutstyret ble, som nevnt over, ikke lenger assosiert med menn av en spesifikk sosial rang. Hesteutstyret i seg selv ble mer vanlig. Man kan tenke seg at det ble produsert mer hesteutstyr, at det ble enklere og mindre kostbart å produsere. Dette henger muligens sammen med endringer vi ser i jernproduksjonsmetodene i yngre jernalder (Barndon og Olsen 2018; Tveiten og Loftsgarden 2017). Framfor å være kjønnsrelatert kan hesteutstyret gradvis henvises til at hesten generelt ble mer tilgjengelig og viktig. Hesteutstyrets

tilstedeværelse i gravene symboliserer sannsynligvis hvor viktig den var for mennesket, både praktisk og symbolsk. Det kan ha blitt lettere å holde hester, og kanskje i tillegg til at det delvis fortsatte å være et statussymbol å eie en hest var det også en nødvendighet for folk flest. Muligens kan vi tenke oss at gravmaterialet vitner om at hestehold gradvis ble mer og mer vanlig blant mennesker i et sosialt mellomsjikt i samfunnet.

På Island ble hesten svært ofte ofret ved begravelser og det var mer vanlig enn andre steder i vikingenes verden. Selv om det er høyest antall mannsgraver med hest er det et høyt antall kvinnegraver som også har hest, og dette er spesielt interessant fordi hester og gjenstander relatert til hest blir som oftest assosiert med høyerestående mannsgraver og som 'mannlig' gravgods sammen med for eksempel våpen (Leifsson 2015: 186). Gravskikken på Island var svært entydig, til tross for at det er en stor øy med en liten befolkning. Det er viktig å bemerke at menneskene opprinnelig kom fra forskjellige steder i Skandinavia, samt Storbritannia og Irland. I for eksempel Vest-Norge hvor man antar mye av befolkningen fra Island opprinnelig kom fra, er forskjellene i gravskikken svært synlige, i forhold til på Island. En av de største forskjellene mellom Norge og Island er kanskje mangelen på kremasjonsgraver på Island (Leifsson 2015: 185).

Den hyppige forekomsten av hester i graver på Island er sannsynligvis en indikasjon på hvor viktig hesten var for befolkningen, og var sannsynligvis en nødvendighet i tillegg til et statussymbol. Leifsson (2018: 303) påpeker at det er et relativt likt antall av kvinne- og mannsgraver som har hest som gravgods. Han mener det er mulig at framfor å være tilknyttet mennesker av høyere sosial status, var hesten også tilknyttet landeiere.

Både menn og kvinner ble gravlagt med hest i Norge og på Island, spesielt i vikingtiden, og i et relativt jevnt antall, selv om det var noe mer vanlig i mannsgravene (Leifsson 2018:315). Som nevnt over kan det likevel være at hest og hesteutstyr sluttet å bli assosiert med menn av en spesifikk rang og spesielt høy sosial status, og at hesten ikke lenger hadde en spesifikk 'kjønnsrolle', hvis de noen gang hadde det.

Her kan det også trekkes inn at disse 'kjønnsrollene' også gjelder måten graver blir kjønnsbestemt på, ved å gå etter hvilke gjenstander som er 'typiske' for kjønnene. Dette har vært gjort siden arkeologiens start i Skandinavia, mye på grunn av den lave forekomsten av skjelettmateriale. Dette kan ses på som problematisk fordi vi ikke kan vite nøyaktig hvordan kjønnsrollene var i Norge i jernalderen, og vi anser gravene som tilhørende enten mann eller

kvinne ut ifra de kjønnsrollene som har blitt formet i moderne tid (se blant annet Marie Louise Stig Sørensen 2000).

Det er mulig at hesten ikke har hatt en spesifikk 'kjønnsrolle', at den ikke har tilhørt ett kjønn mer enn det andre i det hele tatt. Hvis vi antar at det har vært spesifikke roller i jernalderen er det ikke sikkert at disse rollene har hatt en sammenheng med kjønn, men snarere vært basert på ferdigheter og talenter.

6.4. Oppsummering

I dette kapitlet har jeg lagt vekt på hesteutstyrets utforming og bruk for å få en bedre forståelse for gjenstandenes praktiske betydning. Graver med hestebein ble også diskutert og det ble påpekt at det lave antallet graver med hestebein kan forklares utfra jordsmonn med dårlig bevaring men også ved at kun deler av hesten ble lagt ned i graven. Sammenlignet med Island ble det foreslått at flere graver med hesteutstyr kan ha hatt en hest, da det ikke finnes graver med hesteutstyr på Island som ikke også hadde hestebein. Til sist ble det sett på kjønnsfordelingen av hest og hesteutstyr og det ble påpekt at når det gjelder hesteutstyret fra gravene i Sogn og Fjordane er det et høyere antall av mannsgraver som har fått med seg hesteutstyr i graven. Det er likevel ikke stor forskjell på hvilket hesteutstyr som har blitt deponert i graven til menn eller kvinner. Hestebeinene er derimot kun fra antatte mannsgraver, og en dobbeltgrav.

7. Diskusjon og tolkning

Analysen av det arkeologiske materialet i kapittel 6 gir etter min mening et godt grunnlag for å diskutere og tolke hvorfor utstyret er i gravene og hva det kan bety. Ved å ha en forståelse for den praktiske bruken og betydningen kan man gå videre til å diskutere den videre konteksten, og eventuelle tolkninger for hvordan hesten kan knyttes til den avdødes sosiale status. Dette kapitlet vil ta for seg kommunene fra Sogn og Fjordane som skiller seg mest ut med tanke på antall graver med hesteutstyr samt hvilke utstyr som opptrer, og jeg vil se nærmere på symbolikk og ritualer som kan knyttes til grav og hest. Til sist vil jeg foreta en diskusjon omkring gravkonteksten og annet gravgods og hvordan dette kan kobles opp mot sosial status.

7.1. Konsentrerte områder med graver med hesteutstyr i Sogn og Fjordane

Som vi har sett i kapittel 5 er det en klar konsentrasjon av graver med hesteutstyr i Stryn og Gloppen. Hestebein har dessuten også en konsentrasjon i Gloppen. Dette kan forklares på flere måter. Hvis vi ser på hest og hesteutstyr som et statussymbol, kan Stryn og Gloppen dermed antas å ha hatt en befolkning som var generelt sosialt høyerestående enn resten av Sogn og Fjordane?

Ut ifra det høye antallet graver med hest og hesteutstyr i Stryn og Gloppen i forhold til andre områder i Sogn og Fjordane kan det også ha vært at disse områdene var et form for hestesenter, kjent for hestehold eller produksjon av hesteutstyr. Sannsynligheten for at noe slikt kan ha blitt holdt i samme områder som maktsentre er stor, da det krever mange ressurser å holde et stort antall hester. Hvis høvdinger ønsket å vise fram rikdom, knytte nettverk og skape vennskap slik historiker Jon Vidar Sigurdsson hevder (2017: 163), kan dette ha blitt gjort også ved å holde et stort antall av hester, brukt til handel eller gavegiving.

Helge Sørheim (2018: 282) hevder i sin doktorgradsavhandling at Gloppen er spesiell når det gjelder insulære funn og båtgraver, samt graver med vektlodd som gravgods. I min undersøkelse er det 15 båtgraver totalt, seks av disse befinner seg i Gloppen. Disse seks gravene er lokalisert i Bø (B9501, F39), Eide (B4610II, F24), Gimmestad (B11390, F40), Sande (B6538, F28), Sårheim (B6735, F31) og Øvre Henne (B11557, F44).

Flere av gravene fra Gloppen har både insulære gjenstander og vektlodd. Graven fra Eide (B4610II, F24) har tre vektlodd i jern, og graven i Sande (B6538, F28) har to vektlodd av bly. Som man kan se er disse to gravene også blant båtgravene. To av gravene fra Gloppen har også

spillebrikker, som anses som eksklusive gjenstander. Disse befinner seg i Bø (B6618/B6688, F29) og Gimmedstad (B11390, F40).

Det er flere graver med insulære gjenstander. Graven fra Sande (B6538, F28) er igjen blant disse, med fragmenter av en skålvekt, graven fra Bø (B6618/B6688, F29) som også har en insulær skålvekt, samt en annen grav på samme gård i Bø (B3064-B3081, F22) med enda en insulær skålvekt. Ifølge Sørheim (2018: 282) skal også et bronsebeslag fra graven i Sanddal (B9014, F38) være insulært.

Sørheim (2018: 282) påpeker at med høvdingmiljøet på Eide i spissen, var gårdene rundt Gloppenfjorden og Breimsvatnet noen av de mest betydningsfulle på Vestlandet. Gloppen skal ha blitt rangert som et av de syv maktsentraene av første rang i både eldre og yngre jernalder.

Ut ifra senere tids kunnskap om båtbygging i Sogn og Fjordane har det blitt vist at det ble bygget mange båter i Gloppen kommune, og muligens kan dette trekkes helt tilbake til forhistorisk tid da det er et høyt antall båtgraver funnet i Gloppen (Sørheim 2018: 283). Myklebostgraven i Eid kommune (B2978-2999, F6) skal også ha hatt et stort skip. Gravhaugen hadde et høyt antall båtnagler og andre gjenstander relatert til båt, samt at haugen skal ha vært ca. 28 m lang.

I Stryn kommune skal det være registrert seks båtgraver (Sørheim 2018: 287). To av disse, fra Vik (B4756, F80) og Øvre Flo (B5865, F90) er blant gravene presentert i denne oppgaven. Sørheim (2018: 288) påpeker at båtgravene fra Stryn ikke er særlig spesielle og ikke kan hjelpe oss med å påpeke sentrale områder. Han hevder at selv om det er mange funn fra yngre jernalder i Stryn er ikke noen av disse funnene spesielt fremtredende. Han mener derfor at det burde konkluderes med at Stryn var et område med en jevnt god velstand og med noen funn som kan framheve enkeltgårder eller personer som kan vise til sentrale gårder eller ledende personer.

Blant gravene fra Stryn som inkluderer hesteutstyr er det svært få som utmerker seg med rikere gravgods enn våpen. Det er for eksempel tre kvinnegraver med ovale spenner, derav den ene, fra Gutdalen (B5030, F82), har to sett i tillegg til to likearmede spenner. Av gravene for menn derimot er det ingen graver med rikere gjenstander enn våpensett, og noen få med gjenstander relatert til metallarbeid. Disse er fra Eide (B8653, F100), Fure (B5786, F88), Gutdalen (B5526, F86) og Vik (B4756, F80). Sørheim (2018: 288) påpeker at det ikke er noen graver fra Stryn som kan karakteriseres som såkalte smedgraver.

Det er interessant at Stryn er dagens kommune i Sogn og Fjordane som har flest graver med hesteutstyr, 35 graver av de totale 127. Det er flere graver i Sogn og Fjordane som fremstår som

svært rike graver, men ingen av disse er lokalisert til Stryn. Dette kan være med på å støtte opp mot at hesteutstyr ikke nødvendigvis er like statusindikerende som det sporer og stighbøylser ser ut til å være, og viser også til at selv om det er et høyere antall graver med hesteutstyr i Stryn enn det er i Gloppen er gravgavene funnet i Gloppen noe mer eksklusive. Sørheim (2018: 286) påpeker at flere av gårdene i Gloppen fremstår som noen av de fremste på Vestlandet, mens det i Stryn er en mer jevnhet av god velstand samtidig som det ikke er mange graver som skiller seg ut som spesielt fremtredende. Det ene bronsebittet (B5786g, F88) er imidlertid fra en mannsgrav i Fure i Stryn. Dette bittet er av de gjenstandene relatert til hest som kan karakteriseres som rikere i seg selv, og viser derfor at Stryn skiller seg ut med tanke på hesteutstyr, uavhengig av annet gravgods.

Det er ikke utenkelig at de særegne bittene og konsentrasjoner av hesteutstyr i graver i enkelte kommuner i Sogn og Fjordane kan være materielle vitnesbyrd for makt og nettverk, slik Sigurdsson (2017) skisserer vikingtidssamfunnet, og at det i disse kommunene kan knyttes mer mot hestehold enn andre økonomiske sfærer i samfunnet.

Det er også verdt å nevne Sogndal og Vik. Det er elleve graver med hesteutstyr i begge disse kommunene, som er mer enn halvparten av Gloppen og en tredjedel av Stryn. Både Sogndal og Vik skiller seg derimot ut på andre måter. Ifølge Sørheim (2018: 261) er Vik en av de fremste bygdene i Sogn i eldre jernalder og skal ha holdt frem også i yngre jernalder. Vik er har også to av de fire gravene som inneholder både hesteutstyr og hestebein. En av de rikeste kvinnegravene i denne oppgaven er fra Hopperstad i Vik (B4511, F115) og inneholder blant annet en skålvekt og flere vektlodd. Det er også en annen kvinnegrav fra Hove i Vik (B4841, F116) som har det ene stangbittet som skiller seg ut fra resten av bittene fra Sogn og Fjordane.

I Sogndal finner vi mannsgraven fra Amla (B10447, F73) som hadde gullornamenterte stighbøylser i tillegg til to bitt. Her er også det ene bronsebittet, funnet i en relativt rik kvinnegrav i Nes (B9065, F72). Denne graven hadde flere bronsesmykker, over hundre perler og en irsk nål. Sogndal skiller seg i tillegg ut i forhold til gjenstander relatert til metallarbeid (se Barndon og Olsen 2018), og kan derfor også vise til eventuell lokalproduksjon av hesteutstyr.

7.2. Symbolikk og ritualer i gravene fra yngre jernalder i Sogn og Fjordane

Fra kilder som beskriver norrøne tider ble hesten beskrevet som et vesen som var tilknyttet magi og overtro. Den blir beskrevet som en krigers beste venn, i tillegg til å være det mest dyrebare som kunne gis som gave mellom konger, og til og med som et fertilitetssymbol i noen tradisjoner (Oma 2011: 95).

Frans-Arne Stylegar (2006) viser til at vi kjenner til offer av hest som del av gravritualer gjennom skriftlige kilder som Tacitus sine tekster om germanske begravelser, fra det første århundre e.Kr. Tacitus beskriver hvordan den avdøde alltid hadde sine våpen med seg, og på likbålet ble det også lagt en hest som skulle følge sin eier. Hesten blir ikke funnet i noe bemerkelsesverdig antall fra den førromerske jernalderen i Norge. I Danmark derimot, har det blant annet blitt funnet to hester ofret sammen med to vogner. Fra den romerske jernalderen er det hundrevis av hester, sammen med kyr, sauer, og til og med mennesker, deponert i en myr i Skedemosse i Sverige. Det er flere slike tilfeller i Danmark og Sverige, men markert færre i Norge. I Norge i eldre jernalder er det arkeologisk materialet som er knyttet til hesten generelt sparsomt, kun deler av hester funnet i visse graver mot slutten av perioden (Stylegar 2006: 208).

Hesten har blitt funnet i graver, i kunst og ikonografisk materiale i tillegg til i de skriftlige kildene. Det er en del implikasjoner på at den har blitt brukt på flere forskjellige måter innenfor rituelle handlinger. Når det gjelder å se hesten som et hellig dyr hevder Kristin Armstrong Oma (2002: 75-76) at hemmeligheten lå i hestens hår og høvene, som er en spesiell karakteristikk for hesten og skiller den fra mange andre dyr. Håret i hestens man og hale minner om menneskets, og det halvmåneformede avtrykket som høvene lager er ulikt noe annet dyr. Sebra har også slike halvmåneformede høver men de er ikke et domestisert dyr, og lever heller ikke naturlig i Europa. Oma spekulerer om det kan være en sammenheng med dette og hvordan hesten i den norrøne mytologien brakte natt og dag, sol og måne (Oma 2002: 75). Disse karakteristikkene, spesielt da høvene og håret, plasserer hesten i et grenseland mellom mennesker og dyr. I tillegg til dette er det ifølge Oma hodet, bein og hale som ble oftest ofret (Oma 2002: 76).

Rituell dreping var noe som var vanlig i sammenheng med gravlegging i den norrøne verden, spesielt i Norge og Sverige, men mer uvanlig i Danmark, hvor de best kjente eksemplene er krigergraver fra det tiende århundre som ofte blir tilknyttet kongelig makt. I Sverige er det store regionale variasjoner i gravskikkene og et større antall forskjellige hesteraser er funnet i gravene, sammenlignet med andre steder i Skandinavia (Leifsson 2015: 185).

Symbolisme rundt rituell dreping blir ofte sett på i sammenheng med fertilitet, reisen til det hinsides, status på den avdøde osv. (Oma 2002, 2011), men ofring av hest ser også ut til å være en delvis demonstrasjon av posisjonen den avdøde hadde mens de fortsatt levde. Den avdøde har vært viktig nok til å ofre et verdifullt dyr og kan ha tilhørt en familie med nok rikdom til å utføre en slik demonstrasjon (Leifsson 2015: 190).

I Skandinavia finnes det få samtidskilder for jernalderen. De mest velkjente kildene, slik som yngre og eldre Edda og sagaer, ble skrevet senere, for det meste i løpet av middelalderen. Unntaket for dette er mange runeinskripsjoner, som ble skrevet i samtiden. I tillegg til disse kildene er det også noen som kommer fra samfunn utenfor Skandinavia, men som fortsatt opplyser om skikker fra et utenforstående perspektiv. Flere slike kilder nevner de mange rollene til hesten.

Adam av Bremen skrev om offer av mennesker og dyr i et tempel i Uppsala i Sverige. Fra alle dyreartene ble det ofret ni hankjønn. Disse ble så hengt i nærheten ved det hellige, hvor blant annet hester og hunder hang side om side med mennesker (Henrichsen 1968: 275-276). Fortellinger om dyreofre er viktige for oss fordi det forteller oss at hesten var blant de vesener som ble sett på som et verdig offer.

En arabisk prins ved navn Ibn Fadlan beskrev et besøk hos vikinger i Russland. Han skrev kort om hestene deres og hvilke roller disse hadde i samfunnet der. For eksempel hadde en høvding ved navn Wyglif gått bort, og han ble lagt i sin grav med et tak over, hvor de lot han ligge i ti dager fram til hans klær var fullført. Det ble så brakt fram et skip som han ble plassert i med nye klær laget spesielt for begravelsen. De slaktet så en hund som de kastet i skipet. Alle våpnene hans ble lagt ved ham, og to hester ble ledet fram. Disse ble jaget rundt til svetten rant, for så å bli drept av Buliwylf og Thorkel, som var rivaler for å overta som høvding eller konge. De kuttet hestene i deler med sverdene sine for så å kaste delene inn i skipet. Det ble også slaktet to okser, og en ung kvinne som var blitt valgt som offer (Crichton 1976: 35-36).

Runeinskripsjoner på steiner er korte, men det er en som er gjenkjennelig for sin lange tekst. Inskripsjonen på denne steinen, 'Eggjasteinen' fra Sogndal i Sogn og Fjordane, er datert til ca. 600 e.Kr. Inskripsjonen er på 190 tegn, og plasseringen på hesten tyder på at de er risset på samme tid (Østmo og Hedeager 2005: 89). Deler av forparten til hesten er risset inn og nederste delen av figuren går gjennom den nederste linjen med tekst (Spurkland 2001: 65).

Så mange som 32 hester er navngitt gjennom Edda diktene. Hestene er enten guder selv, de blir ridd av helter, eller de tar del i verdens kosmologi. Natt og dag ble brakt fram av Skinfakse og

Rimfakse, og solen og månen ble dratt over himmelen av Arvaker og Alsvinn. Sleipner var en budbringer mellom verdener og brakte også avdøde over til de dødes rike. Hesten blir sett på som et symbol for mye, som for eksempel i sammenheng med død, reise, fertilitet og kryssing av grenser (Mansrud 2002: 98; Oma 2011: 105-112).

Når Gulatingsloven kom, samtidig med kristendommen, ble konsumering av hestekjøtt ulovlig, og det fikk den strengeste straffen om brutt. Dette var muligens fordi det var noe som var tilknyttet hedendommen. Hesten hadde en så stor rolle i hedenske samfunn at kristne konger brukte all sin makt på å fjerne hestens symbolske rolle, men var likevel avhengig av den selv for transport og lignende. Etter kristendommens ankomst fikk hesten en ny rolle, eller en av dens viktigste roller ble fjernet, og ble derfra hovedsakelig brukt som transport, men var fortsatt til stor hjelp innenfor slag og lignende (Oma 2002: 76-77).

Det er et tegn på at hesten fortsatte å være et symbol på flere forskjellige måter fra middelalderen og nyere tid, og kan være med på å forklare hvorfor vi fortsatt den dag i dag har et så spesielt forhold til hesten (Oma 2002: 77).

Rituell dreping er kjent fra for eksempel Oseberggraven i Vestfold. Flertallet av hestene i denne graven hadde blitt halshogget, noe som tyder på avliving i tilknytning til begravelsesseremonien.

Ut ifra dateringen på gravene med hest og hesteutstyr fra Sogn og Fjordane ser det ut til å ha skjedd en forandring inn mot yngre jernalder. Fra eldre jernalder er det kun fire graver med hesteutstyr, alle fra folkevandringstid. Én grav fra folkevandringstid har hestebein, en mannsgrav fra Enebø i Gloppen (B4590, Fb4). Det har ikke bare blitt mer vanlig med hesteutstyr men også vanligere å legge ned en hest i graven sammen med den avdøde. Sannsynligvis ble det mer vanlig å ofre hest enn det tidligere hadde vært. Det kan ha skjedd en forandring i hvor viktig hesten var i forhold til tidligere, den fikk gjerne flere roller i tillegg til den praktiske betydningen som gjorde at det ble mer vanlig å inkludere hesten i begravelsesseremonien.

Arnfrid Oppedal (1997: 94) påpeker at hesten har vært et svært viktig sakralt ikon i spesielt vikingtiden, og det samme kan ses fra et mangfold av andre, som nevnt her og i kapittel 2. Agneta Lagerlöf (1991a, 1991b) hevder at forhistoriske graver må ses i lys av både sosiale og religiøse uttrykk, og at det ikke kan ses separat. En begravelse er i seg selv en rituell handling, og gravgavene kan ses som symboler uansett hva de representerer.

7.3. Gravkontekst og sosial status

Hestens bruk i slag og plyndring ble mer vanlig i vikingtiden. Hestene ble ofte tatt de stedene vikingene kom i land med skip, men mange skip kunne også bære hester om nødvendig (Campbell 2013:23). Det er vanlig at våpen og hesteutstyr som blir funnet i vikingtidsgraver blir sett på som en representasjon av enten den sosial eller militære statusen til den avdøde. Dette er noe som har hatt en lang tradisjon i Danmark, de såkalte 'ryttergravene', helt siden de første vikingtidsgravene ble funnet i det nittende århundre. Interessen og fokuset rundt status og rang ble forsterket av skriftlige kilder som nevner militær og sosial status, sammen med tilfeller hvor våpen, sporer og stigbøyler var av en tydelig høy betydning (Pedersen 1997: 123).

Det er fortsatt et spørsmål om det er mulig å tilknytte militær eller sosial status til det arkeologiske materialet. Når de første funnene fra det som kalles den 'siste hedenske alder' ble brakt fram i det nittende århundre, tilbød de skriftlige kildene en forklaring for betydning av våpen og stigbøyler/sporer funnet i gravhauger. Anne Pedersen (1997) hevder at det burde være trygt å anta at et liv som var tilknyttet slag og andre voldelig aktiviteter ville bli reflektert i gravene også. Det har blitt antatt at gravene reflekterer det samfunnet de har levd i, og at de gjenstandene som blir funnet i en grav kan tilknyttes den avdøde (Pedersen 1997: 123).

Dette er noe som derimot er omdiskutert i dag, som kan ses fra for eksempel Østigård (2006:10), som nevnt under kapittel 4.1. Det er lett å tenke at gjenstander den avdøde har fått med seg i graven er gjenstander som representerer den avdøde. Til en viss grad kan nok dette stemme. Noe som kan være viktig å tenke på er at i hvert fall enkelte av gjenstandene sannsynligvis er gaver fra den avdødes nærmeste familie eller venner. Det er ikke umulig å tenke seg at den avdøde har fått med seg gjenstander som gjerne representerer dem som en person, men også at deres nærmeste har gitt fra seg gjenstander som enten de forbinder med den avdøde, eller at de har gitt fra seg gjenstander som de selv holdt nær som de mente var verdig gaver å gi videre til den døde. Gravgavene kan derfor representere de som har gravlagt den avdøde, og hvordan de så på dem og ikke bare som en direkte representasjon av den avdøde (Østigård 2006: 10, 12).

Tidlige funn ble ofte sett på som en illustrasjon og bekreftelse for det som står i de skriftlige kildene. Et stigende antall funn har imidlertid gitt en gradvis bedre mulighet for å se nærmere på sosialt hierarki i vikingtiden basert for det meste på det arkeologisk materiale og som en måte å støtte eller bevise de skriftlige kildene, framfor å gå kun etter skriftlige kilder (Pedersen 1997:123).

Om lag 15 graver fra Danmark har hatt sporer men ingen andre typer hesteutstyr, og for det meste ingen våpen. Det har blitt foreslått at disse gravene kan representere menn av lavere status enn de som ble gravlagt med et fullt sett av rideutstyr (for eksempel også stighbøylere), selv om ikke alle funn støtter dette. Det arkeologiske materialet indikerer at sporen har blitt plassert på den avdødes hæl og ikke sammen med annet hesteutstyr, og kan derfor ses på som del av den avdødes personlige utstyr med en spesifikk mening. Dette separerer sporen fra for eksempel sal med stighbøylere i jern og hestens seletøy, som sannsynligvis ble plassert på utsiden av kisten inne i kammeret, og ikke i direkte kontakt med den avdøde. Selv om sporer kun har blitt funnet i enkelte graver trenger ikke det å bety at det er et tegn på bare status, men kan også være et resultat av forandringer i skikker som krevde at hesten og utstyret skulle utelates fra seremonien, eller i hvert fall ikke lenger ble plassert inne i graven (Pedersen 1997: 126-127).

Sporer og stighbøylere er uvanlig å finne uten våpen i Norge (Braathen 1989). Dette kan vise til en sammenheng mellom det å bære våpen og å ri på hest, i hvert fall ettersom at graver med sporer og stighbøylere har blitt kalt 'ryttergraver'. Sporer og stighbøylere er det eneste av hesteutstyret funnet som utelukkende brukes ved ridning, mens annet utstyr kan kategoriseres som kombinasjonsutstyr med flere potensielle bruksområder. Det kan også argumenteres at alle krigere sannsynligvis ikke var til hest, men heller til fots, og at de som var til hest under slag var av høyere rang og ledet slaget. I motsetning til dette kan det også være at de som var til hest kun var utvalgt fordi de hadde god erfaring på hesteryggen, uten en særlig tilknytning til rang.

Hester har også hatt en stor rolle som diplomatiske gaver mellom aristokratiske familier og mellom konger, samt representanter fra andre nasjoner, i historiske tider fram til dagens samfunn. Dette går med på å representere hestens betydning i sosiale relasjoner og gjør at det er sannsynlig at de ble brukt på denne måten i den før-kristne verden også (Jennbert 2011: 166-167).

I Norge er det mer som tyder på forskjeller knyttet til status, med tanke på utformingen av gravene. Hest og hesteutstyr forekommer hyppigst i graver med annet gravgods. Derfor kan man anta at flertallet av gravene i Norge representerer sosialt høyerestående mennesker basert på gravgods og størrelsen på gravene. Vanlige bønder vil sannsynligvis ikke ha blitt gravlagt under store seremonier og med rikholdig gravgods, da de ikke tilhørte toppsjiktet. De store gravhaugene med mye gravgods representerer derfor mest sannsynligvis et sosialt sjikt i samfunnet som besto av mennesker som har hatt nok rikdom til å demonstrere dette med en kostbar begravelse. Ifølge Snorre Sturlasson var en haug noe som var til minne for en stormann, og de har derfor blitt oppfattet å tilhøre mektigere personer (Solberg 2003: 256).

Som vist i kapittel 5 er den største fellesnevneren i gravene med hest og hesteutstyr fra Sogn og Fjordane at de har sverd eller andre våpen som gravgods. Et flertall av gravene vi finner er de som har en synlig haug, og disse gravene har ofte rikt gravgods. Et flertall, 83 av 127 av gravene med hest og hesteutstyr er gravhauger eller røyser. 15 graver har i tillegg antydninger til en båt. Ytre markeringer i form av haug eller røys samt båt som gravkammer kan tyde på graver for mennesker av høy sosial rang. Et flertall av gravene vi finner representerer sannsynligvis ikke den vanlige befolkningen og ses derfor særlig som mennesker tilhørende et sosialt mellomsjikt eller tilhørende middels til høy sosial status. Det kan ikke utelukkes at mennesker av lavere status også kan ha fått med seg for eksempel bitt som gravgods, men på grunnlag av det høye antallet graver fra Sogn og Fjordane som har for eksempel fult våpensett eller ovale spenner, samt diverse insulære gjenstander, blir det mer naturlig å se på disse i sammenheng med høyere sosial status.

Gravene med den mest tydelige fellesnevneren, sverdet, men også graver som har andre våpentyper, er alle antatte mannsgraver. De antatte kvinnegravene har et bemerkelsesverdig antall med ovale spenner, med en eller flere spenner i 13 av de 21 gravene, samt i fem av de syv antatte dobbeltgravene. Det er også en del tekstilredskaper og redskaper for matlaging.

Gjenstandene funnet i gravene i Sogn og Fjordane kan derfor deles inn i flere grupper. En stor andel av gjenstandene kan anses som bruksgjenstander og kan derfor grupperes som så. Dette gjelder spesielt hesteutstyret, gjenstander for metallarbeid, snekkerredskaper, jordbruksredskapet, tekstilredskaper og matlagingsredskaper. Våpen er en egen gruppe som inkluderer blant annet sverd, øks, spyd, piler og skjold. Insulære gjenstander utgjør en egen gruppe og det gjelder spesielt skålvekter og en rekke andre bronsegjenstander. Den siste gruppen vil jeg kalle pyntegjenstander og inkluderer spenner, perler og andre smykker.

Konteksten til gravene kan brukes som et hjelpemiddel for å tolke hvorfor hest og hesteutstyr er plassert i gravene, men hvor mye konteksten kan gi direkte svar på hest og hesteutstyrs betydning er usikkert. Det forteller oss at de gravene med hest og hesteutstyr som er undersøkt har et høyt antall av sverd og andre våpen, og kan vise til at våpen var verdige gjenstander for den avdøde å få med seg til den eventuelle reisen videre inn i dødsriket. Sverd blir ansett som en statusgjenstand og ut ifra hvor mange av gravene med hesteutstyr i Sogn og Fjordane som også har sverd, kan dette brukes for å forklare hvorfor hesteutstyr også er i gravene. Som Pedersen (1997: 126) også påpeker er sverd og andre våpen generelt svært vanlig å finne sammen med hesteutstyr i graver i Skandinavia.

I Gulatingsloven står det skrevet at alle frie menn skal bære våpen (Solberg 1985: 68) og den sosiale statusen i spesielt vikingtiden har generelt blitt basert på historiske kilder som Gulatingsloven, samt diktet 'Rigstula'. Bergljot Solberg (1985) hevder at det bør støttes opp med arkeologisk materiale, og fokuserte derfor på dette i sin artikkel om sosial status i merovinger- og vikingtid i Norge. Hun påpeker at mye kan støttes ved hjelp av det arkeologiske materialet, men det er også tilfeller som er ulike fra det de historiske kildene sier. Solberg mener derfor det er svært viktig å nøye undersøke og studere spesielt de rike gravene fra merovingertid og vikingtid, for å deretter få et bedre innblikk i hvordan den sosiale strukturen var på den tiden. Våpen, og spesielt sverd, blir likevel sett på som gjenstander relatert til status, og et høyt antall våpen i samme grav blir ansett som svært statusindikerende for menn, på samme måte som ovale spenner og et høyt antall perler er for kvinner (Solberg 1985). Solberg (1985: 66-67) påpeker imidlertid at det er heller mengden våpen i graven som indikerer status, og ikke nødvendigvis våpenet i seg selv. Men i og med at sverdene ofte blir funnet i graver med synlig markering gjør det at det skiller seg ut, og kan derfor tilhøre mennesker av høyere sosial status, selv ved mangel på andre våpen. Mikael Jakobsson (1992: 143) diskuterer også dette i sin avhandling om krigerideologi og vikingtidens sverdtypologi. Han mener at framfor våpenet i seg selv er det mengden av våpen som viser mest til høyere sosial status.

Man kan spørre seg om dette også kan overføres til hesteutstyr, da de fleste gjenstandene relatert til hest fra Sogn og Fjordane framstår som relativt enkle og ikke har en opplagt tilknytning til høyere sosial status i seg selv. De gravene som har for eksempel to og tre bitt kunne da anses som av noe høyere sosial rang enn de som har blitt gravlagt med kun ett bitt.

Det er som vi ser en klar sammenheng mellom hest og hesteutstyr og våpen i graver, en sammenheng som på ingen måte kan ignoreres. Dette gir oss sannsynligvis det største grunnlaget for å tolke hest og hesteutstyr i tilknytning til sosial status, spesielt i tilfeller hvor det er flere våpen i tillegg til andre gjenstander som anses som eksklusive. Dette er som vi har sett tilfelle i en stor andel av gravene fra Sogn og Fjordane. Det er imidlertid få graver fra Sogn og Fjordane som har mer enn ett sverd, kun elleve graver har to sverd. Som nevnt i kapittel 5 er det også en mannsgrav som skal ha hatt fire sverd, fra Brekka i Vik (B1203-B1206, F114), men det er dokumentert at gjenstandene skal ha kommet fra flere graver. Denne har derfor en usikker kontekst og vi kan ikke sikkert si hvor mange sverd som har tilhørt én person. Gravene med hesteutstyr i Sogn og Fjordane har derfor et flertall av ett sverd per grav, men majoriteten har likevel andre våpen i tillegg til sverdet og kan derfor ses i lys av det Solberg (1985) sier om at det er mengden våpen som viser til den avdødes sosiale status.

Andre gjenstander som knyttes til sosial status og som er spesielle for Sogn og Fjordane er gjenstander tilknyttet metallarbeid. Som nevnt i begynnelsen av oppgaven er Sogn og Fjordane det fylket med høyest forekomst av gjenstander relatert til metallarbeid (Barndon og Olsen 2018: 79). Det er ikke et høyt antall av gravene med hesteutstyr som også har gjenstander for metallarbeid, men det er et utvalg av graver spredt i Balestrand, Gloppen, Sogndal, Stryn og Vik, som også kort nevnt i kapittel 5, og det er derfor verdt å nevne ettersom hvor spesielt dette er generelt i Sogn og Fjordane. Smedverktøy har blitt tolket som symboler tilknyttet den avdødes sosiale rang og elite (Barndon og Olsen 2018: 78), men vi kan ikke vite at disse gjenstandene har tilhørt eller blitt brukt av den avdøde (Barndon og Olsen 2018: 65).

Dette gjelder generelt gjenstander funnet i graver. Som nevnt i kapittel 4 er det tross alt de som har gravlagt den avdøde som har valgt ut og lagt ned gaver. Det kan tolkes på mange måter, men at gjenstandene har tilhørt og blitt brukt av den avdøde i deres liv vil forbli uklart. Det er derimot heller usannsynlig at en person har blitt gravlagt med gjenstander som er urelatert til dem som person, om det så er gjennom pårørende eller via den avdøde personlig. Når en person har fått med seg hesteutstyr eller sporer i graven vil det derfor være naturlig å tolke dette til å ha en sammenheng med den avdøde. Som vi har sett, er det likevel flere forskjellige måter å tolke dette på.

7.4. Oppsummering

I dette kapitlet har jeg diskutert og tolket omkring konsentrerte områder i Sogn og Fjordane med graver med hesteutstyr, sett på religiøs symbolikk, samt gravenes kontekst knyttet mot sosial status. Klare konsentrasjoner av graver med hesteutstyr i spesielt Stryn og Gloppen har blitt sett på som eventuelle sentrale områder eller hestesentre, og Sogndal og Vik ble også trukket inn som spesielle med tanke på hvilke hesteutstyr som har blitt funnet der. Religiøs symbolikk og ritualer ble sett på mest i lys av skriftlige kilder, hvor store hestefre har blitt beskrevet, samt hestens betydning i mytologi. Hesten som offer skal ha blitt sett på som betydningsfull i forhold til reisen til det hinsides, fertilitet og den avdødes status. Til sist ble det sett på gravkonteksten for gravene i Sogn og Fjordane og deres tilknytninger til sosial status. Det ble vist at en rekke gjenstander samt utformingen av gravene tilsier at et høyt antall av gravene kan tilegnes mennesker av noe høyere sosial status.

8. Avslutning

I denne oppgaven har jeg undersøkt hesteutstyr deponert i graver i yngre jernalder i Sogn og Fjordane. Jeg har med utgangspunkt i gravmaterialet forsøkt å etablere en bedre forståelse for selve hesteutstyret og hvordan det kan ha fungert i praksis. Jeg har diskutert hvem som ble gravlagt med hesteutstyret i yngre jernalder og vist til at både kvinner og menn av middels til høyere sosial status fikk med seg hesteutstyr i graven. Jeg har vist at hesten i yngre jernalder foruten å være ride- og trekkdyr, kan se ut til å ha vært knyttet til tro og overtro, religion og kult gjennom det faktum at hesteutstyret ble gitt som gravgods. Dette ses i de skriftlige kildene og norrøn mytologi, men jeg har forsøkt å nærme meg dette også ved å se på hesteutstyret. Jeg har forsøkt å vise til at hesteutstyret kan ha fått en endret og ny rolle idet det ble deponert i gravene som gravgods. Hovedfokus i oppgaven har vært å diskutere hesteutstyret i graver med vekt på utstyrets praktiske funksjon og betydning for hest og rytter ved ridning/kjøring med hest. Ett viktig aspekt ved yngre jernalder er at hverdagslige gjenstander, verktøy og redskaper, ble deponert som gravgods i gravene (se Petersen 1951). Slik jeg ser det kan det se ut til at hesteutstyret når det ble lagt i gravene som gravgods, endret karakter fra å ha en mer tydelig praktisk funksjon ved ridning til å også bli statusindikerende gjenstander.

Et annet spørsmål som ble stilt innledningsvis er hvorvidt det er forskjeller i hesteutstyret med tanke på kjønn. Det er en klar majoritet av antatte mannsgraver som har fått hesteutstyr som gravgods, i tillegg til at det er utelukkede mannsgraver som har hestebein tilstede. Kvinnegraver framtrer i et lavere antall, men det er likevel ikke stor forskjell i hvilke typer hesteutstyr de har fått med seg i graven. Av de tre bronsebittene er for eksempel ett fra en antatt kvinnegrav og ett fra en antatt mannsgrav. Eneste bemerkelsesverdige kan være at det noe mindre seletøybeslag i antatte kvinnegraver, men seletøybeslag er det generelt lite av i Sogn og Fjordane. Dette antyder at det ikke nødvendigvis har vært stor kjønnsforskjell når det gjelder hesteutstyr. Det har også vist seg at det er en klar majoritet av graver med enten sverd eller andre våpen sammen med hesteutstyret. Hvis vi går ut ifra at graver med sverd og spesielt et høyere antall våpen viser til høyere sosial status kan dette ta del i å tolke hesteutstyret som del av gravgods for mennesker av betydelig sosial status, i tillegg til at flere graver har insulære gjenstander, og ovale spenner og andre smykker i kvinnegravene.

Et tredje spørsmål jeg stilte innledningsvis var om det finnes særegne sentre eller steder i Sogn og Fjordane som kan knyttes til hestehold og hvorvidt dette kan spores i gravmaterialet. Særlig Stryn og Gloppen, samt Vik og Sogndal, utpeker seg med spesielt mange graver med hesteutstyr, samt i forhold til hvilke utstyr som opptrer i gravene. Presentasjon og analyse av gjenstandene

har avslørt at hesteutstyr blir funnet svært spredt i Sogn og Fjordane, men med klare konsentrasjoner i spesielt Stryn og Gloppen. Gloppen har det høyeste antallet av mangfoldige og rikere graver, men det er likevel ikke her det mest eksklusive hesteutstyret har blitt funnet. Stryn har den høyeste konsentrasjonen av graver med hesteutstyr og har også ett av de tre bronsebittene i oppgavens materiale. De to andre bronsebittene er fra Eid og Sogndal. Sogndal er også hvor paret med stighbøylere er funnet. Graven fra Amla i Sogndal (B10447, F73) hadde ingen andre bemerkelsesverdige gjenstander, men stighbøylene hadde ornamentikk i gull og jeg har hevdet at disse er statusgjenstander i seg selv. Mengden av graver med hesteutstyr i spesielt Stryn og Gloppen kan antyde hestesentre, eller lokale produksjoner av hesteutstyr.

Hesteutstyret i gravene i Sogn og Fjordane er forholdsvis enkelt, med en klar majoritet av bitt. Hesteutstyret har ikke en tydelig tilknytning til høy sosial status i seg selv, men på grunnlag av konteksten i graven, det vil si annet gravgods, gravgjemme og ytre gravmarkering, kan det konkluderes med at det *er* en viss sammenheng. I dette materialet er det spesielt de insulære bronsebittene og de to stighbøylene som i seg selv gjerne kan tilegnes høyere sosial status. Generelt er hesteutstyret relativt ordinært men det betyr ikke at hvem som helst kunne ha eller hadde en hest. Som jeg også har prøvd å få fram kreves det mye ressurser for å holde et slikt dyr. Jeg vil likevel påstå at det har vært et vanlig dyr å holde på en gård.

Svært mange av gjenstandene funnet i graver fra yngre jernalder i Sogn og Fjordane kan anses som bruksgjenstander. Det er en stor andel av for eksempel redskaper for metallarbeid, snekker redskaper, jordbruksredskaper, tekstilredskaper og redskaper til matlaging. Redskaper omfatter derfor generelt en stor del av materialet. Hesteutstyret har også blitt ansett som en redskapsgruppe (Petersen 1951; Solberg 2003), og alle er praktiske gjenstander med en eller flere spesifikke praktiske formål. Etter min oppfatning antyder dette at gjenstandene som oftest må ha hatt mer enn én betydning. I dette tilfelle har de fleste gjenstandene sannsynligvis både en praktisk og en symbolsk betydning. Det er ikke mulig å bevise om den avdøde for eksempel har vært hestekyndig, eller en kriger til hest da de har blitt gravlagt med både våpen og hest eller hesteutstyr. Ut ifra materialet vi finner vil jeg likevel tolke det til å ha en viss sammenheng til den avdøde, altså at personen sannsynligvis har hatt hest i sitt liv. Alle kan lære seg å håndtere en hest, men det skal heller ikke tas for gitt at alle kan eie en hest.

Komparativ analyse av materialet fra Sogn og Fjordane og andre regioner av Norge viser også til store forskjeller i hvilket hesteutstyr som opptrer i gravene. Sogn og Fjordane har som vi har sett nesten utelukkende bitt som gravgods, med kun en liten andel av seletøybeslag, samt én spore og ett par med stighbøylere. Det er likheter i resten av de vestlandske fylkene men store

forskjeller til de østlandske fylkene. Det er også vist at det udelte bittet forekommer i få tilfeller generelt i Norge, men halvparten av disse er fra Sogn og Fjordane, noe som kan tyde på en lokal produksjon og bruk. For et nærmere svar på hvorfor det er en slik forskjell på hvilke utstyr som opptrer hvor i Norge vil det kreves en videre undersøkelse av et større materiale.

Samlet har denne analysen og diskusjonen gitt inntrykk av at hesteutstyret er både praktiske gjenstander samt del av gravmaterialet til mennesker av noe høyere sosial status. Hesteutstyret i seg selv som statusindikerende er tydeligst i tilfeller av for eksempel bronsebitt, eller stighbøyer med gullornamentikk. I tilfeller hvor avdøde har fått med seg flere bitt kan det også argumenteres for et visst nivå av høyere sosial status. Det enklere utstyret derimot, for eksempel de vanlige og svært funksjonelle bittene i jern, er etter min oppfatning helst relatert til status på grunnlag av gravens kontekst. Hesteutstyret generelt er potensielt mye mer hverdagslige gjenstander enn det stighbøyer og sporer ('rideutstyr') blir framstilt til å være og hvis det hadde vært en andel med graver som for eksempel hadde kun hesteutstyr uten andre gjenstander, ville det sannsynligvis blitt en noe annerledes tolkning. Denne oppgaven har også forsøkt å distansere seg noe fra å overtolke det som er funnet i gravene i Sogn og Fjordane.

8.1. Videre arbeid

Sogn og Fjordane er interessant i seg selv men ettersom hesten opptrer i graver i én form eller annen over hele Norge, vil det være interessant å foreta et tilsvarende studie for Hordaland, og deretter resten av Vestlandet, og sett på de sannsynlige likhetene som ligger i framtredeisen av hest i graver. Det er en stor forskjell på utstyret som opptrer andre steder i landet, spesielt på Østlandet. Svært nyttig for en studie av hesteutstyr i graver er en større oversikt over det som er funnet av utstyr i Norge og hvor det er funnet. Jeg mener at for å få en bedre forståelse for hestens betydning i graver vil det være nødvendig med en slik større oversikt som vil sette alt utstyret i perspektiv og man vil også lettere kunne se de tydelige regionale forskjellene som finnes i Norge.

Litteratur

- Andersen, Susan. 1996. *Viking age bits in Central Southeastern Norway. Variation in form and action*. Upublisert masteroppgave. Universitetet i Oslo, Oslo.
- Axelsen, Irmelin. 2012. *Kristendom drepte hesten. En analyse av hesten som arkeologisk forskningsobjekt*. Upublisert masteroppgave. Universitetet i Oslo, Oslo.
- Barndon, Randi og Olsen, A.B. 2018. En grav med smedverktøy fra vikingtid på Nordheim i Sogndal. En analyse av gravgods, handlingsrekker og symbolikk. I: *Viking Vol: LXXXI*. s. 63-88.
- Barrett, John C. 2004. Habitus. I: Bahn, Paul og Renfrew, Colin (red). *Archaeology: The Key Concepts*. Taylor & Francis Ltd, UK. s. 133-137.
- Berg, Heidi Lund. 2013. Nøkkelpaksis. Østnorske jernaldernøkler som symbol og teknologi. Upublisert masteroppgave. Universitetet i Oslo, Oslo.
- Binford, Lewis. 1971. Mortuary Practices: Their Study and Their Potential. I: *Memoirs of the Society for American Archaeology*, no. 25. Washington, DC. s. 6-29.
- Braathen, Helge. 1989. Ryttergraver – politisk struktur i eldre rikssamlingstid. I: *Varia 19*. Universitetets oldsaksamling. Oslo.
- Brink, Stefan og Neil Price. 2008. *The Viking World*. Routledge, New York.
- Brøgger, A.W, Schetelig, Haakon (red). 1928. *Osebergfunnet. Bind II*. Oslo.
- Bunse, Laura. 2010. *Kun et trekkdyr i jordbruket? Hestens betydning i nordnorsk yngre jernalder*. Upublisert masteroppgave. Universitetet i Tromsø, Tromsø.
- Børsheim, Ragnar L. 2001. Gausel-utgravingene 1997-2000. AmS-Varia 39. Arkeologisk Museum i Stavanger, Stavanger.
- Danielsen, Christina Fredrikke. 2009. *Hesten i metaforer. Analyse av hestens rolle i yngre jernalder belyst gjennom arkeologisk materiale og norrøn litteratur*. Upublisert masteroppgave. Universitetet i Oslo, Oslo.
- Crichton, Michael. 1976. *Eaters of the Dead. The Manuscript of Ibn Fadlan, Relating His Experiences with the Northmen in A.D. 922*. Jonathan Cape LTD, Storbritannia.

- Dobat, Andres S., T. Douglas Price, Jacob Kveiborg, Jørgen Ilkjær og Peter Rowley-Conwy. 2014. The four horses of an Iron Age apocalypse: war-horses from the third-century weapon sacrifice at Illerup Aadal (Denmark). I: *Antiquity*, 88. s. 191-204.
- Edwards, Elwyn Hartley. 2000. *The Complete Book of Bits and Bitting*. David & Charles, UK.
- Fett, Per. 1952-1975. *Førhistoriske minne i Sogn*. Historiske Museum, Universitetet i Bergen.
- Fett, Per. 1957-1974. *Førhistoriske minne i Fjordane*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen.
- Gansum, Terje. 2000. *Den første Norgeshistorien. Illerupfunnet: Ny innsikt i Skandinavisk romertid*. Kulturhistorisk forlag AS, Tønsberg.
- Gjessing, Guttorm. 1934. *Studier i norsk merovingertid. Kronologi og oldsaker*. Skrifter utgitt av Det Norske Vitenskaps-Akademi i Oslo II. Hist-Filos. Klasse 1934, No. 2. Oslo.
- Gjessing, Guttorm. 1943. Hestekultus i Gravskikken i Merovingertid og Vikingtid. I: *Viking: Tidsskrift for Norrøn Arkeologi Bind VII*. Norsk Arkeologisk selskap, Oslo. s. 57-64.
- Henrichsen, Carsten L. (oversetter). 1968. *Adam af Bremen. De Hamburgske Ærkebispers historie og Nordens beskrivelse*. Atelier Elektra A/S, København.
- Hedenstierna-Jonson, Charlotte, Anna Kjellström, Torun Zachrisson, Maja Krzewinska, Veronica Sobrado, Neil Price, Torsten Günther, Mattias Jakobsson, Anders Götherström og Jan Storå. 2017. A female Viking warrior confirmed by genomics. I: *American Journal of Physical Anthropology* 164. s. 853-860.
- Holm-Olsen, Ludvig (oversetter). 2002. *Eddadikt. Gudedikt ~ heltedikt*. Den norske lyrikklubben, Oslo.
- Isaksen, Eva. 2012. Hvalbeinsplater fra yngre jernalder. En analyse av hvalbeinsplatens kontekst og funksjon. Upublisert masteroppgave. Universitetet i Tromsø.
- Jakobsson, Mikael. 1992. *Krigarideologi och vikingatida svärdstypologi*. Doktorgradsavhandling. Arkeologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Jennbert, Kristina. 2002. Djuren i nordisk förkristen ritual och myt. I: K. Jennbert, A. Andrén and C. Raudvere (red). *Plats och praxis. Studier av nordisk förkristen ritual*. Nordic Academic Press, Lund. s. 105-133.

- Jennbert, Kristina. 2011. *Animals and humans. Recurrent symbiosis in archaeology and Old Norse religion*. Doktorgradsavhandling. Nordic Academic Press, Lund.
- Klæsøe, Iben Skibsted. 1997. Vikingetidens kronologi – en nybearbejdning af det arkæologiske materiale. I: *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*. s. 89-142.
- Lagerlöf, Agneta. 1991a. Är gravmaterialet användbart för social och politisk utveckling? En närstudie av ett stort arkeologiskt material från en liten ö. I: Fabech, C og Ringtved, J. (red) *Samfundsorganisation og Regional Variation. Norden i romersk jernalder og folkevandringstid*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXVII, Århus. s. 127-131.
- Lagerlöf, Agneta. 1991b. Gravsskicksförändringar = religiösa förändringar = samhällsförändringar? I: Steinsland, Gro, Drobin, U., Pentikäinen og Sørensen (red) *Nordisk hedendom. Et symposium*. Odense Universitetsforlag, Odense. s. 207-215.
- Leifsson, Rúnar. 2015. Evolving Traditions: Horse slaughter as Part of Viking Burial Customs in Iceland. I: Aleksander Pluskowski (red). *The Ritual Killing and Burial of Animals: European perspective*. Oxbow, Oxford. s. 184-192.
- Leifsson, Rúnar. 2018. *Ritual animal killing and burial customs in Viking age Iceland*. Upublicert doktorgradsavhandling. Universitetet i Island, Reykjavik.
- Lund, Cajsa. 1975. Paa Rangel 1974. Studier över rangler, föremål av järn från yngre norsk järnålder. I: *Stavanger museum årbok 1974*. Dreyer, Stavanger. s. 45-120.
- Løken, Trond. 1991. Frosandutgravingene etter 10 år. I: *Glimt fra de senere års undersøkelser på Forsandmoen*. AMS småtrykk 24. Arkeologisk Museum i Stavanger. s. 3-10.
- Magnus, Bente og Bjørn Myhre. 1976. *Norges historien I. Forhistorien – Fra jegergrupper til høvdingsamfunn*. J.W. Cappelens Forlag AS, Oslo.
- Mansrud, Anja. 2004. Dyrebein i graver – en kilde til jernalderens kult og forestillingsverden. I: Hedeager, Lotte, Lene Melheim, Kristin Armstrong Oma (red). *Mellom himmel og jord – foredrag fra et seminar om religionsarkeologi*. Oslo. s. 82-104.
- Mansrud, Anja. 2006. Flytende identiteter? – dyrebein i graver og førkristne personoppfatninger. I: Terje Østigård (red). *Lik og ulik. Tilnærminger til variasjon i gravskikk*. Arkeologisk institutt, universitetet i Bergen, Bergen. s. 133-152.

- Meling, Trond. 2000. *Graver med hest og hesteutstyr. Eit uttrykk for makt og allianser på Vestlandet i merovingertid?* Upublisert masteroppgave. Universitetet i Bergen.
- Mellberg, Mats. 2001. *Hestehold i praksis*. Landbruksforlaget, Oslo.
- Moberg, Eva. 1992. *Vikingtidssverdene. Hjemlig produserte eller importerte. Med utgangspunkt i et lokalt sverdmateriale fra Sogn og Fjordane*. Upublisert hovedfagsoppgave. Universitetet i Bergen.
- Muir, Sarah. 2000. *Saltøy og hesteutstyr*. Landbruksforlaget, Oslo.
- Myhre, Bjørn. 2002. Landbruk, Landskap og samfunn 4000 f.kr. – 800 e.kr. I: *Norges landbrukshistorie I. 4000 f.kr. til 1350 e.kr. Jorda blir levevei*. Det norske samlaget, Oslo. s. 10-213.
- O'Connor, Terry. 2004. *The archaeology of animal bones*. The history press, Storbritannia.
- Olsen, Svein Magne. 2001. *Hestekjøretøy. Med hjul og meier på norske veier*. Landbruksforlaget, Oslo.
- Oma, Kristin Armstrong. 2000. *Hesten i Nordisk Jernalder. Ei kontekstuell analyse av den symbolske sfære kontra den materielle røynda*. Upublisert masteroppgave. Universitetet i Oslo, Oslo.
- Oma, Kristin Armstrong. 2011. *Hesten: En magisk følgesvenn i nordisk forhistorie*. Cappelen Damm, Oslo.
- Oma, Kristin Armstrong. 2004. Hesten og det heilage: Materialiseringa av eit symbol. I: Hedeager, Lotte, Lene Melheim, Kristin Armstrong Oma (red). *Mellom himmel og jord – Foredrag fra et seminar om religionsarkeologi*. Oslo. s. 68-79.
- Oppedal, Arnfrid. 1997. Båtgraver – rituell kommunikasjon som politisk strategi? Et eksempel på Karmøy på 800-tallet. I: Krøger, J.F. (red) *Rikssamlingen – Høvdingmakt og kongemakt*. Dreyer Forlag, Stavanger. s. 88-106.
- Pedersen, Anne. 1997. Weapons and riding gear in burials – evidence of military and social rank in 10th century Denmark? I: Jørgensen, Anne Nørgård og Birthe L. Clausen (red). *Military aspects on Scandinavian society in European perspective, AD 1-1300*. The National Museum of Denmark, København. s. 123-135.

- Petersen, Jan. 1919. *De norske vikingesverd. En typologisk-kronologisk studie over vikingetidens vaaben*. Videnskapselskapets Skrifter II. Hist-Filos. Klasse 1919, No. 1. Oslo.
- Petersen, Jan. 1951. *Vikingetidens redskaper*. Det Norske Vitenskapsakademi, Oslo.
- Pétursdóttir, Thóra. 2009. Icelandic Viking Age graves: Lack in material – Lack of interpretation? I: *Archaeologica Islandica* 7. s. 22-40.
- Price, Neil. 2008. Dying and the dead: Viking Age mortuary behavior. I: Brink, Stefan og Neil Price. *The Viking World*. Routledge, New York. s. 257-273.
- Price, Neil, Charlotte Hedenstierna-Jonson, Torun Zachrisson, Anna Kjellström, Jan Storå, Maja Krzewinska, Torsten Günther, Veronica Sobrado, Mattias Jakobsson og Anders Götherström. 2019. Viking warrior women? Reassessing Birka chamber grave Bj.581. I: *Antiquity* 93. s. 181-198.
- Rygh, Oluf. 1885. *Norske Oldsaker – ordnede og forklarede*. Tapir Forlag, Trondheim.
- Sandal, Per. 1978. *Soga om Gloppen og Breim. Band 1. Fra dei eldste tider til om lag år 1800*. Gløppens Sparebank, Sandane.
- Shanks, Michael. 2004. Theory of Social Practice. I: Bahn, Paul og Renfrew, Colin (red). *Archaeology: The Key Concepts*. Taylor & Francis Ltd, UK. s. 240-243.
- Shenk, Peter. 2002. *To Valhalla by horseback? Horse burial in Scandinavia during the Viking Age*. Upublisert masteroppgave. Universitetet i Oslo, Oslo.
- Shetelig, Haakon. 1912. *Vestlandske graver fra jernalderen*. A/S John Griegs Boktrykkeri, Bergen.
- Sigurdsson, Jon Vidar. 2008. *Det norrøne samfunnet*. Pax Forlag, Oslo.
- Sigurdsson, Jon Vidar. 2017. *Skandinavia i vikingtiden*. Pax Forlag, Oslo.
- Sikora, Maeve. 2003. Diversity in Viking age horse burial: A comparative study of Norway, Iceland, Scotland and Ireland. I: *The journal of Irish Archaeology*. s. 87-109.
- Skomsvoll, Joakim. 2012. *Nordnorske spillsaker fra jernalder og middelalder*. Upublisert masteroppgave. Universitetet i Tromsø.

- Spurkland, Terje. 2001. *I begynnelsen var Futhark. Norske runer og runeinnskrifter*. J.W. Cappelens Forlag, Oslo.
- Solberg, Bergljot. 1985. Social Status in the Merovingian and Viking Periods in Norway from Archaeological and Historical Sources. I: *Norwegian Archaeological Review*. Vol.18 Issue 1-2. s. 61-76.
- Solberg, Bergljot. 2003. *Jernalderen i Norge: 500 før Kristus til 1030 etter Kristus*. Cappelen akademisk forlag, Oslo.
- Stylegar, Frans-Arne. 2006. Skeidfoler og blothester. Hingstekamp og døderitualer i yngre jernalder. I: Glørstad, Håkon, Birgitte Skar and Dagfinn Skre (red). *Historien i forhistorien. Forskrift til Einar Østmo på 60 års dagen*. Kulturhistorisk museum, universitetet i Oslo, Oslo. s. 207-220.
- Stylegar, Frans-Arne. 2007. The Kaupang Cemeteries Revisited. I: Skre, Dagfinn (red.) *Kaupang In Skiringssal*. Kaupang Excavation Project Publication Series, vol. 1. Aarhus University Press, Århus. s. 65-126.
- Stylegar, Frans-Arne. 2010. Hvorfor er det færre kvinne- enn manssgraver fra vikingtiden i Norge? I: *Primitive tider* 12. årgang. s. 71-80.
- Sundkvist, Anneli. 2001. *Hästarnas land. Aristokratisk hästhållning och ridkonst i Svealands yngre järnålder*. Doktorgradsavhandling. Uppsala.
- Sørensen, Marie Louise Stig. 2000. *Gender Archaeology*. Polity Press, UK.
- Sørheim, Helge. 2018. *Sentralbygd, tettsted, knutepunkt, by. Bosetningshierarkier og sentraldannelse på Vestlandet fra jernalder til middelalder*. Universitetet i Bergen, Bergen.
- Tveiten, Ole og Kjetil Loftsgarden. 2017. The extensive iron production in Norway in the tenth to thirteenth century: a regional perspective. I: *Viking-Age Transformations: Trade, Craft and Resources in Western Scandinavia. 111-123*. Routledge, London og New York.
- Vandkilde, Helle. 2013. *Culture and Change in Central European Prehistory 6th to 1st millennium BC*. Aarhus University Press.

Østigård, Terje. 2006. Like og ulik – introduksjon til variasjon i gravskikk. I: *Lik og ulik. Tilnærminger til variasjon i gravskikk*. Arkeologisk institutt, universitetet i Bergen, Bergen.

Vedlegg: Katalog over jernalder gravmaterialet fra Sogn og Fjordane

Katalogen er inndelt i to hoveddeler. Del 1 omhandler gravene fra Sogn og Fjordane som inneholder hesteutstyr. Del 2 omhandler graver som har hestebein/tenner. Et lite antall av gravene har bein/tenner i tillegg til annet hesteutstyr. Disse vil fremstå i både del 1 og del 2. Alle gravene er delt inn etter kommuner og deretter sortert etter museumsnummeret, fra lavest til høyest, og det er disse som hovedsakelig vil bli henvist til i oppgaveteksten. I tillegg til dette har hver av gravene fått et eget funn nummer (F1-F122 for hesteutstyr og Fb1-Fb13 for hestebein/tenner), og disse vil også bli henvist til i oppgaveteksten sammen med museumsnummer.

Informasjonen i katalogen er hovedsakelig hentet fra Universitetsmuseets database (www.unimus.no/arkeologi/forskning) samt tilvekstkataloger, og dokumentasjonsprosjektets digitaliseringen av Per Fetts 'Førhistoriske minne på Vestlandet' (www.dokpro.uio.no/arkeologi/fett/fett_ramme.html), i tillegg til noen få upubliserede dokumenter.

Hvert innlegg i katalogen vil inkludere gravens museumsnummer, navn på gård og gårds- og bruksnummer hvor det er tilgjengelig, nærmeste datering/tidsperiode, gravens utforming, og kjønnsbestemmelse hvor det har vært mulig å anta kjønn. Kjønnsbestemmelse blir oftest gjort basert på gjenstandene funnet i gravene, men ved noen tilfeller er det ikke nok kjønnsstypiske gjenstander tilstede. Gjenstander relatert til hest blir presentert med fotografi og kommentar i de tilfeller hvor egen undersøkelse har vært mulig. Gravenes andre gjenstander vil det også gjøres rede for. Hvor informasjon er tilgjengelig refereres det til gjenstandstyper basert på Oluf Rygh (1885) og Jan Petersen (1919, 1951). Katalogen inneholder også korte beskrivelser av graven basert på dokumenterte beskrivelser hentet fra blant annet unimus og Fetts database om det er tilstede. Informasjon og beskrivelser kan hentes fram fra kildene redegjort for under rubrikken 'litteratur'. Foto i denne katalogen er tatt av meg, dersom ikke annet er oppgitt, og kommentarer angående hesteutstyret og hestebeinene er fra egne undersøkelser foretatt på Universitetsmuseet i Bergen i september og november 2018, samt mai og september 2019.

Katalogen inkluderer graver fra både eldre og yngre jernalder i Sogn og Fjordane.

Denne katalogen bruker betegnelsen 'bitt' framfor 'bissel', da 'bissel' refererer til hele hodetøyet. 'Bitt' refererer bedre til selve munnstykket med ringer, som er relevant for funnene gjort i graver i Sogn og Fjordane.

Forkortelser brukt i katalogen:

R(nummer): Refererer til typebestemmelser gjort av Oluf Rygh (1885)

Oversikt over hesteutstyret i denne katalogen:

Askvoll kommune:

F1 B11246f – Todelt bitt m/ ett tøylebeslag, Gjelsvik (91/8)

Aurland kommune:

F2 B9008l – Todelt bitt m/ tøylebeslag, Aurland Prestegård (12/1)

Balestrand kommune:

F3 B6579c – Fragmenter av bitt, Låne (79)

F4 B11469p-s – Todelt bitt m/ ett tøylebeslag samt seletøybeslag, Askelund (7/1)

Eid kommune:

F5 B470 – Bronsebitt m/ ledd og ringer, Leivdal (56/5)

F6 B2989a – Ring til bitt med del av munnstykket, Myklebostad (44)

F7 B5807(II)gg-hh – Fragmenter av to ringer m/ lite fragment av munnstykket, Myklebostad (44/9)

F8 B5807(IV)bbb-ccc – To todelte bitt m/ tøylebeslag på en ring, Myklebostad (44/9)

Fjaler kommune:

F9 B5555c – Fragment av bitt, Myklebostad (87)

F10 B5871d – Fragmenter av et bitt, Tuland (131/2)

F11 B7833s – Todelt bitt i tillegg til en separat ring m/ del av en stang, Myklebostad (87/2)

Førde kommune:

F12 B12043f – Todelt bitt, Gjerland (5/10)

Gaular kommune:

F13 B1171, B1174 – To ringer til bitt m/ del av munnstykket på ene, samt en spore, Hellebostad

F14 B1715 – Fragment av ring til bitt, Årberg (56)

F15 B6198e – Fragment av et udelt bitt, Vikja (43/2)

F16 B9092b – Todelt bitt, Gjermundstad (18/1)

F17 B9765(II) – Et fragmentert bitt, Korsvoll (97/1)

F18 B9769f – Todelt bitt, Korsvoll (97/1)

F19 B11470p-u – Tre todelte trinsebitt (ett m/ tøylebeslag) samt en rangle, Fyling (13/3)

F20 B11471e – Todelt bitt, Fyling (13/3)

Gloppen kommune:

F21 B1197-B1198 – To todelte bitt, Hollvik (74)

F22 B3069-3070 – Todelt fullsjekkbitt og et udelt bitt m/ fragmenter av tøylebeslag på begge ringer, Bø (113/14)

F23 B3246g – Todelt bitt m/ mulige fragmenter av tøylebeslag, Indre Fitje (5)

F24 B4610 (II)l-n – Fragmenter av et bitt og tøylebeslag, Eide (76)

F25 B4943l,m – En reimspenne og et beslag som R577 uten de flate beslagene, Dale (79/2)

F26 B5129g – Sannsynlig todelt bitt, Ytre Hauge (67)

F27 B6037(III) (i Oslo under C23585f) - Udelt bitt, Sande (15/13)

- F28** B6538f – Fragmentert todelt bitt, Sande (15)
- F29** B6618e-f – Tredelt bitt m/ lange tøybeleslag og et udelt bitt m/ tøybeleslag, Bø (113/6)
- F30** B6662h-i – Fragmenter av et todelt bitt samt seletøybeslag, Øvresætre (86/1)
- F31** B6735u-v, x – To todelte bitt samt seletøybeslag, Sårheim (6/1)
- F32** B7653t – Todelt bitt, Arnestad (8/1)
- F33** B7810(I)h – Et fragmentert todelt bitt, Sætre (87/5)
- F34** B7810(II)d – Et fragmentert todelt bitt, Sætre (87/5)
- F35** B8135d – Todelt bitt, Kandal (46/1)
- F36** B8637e – Udelt bitt, Steinsåker (5/1)
- F37** B9013e – Todelt bitt m/ tøybeleslag, Sanddal (18/5)
- F38** B9014m – Todelt bitt, Sanddal (18/5)
- F39** B9501h – Seletøybeslag (R577), Bø (36/1)
- F40** B11390g-i – Udelt bitt samt seletøybeslag, Gimmestad (9/7)
- F41** B11415e – Udelt bitt, Holvik (Vereide) (74/1)
- F42** B11479g – Udelt bitt, Bø (113/5)
- F43** B11537i-m, B12020c – To todelte bitt (ett m/ tøybeleslag) samt seletøybeslag, Myklebust (98/6)
- F44** B11557c – Fragmenter av en ring til bitt, Øvre Henne (Vereide) (48/4)
- F45** B11622 – To ringer til bitt (en m/ tøybeleslag), Flølo (102/3)
- F46** B12387(2) – Ring til bitt, Nedre Sætre (87/3)

Gulen kommune:

- F47** C18236 – Todelt bitt, ukjent funnsted

Jølster kommuner:

- F48** B6730d – Udelt bitt, Kvammen (49/1)
- F49** B6797d – Ring til bitt, Hus (7/4)
- F50** B11413e-f – Fragmentert todelt bitt, Sanddal (39/13)

Leikanger kommune:

- F51** B1221 – Mulig del til av munnstykke (men usannsynlig), Gjerde (22/8)
- F52** B6655f – Ringfragment, Håum (75/8)
- F53** B7999f – Todelt bitt, Fedje (59/15)
- F54** B9186 – Todelt bitt, Nybø (16/1)
- F55** B12982(3) – Todelt bitt, Henjum

Luster kommune:

- F56** B4165b – Todelt bitt, Bolstad (20)
- F57** B6092(II)c – To ringer til bitt, Ugulo (115/1)
- F58** B6295e – Fragmenter av et todelt bitt m/ tøybeleslag, Saude (10/1)
- F59** B6799b – Todelt bitt m/ tøybeleslag, Urnes (183/29)
- F60** B10578e – Todelt bitt, Sterri (154/4)

Lærdal kommune:

- F61** B1017 – Todelt bitt m/ løse tøybeleslag, Øvre Ljøsne (9)
- F62** B4705c – Reimbeslag (Petersen 22a), Nedre Hegg (48/3)
- F63** B11242j – Todelt bitt m/ ett tøybeleslag, Hildestad (62/4)

Naustdal kommune:

- F64** B9626e – To fragmenter av et bitt, Naustdal (99/7)

Sogndal kommune:

- F65 B3456t – Ufullstendig bitt med ringer (sannsynligvis ikke et bitt), Kvåle (23/12)
- F66 B4372e – Udelt bitt, Stedje (64)
- F67 B4584o – Todelt bitt m/ tøybebeslag, Ruggeseter (39)
- F68 B5970b – Udelt bitt, Ølnes (7)
- F69 B6300d – Todelt bitt, Uglum (34/1)
- F70 B7788e – Todelt bitt, Amla (106/1)
- F71 B9064d – Udelt bitt, Nes (11/2)
- F72 B9065e – Todelt bronsebitt, Nes (11/2)
- F73 B10447c,d – Et par stighbøyler samt ett fullstendig og ett fragmentert bitt, Øvre Amla/Kaupanger (106/1)
- F74 B12115e – Todelt bitt, Ylmheim (80/6)
- F75 B12215(16) – Todelt bitt, Ylmheim (80/6)

Stryn kommune:

- F76 B587 – Ringfragment, Tonning (57)
- F77 B3459g – Todelt bitt, Bødalen (77)
- F78 B3968f-g – Todelt bitt og et udelt bitt, Vik (46)
- F79 B4268e – To ringer til bitt, Bø (59/6)
- F80 B4756r – To todelte bitt og et tredelt bitt, Vik (46)
- F81 B4843c – Todelt bitt, Øvre Eide (65/3)
- F82 B5030o – To ringer til bitt, Gutdalen (14)
- F83 B5031d – Fragment av et munnstykke og mulig fragment av ring, Gutdalen (14)
- F84 B5034c – Todelt bitt (R570), Hjelle (20/2)
- F85 B5145f-g – Todelt bitt, Fosnes (29)
- F86 B5526f – Fragmenter av bitt, Gutdalen (14/6)
- F87 B5588k – Todelt bitt, Hilda (122/3)
- F88 B5786g, h, t – To todelte bitt (ett i bronse) m/ tøybebeslag samt seletøybeslag, Fure (6/3)
- F89 B5804b – To ringer til bitt, Ytre Eide (62/8)
- F90 B5865i – Todelt bitt m/ tøybebeslag på en ring, Øvre Flo (8/2)
- F91 B6035g – Fragmenter av to ringer til bitt, Langesæter (149)
- F92 B6259c – Fragmenter av et tredelt bitt, Kirkeide (63/6)
- F93 B6503c – To ringer m/ fragment av munnstykke på ene ringen, Gutdalen (14/4)
- F94 B6845g – Todelt bitt, Nesi (31/4)
- F95 B7183f – Udelt bitt, Sunde (96/5)
- F96 B7346l – Ring til bitt, Kvamme (97/1)
- F97 B7894h-k – Tre todelte bitt, Gutdalen (14/6)
- F98 B8058i – Todelt bitt, Loen (70/14)
- F99 B8371g – Todelt bitt m/ ett tøybebeslag, Rake (82/8)
- F100 B8653e – Tredelt bitt m/ tøybebeslag, Eide (91/5)
- F101 B8946e – Todelt bitt, Åbrekke (99/3)
- F102 B8953c – Ringfragment og seletøybeslag, Kirkeide (63/9)
- F103 B9087h – Tredelt bitt m/ ett tøybebeslag, Tisthamar (163/11)
- F104 B9090d – Todelt bitt, Fosnes (29/1)
- F105 B11406b – Fragmentert todelt bitt, Ytre Bø (59/1)
- F106 B14489(4) – Todelt bitt, Lyslo (128/2)
- F107 B15064 – Todelt bitt, Mindresunde (39/1)
- F108 B15306 – Todelt bitt samt seletøybeslag (R577), Fosnes (29/4)
- F109 B15520 – To todelte bitt samt seletøybeslag (R579), Fure (6/3)
- F110 B15521 – To seletøybeslag (R577 og R579), Fure (6/3)

Vik kommune:

F111 B716-717 – Fragmentert bitt m/ store messingkuler på hjørneringene og deler av et udelt bitt, Hønsi (28/3)

F112 B944 – Todelt bitt, Fedje

F113 B1071-B1072 – Tredelt bitt, Sæbø

F114 B1211-B1212 – Todelt bitt og to løse ringer, Brekka (30/1)

F115 B4511x – To todelte bitt og en rangle, Hopperstad (39/10)

F116 B4841a – Todelt bitt som R576, Hove (26/20)

F117 B5551e – Halvparten av et todelt bitt, Hove (26)

F118 B6500m – Todelt bitt og to løse ringer, Skjervum (38/5)

F119 B7640p – Ring til bitt m/ fragment av et vridd munnstykke, Håum (75/1)

F120 B8083c – Udelt bitt, Nese (64)

F121 B12591(4) – Udelt bitt, Voll (27/1)

Årdal kommune:

F122 B1722 – Fragmentert todelt bitt, Årdalstangen (4)

Oversikt over hestebein i denne katalogen:**Eid kommune:**

Fb1 Ukjent museumsnummer - Fragmenter av bekken, to lårbein, leggbein, tre ribbein, fem ryggvirvler, korsbein og fem tenner, Kjølisdalen

Førde kommune:

Fb2 B9442 – Tannfragmenter, Frøysland (4/7)

Gloppen kommune:

Fb3 B3246 – En urne med tenner, Indre Fitje (5/3)

Fb4 B4590 – Noen få beinfragmenter, Enebø (77/11)

Fb5 B4592 – Tenner, Enebø (77/11)

Fb6 B6951 – En tann, Hjelle (32/1)

Fb7 B7670 – Syv tenner, Sande (15)

Fb8 B11391 – Tenner, Gjemmestad (9/7)

Gulen kommune:

Fb9 B3327 – Tenner, Haugland (127)

Stryn kommune:

Fb10 B9627 – En samling av bein og tenner, Sunde (16/2)

Vik kommune:

Fb11 B6500 – 17 beinfragmenter bestemt til hest, Skjervum (38/5)

Fb12 B8083j – Åtte-ti tenner, Nese (64)

Årdal kommune:

Fb13 B1727 – Tenner og bein, Årdalstangen (4)

Del 1

Graver med hesteutstyr

Askvoll kommune:

F1 B11246f

Gård: Gjelsvik (Gnr. 91, bnr. 8)

Datering: Vikingtid

Type grav: Flatmarksgrav

Kjønn: Kvinne

Gjenstander tilknyttet hest:

f) et bitt, svært forrustet og fragmentert. Det er et fragment som består av halve munnstykket med et synlig enkeltledd, og en ring med bronsebelagt beslag for tøyler.

Tøylebeslaget er løst men passer med ringen. Det er også et annet bronsebelagt beslag og bronsefragment som mulig hører til seletøy.

Kommentar: Forrustet del av et todelt bitt, med ene ringen og deler av munnstykket, et løst tøylebeslag.

Andre gjenstander: **a)** to ovale bronsespenner. **b)** noen få fragmenter av en bronsekjele. **c)** fragmenter av en jernkjele. **d)** en stekepanne. **e)** et vevsverd. **g)** 16 uidentifiserbare jernfragmenter. **h)** en klebersteinskjele. **i)** seks klebersteinsvevlodd. **j)** fragmenter av en bronsetråd. **k)** noen få fragmenter av kremert bein.

Beskrivelse: Gjenstandene ble funnet under pløying av et jorde. Graven var ca. 30 cm dyp med en liten haug over. Selve graven var under overflaten.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1959.

Aurland kommune:

F2 B90081

Gård: Aurland Prestegård (Gnr. 12, bnr. 1)

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

l) et bitt som type R570. Jernbeslag for tøyler som type R579. Ringene er 6.8 cm i diameter.

Kommentar: Den ene ringen er halv og løs, mangler deler av ene siden av munnstykket. Beslag til tøyler for begge ringene, men den ene er løs da ringen er skadet. Todelt trinsebitt.

Andre gjenstander: **a)** et sverd. **b)** en spydspiss. **c)** en øks. **d)** en skjoldbule (R562). **e)** pilspisser (R539). **f)** en ljå. **g)** tre fragmenter av en sigd. **h)** en hammer. **i)** fragmenter av en fil. **j)** en øks (R403). **k)** en høvel (R411). **m)** en jernkjele. **n)** to fragmenter av et håndtak for en kjele. **o)** en jernspenne. **p)** tre fragmenter av en kniv. **q)** to jernfragmenter. **r)** stykke av et jernredskap. **s)** noen få uidentifiserbare jernfragmenter. **t)** en ringnål av bronse. **u)** en liten perle av brent leire. **v)** fragmenter av en skiferbryne. **w)** to biter av flint. **x)** kremerte bein fra fugl og menneske.

Beskrivelse: Funnet i en haug som var 13 m bred og 1 m høy. I midten av haugen var det et lag med kull og brent stein.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1938.

Fett, Per. 1954. *Førhistoriske minne i Fjordane 6: Aurland Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 5-6.

Balestrand kommune:

F3 B6579c

Gård: Låne (Gnr. 79)

Datering: Folkevandringstid

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

c) små fragmenter av et bitt.

Kommentar: Ikke tilgjengelig for undersøkelse.

Andre gjenstander: a) en bronsespenne (R243). b) en tynn tveegget spydspiss (R208). d) et uidentifiserbart jernfragment.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1912.

F4 B11469p,q,r,s

Gård: Askelund (Gnr. 7, bnr. 1)

Datering: Vikingtid

Type grav: Flatmarksgrav

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

p) et todelt bitt som Petersens figur 2 (1951).

Ringene er 5.5 cm i ytre diameter og munnstykket er 7.5 cm på ene siden av leddet og 7.2 cm på den andre siden. Et beslag for tøyler, 6 cm langt.

q) to jernringer til seletøy som Petersens figur 24 (1951). 5 og 6.5 cm i ytre diameter.

r) en jernbøyle, mulig for seletøy.

s) to jernbeslag til seletøy.

Kommentar: Et fullstendig todelt trinsebitt med et løst tøybebeslag til ene ringen. Mulige beslag til seletøy.

Andre gjenstander: a) et tveegget sverd. b) enda et tveegget sverd. c) en spydspiss. d) en øks. e) enda en øks. f) en skjoldbule (R562). g) enda en skjoldbule. h) en glassperle. i) fragmenter av en nål fra en bronsespenne. j) en pilspiss (R539). k) en pilspiss. l) en pilspiss (R537). m) en pilspiss (R539). n) en pilspiss. o) en pilspiss. t) en tang. u) en bor (R418). v) en ambolt. w) en slegge. x) en hammer. y) enda en hammer. z) fragmenter av en liten klebersteins smeltedigel. æ) et jernredskap. ø) en fil (R399). å) en kniv. aa) en kniv. ab) en kniv. ac) et jernredskap (R408). ad) en skiferbryne. ae) en skiferbryne. af) en skiferbryne. ag) en jernkjele. ah) en nøkkel. ai) hengsler for et skrin. aj) fragmenter av lignende hengsler. ak) tre jernbolter. al) elleve uidentifiserbare jernfragmenter. am) et lite stykke skinn. an) tre små biter av kremert bein. ao) kull.

Beskrivelse: Graven ble funnet under flat mark når et frukttré skulle flyttes. De fleste gjenstandene ble funnet på denne tiden, som ble bevist ved en senere ettergraving.

Litteratur: Bergen Museum Tilvekst 1961-66.

Eid kommune:

F5 B470

Gård: Leivdal (Gnr. 56, bnr. 5)

Datering: Yngre jernalder

Type grav: Røys

Kjønn: Uklart

Gjenstander relatert til hest:

Et bitt av bronse med ledd og ringer.

Kommentar: Ikke tilgjengelig for undersøkelse.

Andre gjenstander: Ingen dokumenterte

Beskrivelse: Gjenstanden ble funnet i en naturlig grushaug.

Litteratur: Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 11-12: Eid Prestegjeld og Hornindal Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 7-8.
Petersen, Jan. 1951. *Vikingetidens redskaper*. Oslo. s. 22-24.

F6 B2989a

Gård: Myklebost (Gnr. 44)

Kommune: Eid

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug, skipsgrav

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

B2989a *et bitt.*

Kommentar: Mulig del av et bitt, en ring med del av munnstykke. Ikke mulig å typebestemme. Kan også ligne på en liten fortøyningskrok.

Andre gjenstander: **B2978** *en stor bronseskål. En samling av skjoldbuler hang fast rundt den.* **B2979** *kremert bein.* **B2979** *fragmenter av jernredskaper.* **B2979** *klumper av smeltet zinkbronse.* **B2980** *tre beinterninger.* **B2981** *fem spillebrikker.* **B2982** *en beinkam.* **B2983** *en større beinkam.* **B2984, B2989f-g, B2991** *elleve pilspisser.* **B2985** *en perle i mørkt glass med hvite bølger.* **B2986** *en jernnøkkel.* **B2987** *et jernredskap.* **B2989b** *et jernredskap med vridde jernstenger.* **B2989c-d** *to sverd.* **B2989e** *en jernstang.* **B2989i-k, B2999** *ni skjoldbuler. Noen av disse var fylt med kremert bein og kull.* **B2990** *en øks.* **B2992** *en liten enegget kniv.* **B2993** *jernbeslag.* **B2994** *nagler, klinknagler og spikre, sammen med brente trefliser.* **B2996** *en mastring.* **B2997** *en stor fortøyningskrok og store skipsbeslag.*

Brente trepinner som kan ha vært rester av langbuer og spyd.

Ubrent bein inne i et kinnstykke.

Beskrivelse: Ut ifra gjenstandene funnet i denne graven er det antatt at det er en skipsgrav. Haugen var 3.6 m høy og 28 m i diameter. I bunnen av haugen var det et lag av kull, brent jord og små biter av menneskebein.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1974: Pl. VIII.

Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 11-12: Eid Prestegjeld og Hornindal Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 4-6.

F7 B5807(II)gg,hh**Gård:** Myklebostad (Gnr. 44, bnr. 9)**Datering:** Merovingertid**Type grav:** Haug**Kjønn:** Mann**Gjenstander tilknyttet hest:***Renset kremerte hestebein.***gg)** *et tredelt bitt med store ringer, lignende R569.**Ringenes ytre diameter er 8.3 cm, total lengde 27 cm.***hh)** *en gjenstand lignende R577, inkluderte en flat jernring fra hvor det henger to mindre ringer og to seletøybeslag.***Kommentar:** Fragmenter av et bitt med en nesten fullstendig ring, et fragment av en annen ring, og en liten del av munnstykket. Leddet er synlig men med tanke på hvor kort fragmentet er har det sannsynligvis vært et tredelt munnstykke.**Andre gjenstander:** **o)** *et enegget sverd (R498).* **p)** *enda et enegget sverd, mindre enn det forrige (R499).* **q)** *en stor spydspiss (R520).* **r)** *en pilspiss (R549).* **s)** *en skjoldbule.* **t)** *en øks (R553).* **u)** *en celt (R401).* **v)** *en celt av samme type som forrige men med noe bredere egg.* **w)** *en hammer (R394).* **x)** *en bor (R418).* **y)** *en kniv (R407).* **z)** *en kniv av samme type som forrige, men med bredere klinge.* **æ-ø)** *to høveljern (R410, 411).* **aa)** *en krumkniv (R408).* **bb)** *en syl.* **cc)** *et plogjern (R383).* **dd)** *et ljåblad (R386).* **ee)** *en sigd.* **ff)** *en sigd, mindre enn den forrige.* **ii)** *en oval og smal jernring, ukjent bruk.* **kk)** *en jernnøkkel.* **ll)** *jernbeslag, mulig for et skrin.* **mm)** *en jernring som kan passe på en finger. Lignende R709 men fingerstørrelse.* **nn)** *et jernredskap av ukjent bruk.* **oo)** *ti spikre.* **pp)** *flere fragmenter av en skiferbryne.***Beskrivelse:** Denne graven var en av flere som ble funnet inne i en stor haug. Kremasjon.**Litteratur:** Bergen Museum Årbok 1903.Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne fra Fjordane 11-12: Eid Prestegjeld og Hornindal Prestegjeld.* Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 4-6.**F8 B5807(IV)bbb,ccc****Gård:** Myklebostad (Gnr. 44, bnr. 9)**Datering:** Yngre jernalder**Type grav:** Haug**Kjønn:** Mann**Gjenstander tilknyttet hest:****bbb)** *et bitt som R570, svært forrustet. Ringenes diameter er 5.5 cm og munnstykket er 14 cm langt.***ccc)** *et bitt av same type som forrige, også svært forrustet og ødelagt. Ringenes diameter er 5 cm. Beslag til tøyler lignende R571.***Kommentar:** Svært forrustede fragmenter fra to bitt. Ringen i bildet nederst på høyre side kan tilhøre det første bittet. Begge bittene ser ut til å være todeltetrinsebitt.**Andre gjenstander:** **øø)** *en liten spydspiss.* **aaa)** *en sigd.* **ddd)** *en pil (R539).* **eee)** *et stykke av jern, uklar bruk.* **fff)** *mer enn 70 klinknagler og spikre.***Beskrivelse:** Gjenstandene ble funnet spredt, og det er dokumentert at de ikke ser ut til å tilhøre noen av gravene.**Litteratur:** Bergen Museum Årbok 1903.Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne fra Fjordane 11-12: Eid Prestegjeld og Hornindal Prestegjeld.* Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 4-6.

Fjaler kommune:

F9 B5555c

Gård: Myklebostad (Gnr. 87)

Datering: Folkevandringstid

Type grav: Haug

Kjønn: Uklart

Gjenstander tilknyttet hest:

c) fragmenter av et todelt bitt. Ringene er 13 cm i diameter.

Kommentar: En liten ring med del av det som kan være et munnstykke er alt som er igjen. Ikke mulig å typebestemme. Det som skal være del av munnstykke har uvanlig form, kan være det ikke kommer fra et bitt.

Andre gjenstander: **a)** en tveegget spydspiss. **b)** en liten hammer. **d)** flere jernfragmenter, blant annet fragmenter av saks, kniv, pilspisser, små jernringer, flate jernbeslag. **e)** et leirkar. **f)** et fragment av en liten skål i brent leire. **g)** to små kvartsbryner. **h)** en ildstein i kvartsitt.

Beskrivelse: Funnet i en haug med en hellekiste.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1904.

Fett, Per. 1957. *Førhistoriske minne i Fjordane 2: Fjaler Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 12.

F10 B5871d

Gård: Tuland (Gnr. 131, bnr. 2)

Datering: Vikingtid

Type grav: Flatmarksgrav

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

d) et udelt bitt, svært forrustet og ødelagt.

Munnstykket er rett og 12.5 cm langt, og ringene er 6.5 cm i diameter.

Kommentar: Bittet er for fragmentert til en sikker typebestemmelse.

Andre gjenstander: **a)** et tveegget sverd (R509). **b)** en tynn, smal spydspiss. **c)** en øks (R554). **e)** to jernbeslag til et skrin. **f)** flere uidentifiserbare jernfragmenter.

Beskrivelse: Gjenstandene ble funnet sammen med kull og kremert bein, og en del av dette var rustet fast til gjenstandene. Funnet under flat bakke uten synlige markeringer.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1904.

Fett, Per. 1957. *Førhistoriske minne i Fjordane 2: Fjaler Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 13.

F11 B7833s

Gård: Myklebostad (Gnr. 87, bnr. 2)

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

s) et bitt, bøydd og svært forrustet. Ringene er små, 4-4.5 cm i diameter.

Kommentar: Et svært forrustet og bøydd bitt, men fortsatt synlig som et todelt trinsebitt. Ene ringen er nesten helt vekke. Det er

også en ekstra oval ring med en liten stang tilstede. Denne kan være urelatert men kan også ha vært del av enten et annet bitt eller seletøy.

Andre gjenstander: **a)** en øks. **b)** en celt (R401). **c)** en lignende celt, men mindre. **d)** en sigd (R384). **e)** en kniv (R387). **f)** en bor (R418). **g)** en fil (R399). **h)** et høveljern (R410). To til som R411. **i)** en båstrek som fra Osebergfunnet. **k)** en kniv (R406). **l)** et ildstål (R426). **m)** deler av en saks. **n)** deler av enda en saks (R442). **o)** flere fragmenter av en brynestein. **p)** flere fragmenter av en jernkjele med vridd håndtak (R731). **q)** en stor virvel. **r)** en oval jernring. **t)** forskjellige jernfragmenter, kan tilhøre et treskrin. **u)** en stor og flere små biter av brent flint. En bit av kvarts. **v)** et fragment av et keltisk bronse eller sølvbeslag. **x)** en liten og bøyd bit av en bronsetråd. **y)** tre fragmenter av spikre. **z)** noen biter av kremert bein.

Beskrivelse: Funnet i en haug blant tre hauger. Det var et lag av kull inne i haugen. Da den ble oppdaget var haugen blitt jevnet ut.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1927.

Fett, Per. 1957. *Førhistoriske minne i Fjordane 2: Fjaler Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 11-12.

Førde kommune:

F12 B12043f

Gård: Gjerland (Gnr. 5, bnr. 10)

Datering: Vikingtid

Type grav: Flatmarksgrav

Kjønn: Kvinne

Gjenstander tilknyttet hest:

f) et todelt bitt som Petersens figur 1 (1951).

Ringene er 7 cm i diameter og munnstykket et 9.2 og 7.9 cm langt. Halvparten av den ene ringen mangler.

Kommentar: Todelt trinsebitt i god stand med unntak av en halv ring som mangler.

Andre gjenstander: **a)** fire fragmenter av en rund bronsespenne. **b)** en øks. **c)** tre fragmenter av en sølvspenne. **d)** syv glassperler. **e)** en saks. **g)** en jernkjele. **h)** en sigd. **i)** et spinnehjul. **k)** et jernhåndtak. **l)** et håndtak fra en kniv. **m)** fragmenter av en skiferbryne. **n)** åtte jernfragmenter. **o)** seks klinknagler og spikre. **p)** kremert bein. **q)** store biter av trekull.

Beskrivelse: Graven ble funnet under utgravning på et jorde. Graven var ca. 26 cm under overflaten og 70 cm i diameter. Kremasjon.

Litteratur: Bergen Museum Tilvekst 1967-1970.

Gaular kommune:

F13 B1171, B1174

Gård: Hellebost

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

B1171 to ringer til et bitt.

B1174 en spore.

Kommentar: To ringer tilhørende et bitt. En av disse har et lite fragment av munnstykket. Sporen er ikke tilgjengelig for undersøkelse. Ikke mulig å typebestemme bitt.

Andre gjenstander: **B1164** en spydspiss. **B1165** et tveegget sverd med rett hjalt. **B1166** en lang, firkantet jernpigg. **B1167-1168** to økseblader. Da de ble funnet hadde de sølvornamentikk. **B1169** en øks. **B1170** en liten, ødelagt hammer. **B1172** en ring med krampe for et skrin. **B1173** fragmenter av en sigd. **B1175** fire pilspisser. **B1176** fragmenter av en skjoldbule. **B1177** en bryne. **B485** en liten bronseskål, del av en skålvekt.

Beskrivelse: Gjenstandene ble funnet i en liten gravhaug i Hellebost. Gården var lokalisert i en fjelldal.

Litteratur: Fett, Per. 1957. *Førhistoriske minne i Fjordane 3: Gaular Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 4.

F14 B1715

Gård: Årberg (Gnr. 56)

Datering: Vikingtid

Type grav: To flatmarksgraver

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

B1715 fragmenter av et bitt (i grav 2).

Kommentar: Fragmenter som kan tilhøre en bittring. Ikke mulig å typebestemme.

Andre gjenstander:

Grav 1: **B1707** et økseblad. **B1709** en spydspiss. **B1714** et tveegget sverd. Både klingen og hjaltet er svært bøyd. **B1718** en ufullstendig kniv.

Grav 2: **B1713** et enegget sverd. Klingen er svært bøyd men hjaltet er rett. Da det ble funnet var det sølvbelagt. **B1708** en øks. **B1710** en spydspiss, bøyd. **B1711** en ufullstendig sigd. **B1712** en skjeformet bor. **B1716** et knivblad.

Beskrivelse: I 1832 ble en liten haug jevnet med jorden i Årberg. Under jorden ble det funnet to ovale fordypninger i grunnen. Disse var begge dekket og fylt med kull og aske. De så ut til å være to kremasjonsgraver.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1972: 121.

Fett, Per. 1957. *Førhistoriske minne i Fjordane 3: Gaular Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 26.

F15 B6198e

Gård: Vikja (Gnr. 43, bnr. 2)

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

e) halvparten av et bitt.

Kommentar: Halvparten av et bitt er tilstede. Ut ifra lengden på munnstykke å dømme er det mulig at dette er et udelt bitt.

Andre gjenstander: a) et tveegget sverd (R509). b) en spydspiss (R521). c) en øks (R555). d) fragmenter av en skjoldbule (R562).

Beskrivelse: Funnet i en haug, og alle gjenstandene hadde biter av trekull og småstein forrustet fast til dem. Antatt å være en kremasjonsgrav.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1909.

Fett, Per. 1957. *Førhistoriske minne i Fjordane 3: Gaular Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 5.

F16 B9092b**Gård:** Gjermundstad (Gnr. 18, bnr. 1)**Datering:** Vikingtid**Type grav:** Haug**Kjønn:** Mann**Gjenstander tilknyttet hest:****b)** *et todelt bitt. Et lite fragment av et tøylebeslag er tilstede. Ringene er 6.4 cm i diameter.***Kommentar:** Begge ringene er løse og en av dem er kun halv. Todelt trinsebitt.**Andre gjenstander:** **a)** *et sverd.***Beskrivelse:** Funnet under veiarbeid. Sannsynligvis en liten haug.**Litteratur:** Bergen Museum Årbok 1939/40.Fett, Per. 1957. *Førhistoriske minne i Fjordane 3: Gaular Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 4.**F17 B9765(II)l,m****Gård:** Korsvoll (Gnr. 97, bnr. 1)**Datering:** Vikingtid**Type grav:** Haug**Kjønn:** Mann**Gjenstander tilknyttet hest:****l)** *to jernringer for et bitt, 7 cm i diameter.***m)** *fragmenter av et bitt – deler av en ring og deler av munnstykket. Fragmentet av munnstykket er 10 cm langt, ringen 4.5 cm.***Kommentar:** To fullstendige men løse ringer, et lite fragment av en annen, samt to fragmenter av munnstykket.**Andre gjenstander:** **n)** *tre biter av tre.***Beskrivelse:** Graven ble funnet i en haug med en steinring rundt. Haugen var 12 m i diameter og 1.5 m høy. Gjenstandene ble funnet i en hellekiste. Det var tegn til at det kunne ha vært en trekiste i samme grav, men det var ikke mulig å være sikker på om det hadde vært en dobbeltgrav.**Litteratur:** Bergen Museum Årbok 1947.Fett, Per. 1957. *Førhistoriske minne i Fjordane 3: Gaular Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 8.**F18 B9769f****Gård:** Korsvoll (Gnr. 97, bnr. 1)**Datering:** Vikingtid**Type grav:** Flatmarksgrav**Kjønn:** Kvinne**Gjenstander tilknyttet hest:****f)** *et todelt bitt som R567. Ringene er 6.5 cm i diameter, og munnstykket er 13.9 cm langt.***Kommentar:** Svært forrustet bitt, begge ringene er skadet, men ellers et tydelig todelt trinsebitt.**Andre gjenstander:** **a)** *fragmenter av en, mulig to, ovale bronsespenner (R652 or R654).* **b)** *en liten rund perle.* **c)** *en øks.* **d)** *en sigd.* **e)** *21 fullstendige og 20 fragmenterte jerntenner for en linhekle.* **g)** *en stekepanne (R430).* **h)** *en jernøse (R431).* **i)** *tre fragmenter av et jernhåndtak.*

k) fem jernfragmenter, mulig deler av tenner til linhekle. **l)** en spiker. **m)** fire fullstendige vevlodd, samt minst fem fragmenterte vevlodd.

Beskrivelse: Graven ble funnet under flat mark uten markeringer på overflaten, 700 m fra B9765. Den var fylt med askejord, kremasjon.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1947.

Fett, Per. 1957. *Førhistoriske minne i Fjordane 3: Gaular Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 8.

F19 B11470p,q,r,s,t,u

Gård: Fyling (Gnr. 13, bnr. 3)

Datering: Vikingtid

Type grav: Flatmarksgrav

Kjønn: Mann og kvinne

Gjenstander tilknyttet hest:

p) et todelt bitt som R570. Ringene er relativt store med beslag til tøyler. Den fullstendige lengden er 32.5 cm. Det ene beslaget er 6.7 cm og det andre er 4.8 cm. Ringene er 6.3 cm i ytre diameter.

q) et todelt bitt som R570, men uten beslag. Fullstendig lengde er 23.5 cm. Ringene er 6.3 cm i ytre diameter.

r) et todelt bitt av same type som forrige men mindre. Fragmentert, bare en ring og deler av munnstykket er tilstede. Ringene er 4.5 cm i ytre diameter, og fragmentet av munnstykket er 6.8 cm langt. Kan tilhøre enten t eller s.

s) et bitt, en ring med deler av et munnstykke. Ringen er 4.5 cm i ytre diameter, og fragmentet av munnstykket er 6.5 cm langt.

t) et fragment av et munnstykke.

u) en rangle.

Kommentar: Alle bittene er todelte trinsebitt.

Andre gjenstander: **a)** et tveegget sverd. **b)** en pilspiss. **c)** en øks. **d)** tre pilspisser. **e)** tre pilspisser (R539). **f)** ni pilspisser. **g)** en pilspiss. **h)** en pilspiss, bred. **i)** en skjoldbule (R562). **k)** en skjoldbule. **l)** en bronsespenne. **m)** to ovale bronsespenner (R652). **n)** en rød glassperle. **o)** en blå glassperle. **v)** en fil. **w)** en sigd. **x)** enda en sigd. **y)** tangen på enten en lå eller en sigd.

z) en kniv. **æ)** en kniv. **ø)** en kniv. **å)** et uthulerjern. **aa)** en celt. **ab)** en skiferbryne. **ac)** en skiferbryne. **ad)** seks små fragmenter av en skiferbryne, mulig tilhørende de forrige. **af)** et klebersteins spinnehjul. **ag)** et spinnehjul. **ah)** en saks. **ai)** 20 jerntenner fra en linhekle. **aj)** en jernkjele. **ak)** fragmenter av en lås fra et skrin. **al)** to hengsler fra et skrin. **am)** en nøkkel. **an)** enda en nøkkel. **ao)** fem bronsefragmenter. **ap)** fragmenter av et ildstål i bronse. **aq)** fire små uidentifiserbare bronsefragmenter. **ar)** to fragmenter av spillebrikker i bein (R474). **as)** fem fragmenter av jernbeslag, lignende reimbeslag. **at)** et stort jernbånd. **au)** fire fragmenter av et stort jernbånd. **av)** fragment av enda et jernbånd. **aw)** et jernredskap. **ax)** en stor jernbolt. **az)** en samling av jernfragmenter. **aæ)** en samling av klinknagler og spikre. **aø)** noen få biter av kremert bein. **aa)** kull.

Foto: Universitetsmuseet i Bergen

Beskrivelse: Graven ble funnet da en liten haug eller røys ble fjernet med bulldoser, som ikke var stort større enn graven i seg selv, 2-3 m i diameter. Kremasjon.

Litteratur: Bergen Museum Tilvekst 1961-1966.

F20 B11471e

Gård: Fyling (Gnr. 13, bnr. 3)

Datering: Vikingtid

Type grav: Flatmarksgrav

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

e) et todelt bitt som R567. Ringene er flate og 7 cm i diameter. Munnstykket er 8 og 5.5 cm på hver side av leddet.

Kommentar: Den ene siden av munnstykket er lengre enn den andre, uproporsjonert bitt. Todelt trinsebitt.

Andre gjenstander: a) et tveegget sverd. b) en spydspiss. c) en øks. d) en skjoldbule.

Beskrivelse: Graven ble funnet 15 m fra B11740. Denne ble også funnet med bulldoser. Det var kull inne i graven og gjenstandene ble ikke oppdaget før det var fullstendig pløyd. Det var en samling av steiner, noen store og flate og andre små og runde, med kullfarge på ene siden, og dekket sannsynligvis graven.

Litteratur: Bergen Museum Tilvekst 1961-1966.

Gloppen kommune:

F21 B1197-B1198

Gård: Hollvik (Gnr. 74)

Datering: Merovingertid

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

B1197-1198 to bitt.

Kommentar: Det første bittet er et relativt godt bevart bitt med todelt munnstykke. Det er et fragment av et tøylebeslag på den ene ringen. Det andre bittet er halvt, men ser også ut til å ha et todelt munnstykke.

Andre gjenstander: B1183 en øks. B1184-1185 to økser. B1186 en skjoldbule. B1187 en spydspiss. B1188-1190 et enegget sverd. B1191-1193 en tregget og to ordinære pilspisser. B1194 en bor. B1195 en fil. B1199 en sigd.

B1200 fragmenter av en jernkjele med ører. B1201 en jerngaffel. B1202a fragmenter av en eller flere spydspisser. B1202b fragmenter av en saks.

Beskrivelse: Gjenstandene ble funnet i 1860 i en liten gravhaug i Hollvik.

Litteratur: Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 23.

F22 B3069-B3070

Gård: Bø (Gnr. 113, bnr. 14)

Datering: Vikingtid, tidlig

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

B3069 et todelt bitt. Det har to stenger på utsiden av bittet. Disse stengene er 6.35 cm lang.

B3070 et bitt. Munnstykket er rett, og ringene er store.

Kommentar: B3069 ligner på dagens fullsjekkbitt, todelt. B3070 er et udelt trinsebitt og har fragmenter av tøylebeslag på begge ringene.

Andre gjenstander: **B3064** et enegget sverd.

B3065 en kniv. **B3066** en stridsøks. **B3067** en

ordinær øks. **B3068** en øks. **B3071** en

skjoldbule. **B3072-3073** en stor og en liten

tang. **B3074** en fil. **B3075** en kjølp. **B3076** en bit av kuttet jern. **B3077** fragmenter av en sigd.

B3078 et ljåblad. **B3079** en liten spydspiss eller pilspiss. **B3080** et jernhåndtak. **B3081** en

bronse skålvekt.

Beskrivelse: Informasjon om dette funnet mangler, men gjenstandene ble funnet sammen og tilsvarte et gravfunn. Ingen av gjenstandene viste tegn på ødeleggelse men de så alle ut til å ha blitt brent på kremasjonsbålet sammen med den avdøde, utenom skålvekten.

Litteratur: Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 39.

Petersen, Jan. 1951. *Vikingetiden redskaper*. Oslo. s. 12, 20.

F23 B3246g

Gård: Indre Fitje (Gnr. 5)

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

g) et lite bitt med ringer. En liten del av lærtøyler, med en ring med tre beslag har også visstnok tilhørt bittet.

Kommentar: Svært forrustede fragmenter av et todelt bitt. Det er to fragmenter av hver av ringene og en del av hver av ringene ser ut til å ha rester av tøylebeslag.

Andre gjenstander: **a)** et tveegget sverd. **b)** et økseblad. **c)** en spydspiss. **d)** en spydspiss. **e)** en ødelagt skjoldbule. **f)** to trehåndtak for kniver. **h)** fragmenter av en stekepanne med et langt trehåndtak. **i)** en liten brynestein. **k)** en klinknagle og andre jernfragmenter. **l)** en kjele med naglede jernører og håndtak.

Beskrivelse: Funnet i en rundhaug. Haugen skal ha vært 50 m på langs og 2 m høy. Gjenstandene lå på linje fra øst til vest og i løs sand. I en urne ble det funnet tenner fra en hest, ubrent (Se også katalog del 2).

Litteratur: Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 5-6.

F24 B4610(II)l,m,n**Gård:** Eide (Gnr. 76)**Datering:** Yngre jernalder**Type grav:** Haug, båtgrav**Kjønn:** Mann**Gjenstander tilknyttet hest:****l)** et ødelagt bitt som R570.**m)** fragmenter av en stor jernring.**n)** en jernring med fire beslag for tøyler, slik som R579. Fragmenter av en lignende.**Kommentar:** Fragmenter av et todelt bitt. To fragmenter av munnstykket gjenstår og ringene er fragmenterte. Flere beslag til tøyler.**Andre gjenstander:** **f)** et gaffelformet jernredskap. **g)** en trekantformet knapp til et sverd. **h)** fragmenter av flere pilspisser, muligens åtte-ti. **i)** et fragment av en kniv. **k)** to fragmenter av en bor (R418). **o)** et fragment av en jernnøkkel. **p)** tre vektlodd i jern (R478, men uten bronse). **q)** fragmenter av to antatte håndtak. **r)** ca. 130 klinknagler. **s)** tre klinknagler av forskjellig form fra forrige. **t)** ca. 40-50 vanlige spikre i forskjellige størrelser, de fleste fragmenterte. **u)** flere fragmenter av jernplater og beslag. **v-x)** jernfragmenter. **y)** bronsebeslag til en slire for en kniv. **z)** et dekorert beinfragment. **æ)** en skiferbryne med fire sider. **ø)** kull og kremert bein.**Beskrivelse:** Funnet i en haug som var 19 m i diameter og 1.1 m høy. Ble antatt til å være en båtgrav på grunnlag av antallet klinknagler og spikre funnet i graven, over et større område enn for eksempel en kiste.**Litteratur:** Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 23-25.**F25 B4943l,m****Gård:** Dale (Gnr. 79, bnr. 2)**Datering:** Vikingtid**Type grav:** Haug**Kjønn:** Mann**Gjenstander relatert til hest:****l)** en skadet reimspenne i bronse.**m)** en oval ring med en rund ring hengende på. Bronse. Lignende R577 eller Petersens figur 23 (1951), men uten de to flate beslagene.**Kommentar:** Petersen fører disse gjenstandene under hesteutstyr, men de må ikke nødvendigvis være relatert til hest.**Andre gjenstander:** **a)** et tveegget sverd. **b)** et økseblad (R561). **c)** en spydspiss. **d)** to pilspisser (R539). **e)** en skjoldbule (R562). **f)** en kniv med tange. **g)** en liten krumkniv. **h)** halvdelen av en jernhank. **i)** en jernlenke. **k)** noen jernfragmenter. **n)** to sammenhørende fragmenter av en brynestein, leirskifer. **o)** et fragment av en annen brynestein.**Beskrivelse:** De fleste gjenstandene skal ha vist spor etter ild, og enkelte kullstumper henger på. Sannsynligvis en branngrav/kremasjon.**Litteratur:** Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 29.Petersen, Jan. 1951. *Vikingetidens redskaper*. Oslo. s. 28.

F26 B5129g**Gård:** Ytre Hauge (Gnr. 67)**Datering:** Vikingtid, eldre**Type grav:** Haug**Kjønn:** Mann og kvinne**Gjenstander tilknyttet hest:****g)** et todelt bitt med små ringer, lignende R570.
Forrustet.**Kommentar:** Forrustede fragmenter fra et bitt.

To små ringer, en med del av et munnstykke. Sannsynligvis todelt.

Andre gjenstander: **a)** et tveegget sverd. **b)** en spydspiss (R517). **c)** flere fragmenter antatt til å være to pilspisser. **d)** et økseblad (R559). **e)** en skjoldbule (R564). **f)** mulige fragmenter fra en annen skjoldbule. **h)** fragmenter av en sigd. **i)** fragmenter av en jernkjele med håndtak. **k)** flere jernfragmenter. **l)** to ovale bronsespenner (R647). **m)** fragmenter av et ringformet bronsebånd. **n)** 22 perler.**Beskrivelse:** Funnet i midten av en rundhaug, 10 m i diameter. Fra dokumentene er den avdøde antatt å ha blitt kremert, og graven skal ha være en dobbelbegravelse for en mann og en kvinne.**Litteratur:** Bergen Museum Årbok 1894-95.Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 19-20.Petersen, Jan. 1951. *Vikingetidens redskaper*. Oslo. s. 26.**F27 B6037(III)f** (Nå i Oslo under museumsnummeret C23585)**Gård:** Sande (Gnr. 15, bnr. 13)**Datering:** Vikingtid**Type grav:** Haug**Kjønn:** Mann**Gjenstander tilknyttet hest:****f)** et udelt bitt. Munnstykket er 14.5 cm langt og ringene er 8.5 og 8.2 cm i diameter. En del av den ene ringen mangler.**Kommentar:** Ikke tilgjengelig for undersøkelse da gjenstandene nå skal være i Oslo.**Andre gjenstander:** **a)** et tveegget sverd med knapp og hjalt som Petersens fig. 99 (1919), noe bøyd. **b)** en spydspiss (R521). **c)** en øks (R555). **d)** seks pilspisser av ulik form, men for det meste som R539 og R541. En er fullstendig mens de fem andre er fragmenterte. **e)** en skjoldbule (R562). **g)** en tang, original av type R406. **h)** en nøkkel i tre deler. **i)** fjæren fra en skrinlås. **k)** to hengsler, mulig til samme skrin. **l)** en stor jernhaspe, til samme skrin. **m)** et firkantet jernbeslag, mulig til samme skrin. **n)** et ildstål. Midtre del lignende R426. **o)** to jernfragmenter, mulig del av en sigd eller ljå. **p)** ni små spikre av forskjellig lengde. **q)** en stor andel uidentifiserbare jernfragmenter. **r)** en skiferbryne. **s)** en kleberkjele (R729). **t)** kremert menneskebein og bjørk kull.**Beskrivelse:** Utgravd av Shetelig i 1906. Det var en kremasjonsgrav og den lå 0.7 m høyere enn bunnen av haugen. Haugen var 17.5 m i diameter og 1.5 m høy. Den var store stein blandet inn i jorden. Det var fire graver sammen og disse er B6037 I, II, III og IV. Av alle de fire gravene hadde to blitt tidligere forstyrret.**Litteratur:** Bergen Museum Årbok 1906: 145, 20 III;Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 9-11.

Universitetet i Oslo Årbok 1943-44.

F28 B6538f**Gård:** Sande (Gnr. 15)**Datering:** Vikingtid**Type grav:** Røys, båtgrav**Kjønn:** Mann**Gjenstander tilknyttet hest:****f)** et todelt bitt. Ringene er 5.7 cm i diameter.**Kommentar:** Fragmenter av et bitt. To fullstendige men løse ringer, samt to fragmenter av munnstykket. Det er likevel tydelig at det har vært et todelt trinsebitt.**Andre gjenstander:** **a)** fragmenter av et tveegget sverd (R504). **b)** en spydspiss (R518). **c)** fragmenter av pilspisser (R539). **d)** en øks (R555). **e)** små fragmenter av to skjoldbuler (R562). **g)** fragmenter av en skålvekt (R476). **h)** et firkantet vektlodd i bly. **i)** et lite, rundt vektlodd i bly (R481). **k)** fire perler. **l)** en liten grå flintbit. **m)** en skiferbryne. **n)** flere fragmenter av et stort kar eller en kjele (R731). **o)** fragmenter av klinknagler og trerester.**Beskrivelse:** Dette funnet stammer fra den største av tre hauger på samme område og var 16 m i diameter og 1.5 m høy. Det ble funnet trerester fra en båt eller en kiste. Senere kom det inn hestetenner (B7670) fra den samme graven (se også katalog del 2).**Litteratur:** Bergen Museum Årbok 1912.Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld*. Historiske Museum, Universitetet i Bergen. s. 9-11.**F29 B6618e,f****Gård:** Bø (Gnr. 113, bnr. 6)**Datering:** Vikingtid**Type grav:** Haug**Kjønn:** Mann**Gjenstander tilknyttet hest:****e)** et tredelt bitt. Det har lange beslag til tøyler på begge ringene, lignende R571. Munnstykket er 15 cm langt og ringene 6 cm i diameter.**f)** et udelt bitt. Det har små og enkle beslag til tøyler. Munnstykket er 11 cm langt og ringene er 6 cm i diameter.**Kommentar:** Det første bittet (e) er et svært vel-bevart tredelt bitt, med lange beslag på hver ring. Alle leddene og ringene er bevegelige og det lager fortsatt klar metallisk lyd. Det er en ekstra krok på hver av ringene av ukjent bruk, men det er også mulig at det kun er for dekorasjon. Det udelte bittet er også i god stand og har mindre beslag på tøylen enn det forrige.**Andre gjenstander:** **a)** et enegget sverd med knapp og hjalt lignende R492. **b)** fem pilspisser (R539). **c)** en øks (R559). **d)** fragmenter av en skjoldbule (R564). **g)** en ljå (R386). **h)** en sigd (R384). **i)** en lignende sigd. **k)** en kniv (R406). **l)** en tang (R391). **m)** en lignende tang. **n)** en jernklype. **o)** en ambolt (R393). **p)** en hammer (R394). **q)** en hammer (R395). **r)** et jernredskap (trådjern) (R398). **s)** en fil (R399). **t)** en lignende fil. **u)** en lignende fil. **v)** en meisel (R400). **w)** et firkantet stykke jern. **x)** en saks. **y)** en jernskje. **z)** et ildstål. **æ)** fragmenter av jernlenke. **ø)** små fragmenter av en jernkjele (R731). **aa)** fragmenter av et skrin med: to brede hasper, tre

hengsler, del av låsen, og nøkkelen. **bb**) fragmenter av et flatt jernbeslag. **cc**) fire fragmenter av en stor skiferbryne. **dd**) en kvartsbryne. **ee**) et klebersteinsfragment. **ff**) en kule av kornet steinart.

Tilleggs-gjenstander funnet ved ettergraving (B6688): **a**) et antall bladformede pilspisser med tange (R539 og R547). **b**) en jernfal. **c**) fragment av en sigd. **d**) en stor kniv. **e**) fragment av en lignende kniv. **f**) en skolpkniv (R412). **g**) en celt. **h**) et høveljern (R411). **i**) et bor (R417). **k**) et lignende bor. **l**) øvre del av et større bor (R418). **m**) et langt, tykt og smalt jernredskap. **n**) fragment av en tykk, firkantet jernstang som ender i en spiss. **o**) en jernkrok. **p**) en jernkrok (R466). **r**) 15 store halvkuleformede spillebrikker av bein (R474). **s**) et forbrent bronsefragment, ser ut til å ha vært en spenne. **t**) forbrente fragmenter av en skålvekt i bronse. **u**) to små ildstål. **v**) en sylindrisk jernholk. **w**) fragmenter av tre kroknøkler (R459). **x**) en enkel oval reimspenne og tre små reimbeslag. **y**) fragmenter av store flate jernbeslag, sannsynlig til en kiste. **z**) en hvirvel av jern til en grytelenke. **æ**) en mengde fragmenter av en stor kjele (R731). **ø**) fragment av et leirkar. **aa**) en klinknagle, spikre, to jernkramper, to andre kramper som henger i en oval jernring, to små jernringer, og andre små jernfragmenter. **bb**) en mengde fragmenter av en eller flere skiferbryner. **cc**) brente bein av dyr og fugl.

Beskrivelse: Funnet i en haug som var 6-8 m i diameter, sammen med kull og kremert bein. Graven skal ha vært dekket av store steinheller. Det var også en jernkjele brukt som urne. Tilleggs-gjenstandene ble funnet under en ettergraving av den samme haugen.

Litteratur: Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 39-40.

F30 B6662h,i

Gård: Øvresætre (Gnr. 86, bnr. 1)

Datering: Vikingtid

Type grav: Røys

Kjønn: Kvinne

Gjenstander tilknyttet hest:

h) en ring fra et bitt, i tillegg til et fragment av munnstykket.

i) seletøybeslag, lignende R577.

Kommentar: Fragment av et bitt, en fullstendig ring med påhengende del av munnstykket. Deler av leddet er synlig og det er sannsynligvis et todelt trinsebitt. Seletøybeslaget er nærmest identisk R577.

Andre gjenstander: **a**) et vevsverd (R440). **b**) et kortere vevsverd. **c**) fragmenter av en saks (R442). **d**) et jernredskap (R413). **e**) en kniv. **f**) en tann fra en linhekle. **g**) en nøkkel (R459). **k**) et uidentifiserbart jernfragment. **l**) en stor glassperle. **m**) et klebersteins spinnehjul. **n**) til sammen 20 vevlodd (en del av disse var så oppløst at de ikke kunne tas vare på).

Beskrivelse: Gjenstandene ble funnet i en forgrodd røys, sammen med kull og kremert bein.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1913.

Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 32-33.

F31 B6735u,v,x,y

Gård: Sårheim (Gnr. 6, bnr. 1)

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug, båtgrav

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

u) et ordinært todelt bitt. Ringene er 7.8 cm i diameter og munnstykke er 15 cm langt.

v) lignende bitt som det forrige, med beslag på ringene som R570. Ringene er 5 og 5.4 cm i diameter.

x) en jernring med fire beslag for reimer, som R579. Antatt å være til seletøy.

y) en oval jernring med enda en ring og to beslag hengende på som R577. Antatt å være til seletøy.

Kommentar: To fullstendig todelte trinsebitt. En av disse er forrustet fast i en bøyd posisjon og har beslag til tøyler. Bildet nederst til høyre viser flere beslag som har blitt antatt å være til seletøy/hodelag.

Andre gjenstander: **a)** et tveegget sverd med knapp som R507. **b)** en stor spydspiss (R529). **c)** seks pilspisser (R538). **d)** en øks (R561). **e)** to skjoldbuler (R562). **f)** en rett kniv. **g)** et fragment av en annen kniv. **h)** en foldekniv. **i)** en sigd (R384). **k)** en tang (R384). **l)** en bor (R418). **m)** en lignende bor. **n)** en fil (R399). **o)** et ukjent jernredskap (lignende R411). **p)** en klinkhammer (R394). **q)** en saks (R443). **r)** mulig beltespenne, bronse. **s)** enda en beltespenne? **t)** en ufullstendig bronsering. **w)** fragmenter av to flate ringer. **z)** en gaffel (R428). **æ)** en stekepanne (R430). **ø)** flere fragmenter av en stor jernkjele (R731). **aa)** flere beslag til et treskrin. **bb)** en nøkkel (R454). **cc)** en stor jernring. **dd)** en brent bit av flint. **ee)** fragmenter av en stor skiferbryne. **ff)** 20 små spikre, 16 større og 80 klinknagler. **gg)** et bøyelformet jernbeslag.

Beskrivelse: Gjenstandene ble funnet i en haug som var 15 meter i diameter og 1.5 m høy. De ble funnet sammen med kull og aske, samt noe kremerte bein. På bunnen av haugen var en tom hellekiste.

Litteratur: Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Glommen Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 30-31.

F32 B7653t

Gård: Arnestad (Gnr. 8, bnr. 1)

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug

Kjønn: Kvinne

Gjenstander tilknyttet hest:

t) et todelt bitt (Shetelig VJG (1912) figur 414). Ringene er skadet, 7.7 cm i diameter. Del av en annen ring hang på denne.

Kommentar: Et fragmentert bitt. En fullstendig ring med halvparten av munnstykket påhengende. Den andre ringen er noe skadet og har også deler av munnstykket hengende på, men det er brutt før leddet. Det er likevel relativt tydelig todelt trinsebitt.

Andre gjenstander: **a)** to ovale bronsespenner. **b)** en rund bronsespenne. **c)** en mindre, rund bronsespenne. **d)** fem bronsesmykker. **e)** enda et smykke. **f)** tre perler. **g)** et spinnehjul. **h)** et noe større spinnehjul. **i)** et vevsverd (R440). **k)** flere tenner fra en linhekle. **l)** en tynn, liten saks. **m)** et stekespidd. **n)** fragmenter av en stekepanne (R430). **o)** en jernkjele (R731). **p)** fragmenter av et trespann. **q)** tre fragmenter av en sigd. **r)** et jernredskap (R413). **s)** et jernredskap. **u)** en

liten jernskål. **v**) et knivblad. **w**) fragmenter av en tynn jernplate. **x**) en spiker med ankerformet hode. **y**) flere forskjellige jernfragmenter. **z**) stykker av svart harpikslignende masse. **æ**) en liten dråpeformet perle, funnet i jernskålen. **ø**) kremerte bein og kull. **aa**) et jernbeslag. **bb**) en jernstang med løkke i ene enden (volvestav?).

Beskrivelse: Funnet i en haug som originalt var 25 m lang og 8 m bred. Det var en kremasjonsgrav midt i haugen.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1924/25.

Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 6-7.

F33 B7810(I)h

Gård: Sætre (Gnr. 87, bnr. 5)

Datering: Yngre jernalder

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

h) fragmenter av et bitt.

Kommentar: Fragmenter av to forskjellige bitt, det andre sannsynligvis tilhørende B7810 II. To lignende fragmenter av et munnstykke, begge med tydelig enkelt ledd på midten. Et løst beslag for tøyler. En liten ring med en liten del av et munnstykke og fragmenter av en større ring. Disse tilhører nok hvert sitt bitt. Ser ut til å være to todelte trinsebitt.

Andre gjenstander: **a**) fire fragmenter av et stort enegget sverd (R498). **b**) en øks. **c**) to celter (R401). **d**) en hammer (R394). **e**) et fragment av en sigd (R386), **f**) et jernredskap. **g**) fragmenter av en pilspiss. **i**) fragmenter av flate jernbeslag.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1927.

Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne fra Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld*. Historiske Museum, Universitetet i Bergen. s. 32-34.

F34 B7810(II)d

Gård: Sætre (Gnr. 87, bnr. 5)

Datering: Yngre jernalder

Type grav: Haug

Kjønn: Kvinne

Gjenstander tilknyttet hest:

d) mesteparten av et bitt lignende R570.

Andre gjenstander: **a**) fragmenter av en stekepanne (R430). **b**) fragmenter av et vevsverd (R440). **c**) en arm fra en saks (R443). **e**) et spinnehjul, et klebersteins spinnehjul. **f**) to vevlodd (R437). **g**) fragmenter av tenner fra en linhekle. **h**) uidentifiserbare jernfragmenter.

Beskrivelse: Grav I var 5 m i diameter og grav II var 10 m i diameter. Det var også en tredje grav fylt med vevlodd. Alle gravene lå på linje ved siden av hverandre.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1927.

Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne fra Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld*. Historiske Museum, Universitetet i Bergen. s. 32-34.

F35 B8135d

Gård: Kandal (Gnr. 46, bnr. 1)

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

d) et bitt, lignende type R566 men med større ringer. Lengde er 15.6 cm.

Kommentar: Svært forrustet bitt men et ledd er

likevel synlig fra den delen av munnstykket som fortsatt er tilgjengelig. Mulig todelt trinsebitt.

Andre gjenstander: **a)** et tveegget sverd. **b)** en øks. **c)** fragmenter av en skjoldbule. **e)** en celt (R401). **f)** en hammer (R394). **g)** et knivblad (R406). **h)** et fragment av en bor (R418). **i)** en stor spiker med flatt hode. **k)** fragmenter av et håndtak for en kjele. **l)** en skiferbryne i to deler. **m)** to små biter av flint. **n)** ca. et dusin klink nagler. **o)** flere jernfragmenter.

Beskrivelse: Graven ble funnet under pløying. Per Fett (1960) konstaterte at det har vært nevnt stigbøylar fra denne graven, men disse er ikke registrert i noen database eller tilvekst.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1930.

Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 41.

F36 B8637e

Gård: Steinsåker (Gnr. 5, bnr. 1)

Datering: Vikingtid, tidlig

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

e) et udelt bitt med flate ringer. Munnstykket er 10.3 cm langt og ringene er 5-5.5 cm i diameter.

Kommentar: Svært forrustet bitt men ellers fullstendig. Udelt trinsebitt.

Andre gjenstander: **a)** et tveegget sverd. **b)** en øks. **c)** en skjoldbule (R564, men ikke like høy). **d)** ti-tolv pilspisser (flest som R539). **f)** fragmenter av en sigd eller ljå. **g)** uidentifiserbare jernfragmenter. **h)** en klinknagle og tre spikerfragmenter.

Beskrivelse: Funnet i en liten haug under rydding av et jorde. Gravkammeret var 2.3 m langt og 0.7 m bredt, og lå ca. 0.6 m dypt i haugen.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1935.

Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 30.

F37 B9013e

Gård: Sanddal (Gnr. 18, bnr. 5)

Datering: Merovingertid, sen

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

e) et todelt bitt som R570, med beslag for tøyler som R579. Den ene siden av munnstykket er lengre enn den andre. Ringene er 8.7 cm i diameter.

Kommentar: Munnstykket er uproportjonert, ene siden av munnstykket er en del lengre enn det andre. Todelt trinsebitt.

Andre gjenstander: **a)** et enegget sverd. **b)** en spydspiss. **c)** en øks. **d)** en saks (R442). **f)** en hvirvel. **g)** en ljà (R386). **h)** to fragmenter av en sigd eller ljà. **i)** en tange, mulig fra en kniv. **j)** nagler, spikre og noe uidentifiserbare jernfragmenter. **k)** to skiferbryner.

Beskrivelse: Funnet i en haug som var 10 m bred og 1 m høy. En hellekiste ble funnet på innsiden av haugen, dekket av steinheller. Utgravd i 1938 av Per Fett og restaurert etterpå.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1938.

Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 36.

F38 B9014m

Gård: Sanddal (Gnr. 18, bnr. 5)

Datering: Merovingertid, sen

Type grav: Haug

Kjønn: Kvinne

Gjenstander tilknyttet hest:

m) et todelt bitt som R570 uten beslag til

tøyler. Det er svært robust. Ringene er flate og 7.4 cm i diameter.

Andre gjenstander: **a)** fragmenter av to ovalspenner (R643). **b)** et stort antall glassperler. **c)** bronsebeslag, ukjent bruk. **d)** et fragment av et glassbeger. **e)** et bronsebeslag for et trespann. **f)** et stykke av eik. **g)** et tynt og flatt bronsebeslag. **h)** to små bronsebånd. **i)** en saks (R442). **j)** et klebersteins spinnehjul. **k)** tenner fra to forskjellige linhekler. **l)** seks klebersteins vevlodd. **n)** en jernring, brutt i to. **o)** en sigd i fire deler. **p)** en nøkkel (R459). **q)** en liten kniv i tre deler. **r)** fragment av et jernredskap. **s)** rester av tekstil. **t)** jernfragmenter, inkludert rester av et ildstål.

Beskrivelse: Funnet i en haug som var 5 m i diameter og 0.5 m høy. Graven var lokalisert 60 cm under overflaten. Utgravd i 1938 av Per Fett.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1938.

Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 36.

F39 B9501h

Gård: Bø (Gnr. 36, bnr. 1)

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug, båtgrav

Kjønn: Mann og kvinne

Gjenstander tilknyttet hest:

h) jern og bronsebeslag for seletøy, som R577. De store ringene er flatere enn R577, og den lille ringen er mindre enn R577. Bronsebeslagene for reimer er tykke, brede og rektangulære, og bøyd rundt en liten jernstang. De har begge to huller til spikre. Original lengde er 7 cm.

Andre gjenstander: **a)** to ovale bronsespenner. **b)** fire perler. **c)** fire stykker av tekstil. **d)** et tveegget sverd. **e)** en øks. **f)** enda en øks (R403). **g)** fem pilspisser (to som R541, resten som R539 eller R540). **i)** en stekepanne (R430). **j)** et vevsverd (R440). **k)** to klebersteins spinnehjul (R434). **l)** en saks (R442). **m)** 44 jerntenner fra linhekle. **n)** ni klebersteins vevlodd. **o)** en sigd (R385). **p)** fire fragmenter av en sigd. **q)** 276 klinknagler og naglefragmenter. **r)** tolv klinknagler, større enn de forrige. **s)** elleve store spikre (R421). **t)** ca. 30 uidentifiserbare jernfragmenter. **u)** en stor brynestein.

Beskrivelse: Funnet i en grushaug. Inne i haugen var det en båt fylt med stein.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1944.

Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 39-40.

F40 B11390g,h,i,j

Gård: Gimmestad (Gnr. 9, bnr. 7)

Datering: Vikingtid

Type grav: Flatmarksgrav, båtgrav

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

g) et udelt bitt som R566. Ringene er 6.5 cm i diameter og munnstykket er 10 cm langt.

h) jernringer og beslag for seletøy, som R577.

i) en jernring, 3.5 cm i diameter, sannsynligvis til samme seletøy.

k) to jernringer, sannsynligvis til samme seletøy.

Kommentar: Et relativt godt bevart udelt trinsebitt med noe slitte ringe. Flere beslag som kan ha tilhørt seletøy.

Andre gjenstander: **a)** et sverd. **b)** en spydspiss. **c)** en øks. **d)** en skjoldbule (R562). **e)** en kniv (R404). **f)** en sigd. **l)** 27 klinknagler. **m)** fire spikre. **n)** en spiker, svært forrustet. **o)** 24 uidentifiserbare jernfragmenter. **p)** en flintbit. **q)** en beinkam med etui. **r)** 14 spillebrikker av bein (R474). **s)** en terning av bein (R475). **t)** to fragmenter av en skiferbryne. **u)** en samling kremerte bein. **v)** en pilspiss (R538). **w)** fire pilspisser (R539). **x)** enda fire pilspisser (R540). **y)** en pilspiss (R541). **z)** en klebersteinskjele med jernhåndtak. **æ)** jernbeslag. **ø)** to pilspisser. **å)** et fragment av et kuhorn. **aa)** 27 fragmenter av en skiferbryne. **bb)** to fragmenter av en bronsenål. **cc)** ca. 330 båtgnagler og fragmenter av nagler. **dd)** 13 fullstendige og fragmenterte båtgnagler. **ee)** en liten spenne. **ff)** en jerngjenstand til en båt. **gg)** fire uidentifiserbare jernfragmenter. **hh)** et rektangulært fragment av en bronseplate. **ii)** et fragment av pimpstein. **kk)** enda en samling kremerte bein. **ll)** fragment av tannemalje. **mm)** en samling av trekull.

Beskrivelse: Graven ble funnet under flat mark i en naturlig grushaug. Denne haugen var 40 m i diameter og 6 m høy. Her var også to andre graver, B11391 og B11393.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1960.

Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 7-9.

F41 B11415e

Gård: Holvik, Vereide (Gnr. 74, bnr. 1)

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander relatert til hest:

e) et udelt bitt som R566. Ringene er flate med et rektangulært tverrsnitt. Glødeskall. Ringene er fremdeles bevegelige. Munnstykket er 14 cm langt og ringene er 7 og 7.4 cm i ytre diameter.

Kommentar: Et fullstendig udelt bitt. Ringene er 6.8 cm i ytre diameter og munnstykket er 10 cm på innsiden av ringfestet.

Andre gjenstander: **a)** et tveegget sverd. Hjaltene lik Petersens fig. 107a (1919). **b)** en spydspiss (Petersens type K). **c)** en skjoldbule (R562). **d)** en sigd. **f)** fire jernbeslag, lik R578.

g) lite fragment av et båndformet jernbeslag. **h)** noen tynne jerntenner. **i)** en kniv. **j)** en skiferbryne (R423). **k)** to stykker brent flint. **l)** et stykke pimpstein. **m)** en samling brente bein. **n)** trekull.

Beskrivelse: Haugen var 11 m i diameter og 0.7-1 m høy og bygget av grus og stein med et søkk i midten etter en gammel gravning. Denne graven lå i nord-østre del av haugen og der var brannflak.

F42 B11479g

Gård: Bø (Gnr. 113, bnr. 5)

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

g) et udelt bitt som R566. Ene enden av munnstykket er skadet slik at ene ringen er løs.

Ringene er 8.5 og 7 cm i diameter, og munnstykket er 12.5 cm langt.

Kommentar: Den ene ringen er en del større enn den andre, uproportjonert. Udelt trinsebitt.

Andre gjenstander: **a)** et tveegget sverd. **b)** en spydspiss (R529). **c)** en øks. **d)** en skjoldbule (R562). **e)** en kniv. **f)** en sigd. **h)** en skiferbryne. **i)** to små flintbiter. **j)** noen få biter kremerte bein.

Beskrivelse: Graven ble funnet i en haug på et jorde. Området hadde blitt ryddet og haugen jevnet med grunnen. Haugen hadde vært 10 m i diameter og 1.5 m høy, og landeieren påsto at det var en naturlig haug. Kremasjon.

Litteratur: Bergen Museum Tilvekst 1961-1966.

F43 B11537i,k,l,m,c

Gård: Myklebust (Gnr. 98, bnr. 6)

Datering: Vikingtid

Type grav: Uklart

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

i) et todelt bitt lignende Petersens figur 3 (1951). Små ringe. Fragmenter av tøylebeslag forrustet til ene ringen, fire fragmenter av det andre lå løst ved. En liten del av en av ringene mangler. Ringene er 6 cm i ytre diameter, og fullstendig lengde av bittet er 20 cm.

k) et todelt bitt, som forrige men med bredere ringe. Del av munnstykket med leddet mangler. Fragmenter av tøylebeslag er forrustet til ringene. Ringene er 5.7 cm i ytre diameter.

l) to jernbeslag til seletøy som Petersens figur 22 (1951). Ringene er 2 cm i ytre diameter og lengden på platene er 3 cm.

m) to jernspenner.

c) seletøybeslag (R579) (tilleggsgjenstand fra ettergraving)

Kommentar: Gjenstander ikke tilgjengelig for undersøkelse.

Andre gjenstander: **a)** et enegget sverd. **b)** en spydspiss. **c)** en skjoldbule (R564). **d)** en skjoldbule. **e)** fire tynne pilspisser (R539). **f)** to pilspisser. **g)** en pilspiss. **h)** tre pilspisser (R538). **n)** en jernhvirvel. **o)** en kniv. **p)** en bor (R418). **q)** en liten klinkhammer. **r)** et skavjern. **s)** en holkøks. **t)** en saks. **u)** en skiferbryne. **v)** en stor jernkjele (R731). **w)** to hasper. **x)** to hengsler. **y)** fragmenter av en nøkkel. **z)** et låsskilt av jern. **æ)** en jernfjor og en jernbolt til en lås. **ø)** en dråpeformet løkke. **å)** en jernring. **2a)** U-formet beslag. **2b)** en rett, firkantet jerntann, mulig del av et håndtak. **2c)** syv fragmenter av bøyd jerntenner. **2d)** to firkantede jerntenner. **2e)** fragmenter av en fil. **2f)** tre fragmenter av rektangulære jernbånd. **2g)** åtte flate jernbeslag, men spikre og rester av tre. **2h)** en ringformet jernbit. **2i)** to uidentifiserbare jernfragmenter.

2k) 47 nagler og spikre. **2l)** en samling av uidentifiserbare jernfragmenter. **2m)** fire biter av tekstil.

Tilleggsgjenstander funnet ved ettergraving (B12020): **a)** tre fragmenter av en sverdklinge. **b)** en skjeggøks. **d)** to rektangulære jernstykker. **e)** et ildstål (R426). **f)** fragmenter av seks jernspiker. **g)** fragment av jern til ukjent bruk. **h)** tenformet jernfragment. **i)** fire fragmenter av jern.

Beskrivelse: Det er uklart om dette var en haug eller en flatmarksgrav. Den ble funnet under grunnarbeid for en byggeplass, og området hadde blitt pløyd gjennom. Graven var kuttet ned i avgrunnen og hadde vegger av store steiner dekket av heller.

Litteratur: Bergen Museum Tilvekst 1961-1966.

F44 B11557c

Gård: Øvre Henne, Vereide (Gnr. 48, bnr. 4)

Datering: Vikingtid

Type grav: Røys, båtgrav

Kjønn: Mann

Gjenstander relatert til hest:

c) en ring fra et bitt, ufullstendig i fem deler. Rektangulært tverrsnitt. 7 cm i ytre diameter.

Kommentar: En mulig bittring i flere deler.

Andre gjenstander: **a)** en spydspiss. **b)** en øks. **d)** ca. 160 nagler. **e)** en del ubestemmelige jernfliser og rustflak. **f)** et stykke never.

Beskrivelse: Røysen var 7x6 m i tverrmål og ca. 0.5 cm høy.

F45 B11622g

Gård: Flølo (Gnr. 102, bnr. 3)

Datering: Merovingertid, sen

Type grav: Flatmarksgrav

Kjønn: Mann

Gjenstander relatert til hest:

g) to bittringer. De er forrustede og tverrsnitt og form kan ikke bestemmes. Fragmenter av tøylebeslag på begge ringene, 6.6 cm i diameter.

Kommentar: To forrustede bittringer, den ene har fragment av et tøylebeslag. Ringene er 6-6.2 cm i ytre diameter.

Andre gjenstander: **a)** et enegget sverd. **b)** en trekantet sverdknapp (Petersens type B). **c)** en spydspiss (Petersens type E). **d)** en øks (Petersens type B). **e)** åtte fragmenter av en skjoldbule (R564). **f)** en liten bladformet pilspiss. **h)** et skjeformet bor. **i)** et ljàblad. **k)** en celt. **l)** et skavjern. **m)** to fragmenter av en jerngryte. **n)** en jernhank. **o)** to hengsler av jern. **p)** to vinkelbøyde hasper. **q)** ubestemmelige jernfragmenter.

Beskrivelse: Funnet ved pløying.

F46 B12387(2)**Gård:** Nedre Sætre (Gnr. 87, bnr. 3)**Datering:** Vikingtid**Type grav:** Uklart**Kjønn:** Uklart**Gjenstander tilknyttet hest:**

2) en jernring til et bitt. Den er 8.2 cm i ytre diameter.

Andre gjenstander: 1) et enegget sverd. 3) et ildstål. 4) fragmenter av en kniv. 5) to faler. 6) fem jernfragmenter.**Beskrivelse:** Graven ble funnet da et jorde ble bearbeidet med traktor.**Gulen kommune:****F47 C18236****Gård:** Ukjent**Datering:** Yngre jernalder**Type grav:** Ukjent**Kjønn:** Ukjent**Gjenstander tilknyttet hest:***Et bitt, lignende type som R567, med store vridde ringe.***Kommentar:** Ikke tilgjengelig ved Universitetsmuseet i Bergen.**Andre gjenstander:** Ingen dokumenterte**Jølster kommune:****F48 B6730d****Gård:** Kvammen (Gnr. 49, bnr. 1)**Datering:** Vikingtid, tidlig**Type grav:** Flatmarksgrav**Kjønn:** Mann**Gjenstander tilknyttet hest:****d)** et udelt bitt. Munnstykket er 12.8 cm langt og ringene er 7.6 og 6.8 cm i diameter.**Kommentar:** Et udelt trinsebitt. Ene ringen er større enn den andre og mer slitt.**Andre gjenstander:** a) et enegget sverd (R494). b) en øks (R552). c) et fragment av en skjoldbule (R564). e) en sigd.**Beskrivelse:** Gjenstandene ble funnet 1 m dypt i en haug av aske og mye kull. Kremasjon.**Litteratur:** Fett, Per. 1957. *Førhistoriske minne i Fjordane 4: Jølster Prestegjeld*. Historiske Museum, Universitetet i Bergen. s. 8.

F49 B6797d

Gård: Hus (Gnr. 7, bnr. 4)

Datering: Vikingtid

Type grav: Flatmarksgrav

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

d) en ring fra et bitt.

Andre gjenstander: **a)** et tveegget sverd med hjalt og knapp som R491. **b)** en øks (R561). **c)** to fragmenter av en kniv. **e)** et ildstål (R426). **f)** tenner fra et par linhekler. **g)** en rund jernkjele. **h)** en stor skiferbryne.

Beskrivelse: Funnet uten haug eller synlige markeringer over bakken.

Litteratur: Fett, Per. 1957. *Førhistoriske minne i Fjordane 4: Jølster Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 4.

F50 B11413e,f

Gård: Sanddal (Gnr. 39, bnr. 13)

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug, båtgrav

Kjønn: Kvinne

Gjenstander tilknyttet hest:

e) et bitt lignende Petersens figur 1 og 2 (1951). Ingen tøylebeslag. Munnstykket er todelt. Det er brutt i fire deler og deler av den ene ringen mangler. Ringene er 6 cm i diameter og den ene delen av munnstykket er 7.5 cm langt.

f) fragmenter av to, muligens tre, reimbuslag som R577. De er svært forrustet og noe fragmentert.

Andre gjenstander: **a)** to ovale bronsespenner (R657).

b) en sølvtråd med ring i endene. **c)** en øks. **d)** en sigd. **g)** et vevsverd (R440). **h)** to ullkammer med jerntenner og fragmenter av et trehåndtak. **i)** et spinnehjul. **k)** enda et spinnehjul. **l)** enda et spinnehjul, men mindre. **m)** enda et spinnehjul, men mindre og tykkere enn de forrige. **n)** 10 vevlodd. **o)** en brynestein. **p)** et ildstål. **q)** to biter av grå flint. **r)** et jernhåndtak til et skrin. **s)** jernbeslag. **t)** to flate jernbånd. **u)** tre små klinknagler. **v)** en syl. **w)** en hvalbeinsplate. **x)** en jernkjele (R731). **y)** jernfragmenter med rester av tekstil. **z)** jernfragmenter med rester av tre. **æ)** jernbeslag. **ø)** jernbeslag med rester av tre. **å)** en samling av båttagler og andre båtfragmenter. **aa)** fragmenter av syv jernstifter. **bb)** en trestikke. **cc)** to biter av tvinnet snor. **dd)** to biter av trekull. **ee)** to biter av pimpstein. **ff)** noen få plater av glimmer. **gg)** 13 små og glatte rullesteiner.

Beskrivelse: Graven ble funnet i en stor haug, 20 m lang og 5 m bred. Det var en båt inne i haugen. Graven med undersøkt en andre gang etter et ras, som er når gjenstandene ble funnet.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1960.

Leikanger kommune:

F51 B1221

Gård: Gjerde (Gnr. 22, bnr. 8)

Datering: Yngre jernalder

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

B1221 *Fragmenter av et bitt.*

Kommentar: Dette kan ligne på del av et munnstykke, men den ekstra delen som henger på leddet gjør dette usannsynlig da det ikke er en gjenstand som burde være i en hestemunn.

Andre gjenstander: **B1219** *fragmenter av en ødelagt jernkjele.* **B1220** *en jernstang.* **B1222** *fragmenter av et lite jernredskap.*

Beskrivelse: Funnet i 1830 i en gravhaug på vestsiden av en annen grav i samme haug.

Litteratur: Fett, Per. 1954. *Førhistoriske minne i Sogn 7: Leikanger Prestegjeld.* Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 7.

F52 B6655f

Gård: Håum (Gnr. 75, bnr. 8)

Datering: Vikingtid

Type grav: Uklart

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

f) *fragmenter av en jernring, antatt å være fra et bitt.*

Kommentar: Kun et lite fragment av en ring er tilstede. Uklart om dette kan ha tilhørt et bitt eller ikke. Ikke mulig å typebestemme.

Andre gjenstander: **a)** *ni pilspisser (R539).* **b)** *en øks (R561).* **c)** *fragmenter av en skjoldbule (R562).* **d)** *en ufullstendig kniv.* **e)** *en liten hammer.* **g)** *en liten, flat brynestein med hull i ene enden.*

Beskrivelse: Det er uklart om dette var en flatmarksgrav eller en haug, men det skal ikke ha vært en kremasjonsgrav.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1913.

Fett, Per. 1954. *Førhistoriske minne i Sogn 7: Leikanger Prestegjeld.* Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 11.

F53 B7999f

Gård: Fedje (Gnr. 59, bnr. 15)

Datering: Vikingtid

Type grav: Røys

Kjønn: Mann

Gjenstander relatert til hest:

f) *et todelt bitt, likt R567. Nesten fullstendig men ødelagt.*

Kommentar: Et relativt fullstendig bitt i fire deler. En hel ring, munnstykke i to deler og fragmenter av den andre ringen. Munnstykket er tydelig todelt. Den fullstendige ringen er 5 cm i ytre diameter.

Andre gjenstander: **a)** en øks (Petersens fig. 34, 1919). **b)** fragmenter av et tveegget sverd. Har hatt lignende hjalt som Petersens fig. 96 (1919). **c)** en spydspiss (Petersens fig. 16, 1919). **d)** fragmenter av fire pilspisser (R539). **e)** to små skjoldbuler. **g)** fem jernfragmenter.

Beskrivelse: Gjenstandene ble funnet under bortkjøring av en røys.

Litteratur: Fett, Per. 1954. *Førhistoriske minne i Sogn 7: Leikanger Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitet i Bergen. s. 10.

F54 B9186

Gård: Nybø (Gnr. 16, bnr. 1)

Datering: Yngre jernalder

Type grav: Ubestemmelig

Kjønn: Ubestemmelig

Gjenstander relatert til hest:

Et ufullstendig bitt, likt R567, hvor den ene ringen mangler. Munnstykket har et firkantet tverrsnitt.

Kommentar: Et todelt trinsebitt som mangler ene ringen. Ringen som er tilstede er 6.5 cm i ytre diameter.

Beskrivelse: Bittet ble funnet i nærheten av en ravperle (B9185), ved en veiskjøring. Ved ettergravning fant Per Fett det som kan ha vært et gravkammer, men det ble ikke funnet flere gjenstander.

Litteratur: Fett, Per. 1954. *Førhistoriske minne i Sogn 7: Leikanger Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 6.

F55 B12982(3)

Gård: Henjum

Datering: Folkevandringstid/Merovingertid

Type grav: Uklart

Kjønn: Uklart

Gjenstander tilknyttet hest:

3) et todelt bitt med flate ringe.

Kommentar: Bittet er brutt i fire deler, begge ringene løse og munnstykket i to deler. Todelt trinsebitt.

Andre gjenstander: **1)** en spydspiss. **2)** en skiferbryne.

Beskrivelse: Gjenstand 1 og 2 ble funnet sammen under hagearbeid, de lå 50 cm dypt. Det ble foretatt en ettergravning som følge av dette.

Luster kommune:

F56 B4165b

Gård: Bolstad (Gnr. 20)

Datering: Merovingertid, sen

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

b) et bitt av alminnelig form. I ringene henger det lange beslag til tøyler med en klinknagle.

Kommentar: Et relativt fullstendig bitt, brutt ved leddet. Likevel tydelig todelt trinsebitt. Et lite fragment fra tøylebeslag på hver ring. Ringene er 5.5 cm i ytre diameter og hver del av munnstykket er 5.5 cm utenfor ringene. De lange beslagene dokumentert er ikke lenger tilstede. **Andre gjenstander:** **a)** et økseblad. **c)** et knivblad. **d)** en tveegget pilspiss. **e)** en saks. Hvert blad har en trappeformet innskjæring. **f)** tre jernnøkler. **g)** en remspenne uten nål. **h)** tre lange og bøyde spikre. **i)** en stor skjoldbule.

Beskrivelse: Funnet ved rydning av en røys som hadde blitt tidligere skadet.

Litteratur: Fett, Per. 1954. *Førhistoriske minne i Sogn 1: Luster Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 4-5.

F57 B6092(II)c

Gård: Ugulo (Gnr. 115, bnr. 1)

Datering: Folkevandringstid, sen

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

c) et bitt, svært forrustet og ødelagt men mesteparten fortsatt tilstede. Ringene er små, ca. 6 cm i diameter og tykke. Munnstykke er 13 cm langt, tykt og med et enkelt ledd på midten. Det er også en mindre ring tilstede, 3.5 cm i diameter, med fragment av det som ser ut som et beslag.

Kommentar: To svært forrustede ringer som kan være fra et bitt. En ekstra ring er også tilstede med et lite beslag. Denne tredje ringen kan eventuelt ha tilhørt resten av hodelageet, men kan også være urelatert.

Andre gjenstander: **a)** en bronsepinsett, men en ring på enden. **b)** en øks (R152, R153). **d)** fragmenter av små spikre og beslag. **e)** flere uidentifiserbare biter av jern. **f)** en ildstein. **g)** fragmenter av et keramikk kar. **h)** harpikssetting til tretine.

Beskrivelse: Funnet i en stor haug som var rundt 16-17 m i diameter og 2 m høy.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1908.

F58 B6295e

Gård: Saude (Gnr. 10, bnr. 1)

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

e) et todelt bitt, 12 cm langt. Ringene er 5.5 cm i diameter. Hver av ringene har et firkantet beslag til tøyer.

Kommentar: Bittet er brutt ved leddet, og ser ut til å ha vært et todelt trinsebitt.

Andre gjenstander: **a)** et enegget sverd (R491). **b)** seks pilspisser (R539). **c)** en øks (R554). **d)** en skjoldbule (R564). **f)** en celt (R402). **g)** en ljå (R386). **h)** en sigd. **i)** en liten sigd. **k)** et fragment av en kniv. **l)** et par små jernfragmenter. **m)** en skiferbryne.

Beskrivelse: Funnet i en haug som var bygget opp av jord og stein. Gjenstandene ble for det meste funnet sammen, med kremert bein og kull.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1909.

Fett, Per. 1954. *Førhistoriske minne i Sogn 1: Luster Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 3.

F59 B6799b**Gård:** Urnes (Gnr. 183, bnr. 29)**Datering:** Vikingtid**Type grav:** Haug**Kjønn:** Mann**Gjenstander tilknyttet hest:****b)** *et todelt bitt. Tykke ringer med beslag**på begge. Munnstykket er 13.5 cm langt og ringene er 6.5 cm i diameter.***Andre gjenstander:** **a)** *fragmenter av et tveegget sverd.***Beskrivelse:** Gjenstandene ble funnet i en forstyrret gravhaug. De to gjenstandene ble funnet et stykke fra hverandre og var sannsynligvis ikke i sin originale posisjon.**F60 B10578e****Gård:** Sterri (Gnr. 154, bnr. 4)**Datering:** Merovingertid, sen**Type grav:** Flatmarksgrav**Kjønn:** Mann**Gjenstander tilknyttet hest:****e)** *et todelt bitt, lignende Petersens fig. 1 (1951). Ringene er store og flate med**rektangulært tverrsnitt. Ringene er 8 cm i diameter og leddene er 8 cm lange.***Kommentar:** Bittet er brutt i tre deler, en ring påhengende halvparten av munnstykket som er brutt ved leddet, andre halvdel er løs, samt en løs ring. Tydelig todelt munnstykke. Ringene er 8 cm i ytre diameter.**Andre gjenstander:** **a)** *et enegget sverd uten hjalt. b)* *en øks (Petersens type A). c)* *fire pilspisser. d)* *en pil med tange. f)* *en lå (R386). g)* *en sigd eller lå. h)* *en rund jernplate. i)* *et lite flatt jernbeslag. j)* *to rustflak med tekstilrester. k)* *et jernbeslag til en bøtte. l)* *rester av en krampe. m)* *en jernhaspe. n)* *ca. 14-15 nagler, spikre og stifter. o)* *noen ubestemmelige jernfragmenter. p)* *halvparten av en håndkvernstein. q)* *kullprøver.***Beskrivelse:** Graven ble funnet under flat mark uten markeringer over bakken. Inhumasjon.**Lærdal kommune:****F61 B1017****Gård:** Øvre Ljøsne (Gnr. 9)**Datering:** Yngre jernalder**Type grav:** Haug**Kjønn:** Mann**Gjenstander tilknyttet hest:***Seletøybeslag. Beslagene er dårlig bevart, og har nagler med store runde hoder.***B1017** *et bitt.***Kommentar:** Tilgjengelig er to fragmenter fra to forskjellige ringer, med løse beslag til tøyler. Deler av munnstykket med et synlig enkelt ledd er også tilstede.**Andre gjenstander:** **B109** *en blå glassperle. B821* *syv pilspisser. B1016* *en spydspiss. B1018* *et økseblad. B1019* *deler av en skjoldbule.***Beskrivelse:** Funnet i en gravhaug i 1831.**Litteratur:** Fett, Per. 1952. *Førhistoriske minne i Sogn 4: Lærdal Prestegjeld.* Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 9.

F62 B4705c**Gård:** Nedre Hegg (Gnr. 48, bnr. 3)**Datering:** Yngre jernalder**Type grav:** Haug**Kjønn:** Mann**Gjenstander relatert til hest:****c)** reimbeslag som Petersens figur 22a (1951).**Kommentar:** Denne gjenstanden blir ført under hesteutstyr av Jan Petersen (1951), graven inneholdt derimot ingenting annet som tyder på hest. Kan være til annet bruk enn hesteutstyr, men kan også tilhøre en sele eller hodetøy uten bitt.**Andre gjenstander:** **a)** et enegget sverd (R430). **b)** fire pilspisser (R539).**Litteratur:** Fett, Per. 1952. *Førhistoriske minne i Sogn 4: Lærdal Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 3.Petersen, Jan. 1951. *Vikingetidens redskaper*. Oslo. s. 26.**F63 B11242j****Gård:** Hillestad (Gnr. 62, bnr. 4)**Datering:** Merovingertid, sen**Type grav:** Haug**Kjønn:** Mann**Gjenstander tilknyttet hest:****j)** et todelt bitt som R567. På den ene ringen et fullstendig beslag for tøyl, mens andre ringen kun har et lite fragment av et beslag. Ringene er 7.9 og 7.6 cm i diameter.**Kommentar:** Bittet er brutt ved leddet slik at det er ufullstendig på ene siden av munnstykket. Likevel et tydelig todelt trinsebitt.**Andre gjenstander:** **a)** et enegget sverd. **b)** en pilspiss (R520). **c)** en øks. **d)** syv pilspisser. **e)** en pilspiss. **f)** tre pilspisser. **g)** en pilspiss. **h)** en skjoldbule (R564). **i)** en sigd. **k)** en kniv. **l)** enda en kniv. **m)** en jernkrok. **n)** to jernringer. **o)** et jernfragment for et skrin. **p)** jernbeslag. **q)** et flatt jernbånd. **r)** et klebersteins spinnehjul. **s)** tre rullesteiner.**Beskrivelse:** Haugen som inneholdt denne graven hadde blitt jevnet med jorden før huset som nå står der ble bygget. Graven ble funnet i en grøft for en vannlinje.**Litteratur:** Bergen Museum Årbok 1959.**Naustdal kommune:****F64 B9626e****Gård:** Naustdal (Gnr. 99, bnr. 7)**Datering:** Vikingtid**Type grav:** Flatmarksgrav**Kjønn:** Kvinne**Gjenstander tilknyttet hest:****e)** svært forrustede og uidentifiserbare jernfragmenter, blant disse var del av en ring som kan komme fra et bitt.**Kommentar:** Ringfragmentet kan komme fra et bitt, men har blitt deformert. Det var derimot et annet fragment som kan ligne på leddet på et munnstykke.**Andre gjenstander:** **a)** en bronsespenne. **b)** to ovale bronsespenner. **c)** et bronsearmbånd. **d)** et klebersteins spinnehjul. **f)** et fragment av brynestein.

Beskrivelse: Graven ble funnet uten synlige markeringer over bakken. Gjenstandene ble funnet ca. 60 cm dypt, og det var aske blandet i jorden. Kremasjon.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1945.

Fett, Per. 1958. *Førhistoriske minne i Fjordane 5: Førde Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 9.

Sogndal kommune:

F65 B3456t

Gård: Kvåle (Gnr. 23, bnr. 12)

Datering: Yngre jernalder

Type grav: Røys

Kjønn: Kvinne

Gjenstander relatert til hest:

t) *et ufullstendig bitt med ringer.*

Kommentar: Dobbel jernstang henger på en ring, stangen er svært kort og har en liten plate i andre enden. Dette er sannsynligvis ikke et bitt, men kan minne om deler av en rangle.

Andre gjenstander: a) *en jernøse. b) en stor jernkjele fylt med kremerte bein. c) et stekespidd. d) skaftet til en stekepanne. e) et vevsverd. f) en fakkelholder. g) en stor bronseskål. h) et par skålformede spenner. i) en spenne formet som et kløverblad. k) en skålformet spenne, nesten oppsmeltet og ødelagt. l) en bronse nål. m) et spinnehjul. n) to små spinnehjul i brent leire. o) en liten saks. p) tre jernnøkler. q) en liten jernnøkkel. r) et lite knivblad. s) to små sigder. u) flere jernringer i forskjellig størrelse. En lang og flere små klinknagler. v) kistebeslag. x) rester av en skrinlås. y) en liten flat jernskål. z) en grytehank. æ) tolv buede jerntenner fra en linhekle. ø) en skjoldbule.*

Beskrivelse: Gjenstandene ble funnet under markarbeid i en bakkekant. Det kunne ikke ses en haug, men nedenfor lå en ur etter en bortryddet røys og gjenstandene er antatt å komme fra en røys. Kremasjon.

Litteratur: Fett, Per. 1955. *Førhistoriske minne i Sogn 6: Sogndal Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 6.

F66 B4372e

Gård: Stedje (Gnr. 64)

Datering: Yngre jernalder

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

e) *et bitt med ringer og rett munnstykke, lignende R566.*

Kommentar: Et relativt fullstendig bitt med rett munnstykke. Ringene er løse og en av disse mangler en del.

Andre gjenstander: a) *tre fragmenter av et bredt enegget sverd. b) et økseblad (R561). c) en øks (R401). d) fragmenter av en skjoldbule (R564). f) en tykk jernring. g) to fragmenter av en sigd. h) to fragmenter av en fil.*

Beskrivelse: Alle gjenstandene var delvis ødelagt og forrustet.

Litteratur: Fett, Per. 1955. *Førhistoriske minne i Sogn 6: Sogndal Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 9.

F67 B4584o**Gård:** Ruggeseter (Gnr. 39)**Datering:** Yngre jernalder**Type grav:** Haug**Kjønn:** Mann**Gjenstander tilknyttet hest:****o)** et todelt bitt. Ringene har tøylebeslag. Ligner på R570.**Kommentar:** En av ringene er løse og mangler en liten del, men ellers er det et fullstendig bitt med beslag til tøylar på begge ringene.**Andre gjenstander:** **a)** et enegget sverd (R491). **b)** en øks. **c)** en bred hammer. **d)** en smal hammer. **e)** en jerncelt (lignende R402). **f)** en celt (lignende R401). **g)** en saks (lignende R388). **h)** en tang (lignende R391). **i)** et stort ljåblad (R386). **k)** et ljåblad, mindre enn det forrige. **l)** et krumt knivblad. **m)** en fil. **n)** et tynt sagblad. **p)** en beslagsplate. **q)** et fragment av et beslag med en krok i ene enden. **r)** en tang, lignende h). **s)** en ambolt. **t)** en jernten. **u)** et jernhåndtak eller feste for et skrin. **v)** lignende som forrige men fragmentert.**Beskrivelse:** Alle gjenstandene funnet er av jern. De ble funnet i en haug, inne i en hellekiste. Kremasjon.**Litteratur:** Fett, Per. 1955. *Førhistoriske minne i Sogn 6: Sogndal Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 8.**F68 B5970b****Gård:** Ølnes (Gnr. 7)**Datering:** Vikingtid, tidlig**Type grav:** Røys**Kjønn:** Mann**Gjenstander tilknyttet hest:****b)** et udelt bitt. Munnstykket er 12 cm langt og ringene er 7.5 cm i diameter.**Kommentar:** Et fullstendig trinsebitt med et udelt munnstykke. Munnstykket har et flatt parti på midten og det er uklart om dette har skjedd fordi det er slitt eller på grunn av tiden i jorden, eller om det er laget slik.**Andre gjenstander:** **a)** en skjoldbule (R564). **c)** en stor saks. **d)** en sigd.**Beskrivelse:** Gjenstandene ble funnet sammen med kull og kremerte bein, spredt i den nordre delen av røysen.**Litteratur:** Bergen Museum Årbok 1905.Fett, Per. 1955. *Førhistoriske minne i Sogn 6: Sogndal Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 4.**F69 B6300d****Gård:** Uglum (Gnr. 34, bnr. 1)**Datering:** Vikingtid, tidlig**Type grav:** Røys**Kjønn:** Mann**Gjenstander tilknyttet hest:****d)** et todel bitt. 12.5 cm langt. Ringene har et rektangulært tverrsnitt og er 7.5 cm i diameter, i god stand.**Andre gjenstander:** **a)** åtte pilspisser (R539). **b)** en øks (R553). **c)** et fragment av en skjoldbule (R564). **e)** en kniv. **f)** en krumkniv (R408). **g)** en sigd (R384). **h)** en celt. **i)** et landbruksredskap,

formet som en celt. **k)** et ildstål. **l)** et smalt og båndformet jernbeslag. **m)** en liten, glatt bronsering.

Beskrivelse: Røysen ble funnet under veiarbeid. Ifølge tilgjengelige dokumenter har det muligens vært en steinring rundt graven.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1909.

Fett, Per. 1955. *Førhistoriske minne i Sogn 6: Sogndal Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 8.

F70 B7788e

Gård: Amla (Gnr. 106, bnr. 1)

Datering: Vikingtid

Type grav: Flatmarksgrav

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

e) et bitt av type R567. En av ringene og kroken på munnbittet er noe skadet. Ringene er 7 cm i diameter.

Kommentar: Den ene ringen er brutt av og mangler en liten del, men ellers et relativt fullstendig todelt trinsebitt. Forrustet.

Andre gjenstander: **a)** et stort og tungt enegget sverd (R491). **b)** en stor spydspiss (R517). **c)** 6 pilspisser. **d)** en kniv (R404), enda en med lang tange. **f)** en mosaikk perle. **g)** to biter av ubearbeidet rav. **h)** et fragment av et ildstål, flint. **i)** to biter av kvarts. **k)** flere forrustede jernfragmenter. **l)** tenner og kjevefragment fra et voksent men ikke gammelt individ.

Beskrivelse: Funnet i en 1.7 m lang og 0.4-0.6 m bred hellekiste som hadde blitt lagt ned i jorden. Graven var dekket av en steinhelle. Den ble funnet under pløying av et jorde og steinhellen som dekket graven hadde blitt fjernet tidligere på grunnlag av dette.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1927.

Fett, Per. 1955. *Førhistoriske minne i Sogn 6: Sogndal Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 15-16.

F71 B9064d

Gård: Nes (Gnr. 11, bnr. 2)

Datering: Vikingtid

Type grav: Røys

Kjønn: Kvinne

Gjenstander tilknyttet hest:

d) et udelt bitt. En halv ring er på begge sider av munnstykket samt et løst ringfragment som lå ved. Munnstykket er 11.9 cm langt.

Kommentar: Halvparten av en ring er henger fortsatt på ene siden av munnstykket. Den andre ringen er løs og to fragmenter gjenstår. Udelt trinsebitt.

Andre gjenstander: **a)** en ovalspenne. **b)** fem glassperler. **c)** et vevsverd. **e)** en sigd. **f)** en jernkjele. **g)** fragmenter av en saks. **h)** en samling av beslag til et skrin. **i)** tre spinnehjul.

Beskrivelse: Graven ble funnet da det ble lagt grunnarbeid for Sogndal Folkehøyskole. Haugen var 3 m i diameter.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1939/40.

Fett, Per. 1955. *Førhistoriske minne i Sogn 6: Sogndal Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 4-5.

F72 B9065e

Gård: Nes (Gnr. 11, bnr. 2)

Datering: Vikingtid

Type grav: Flatmarksgrav

Kjønn: Kvinne

Gjenstander tilknyttet hest:

e) *et todelt bronsebitt. 16.5 cm langt.*

Kommentar: Bittet er robust og i god stand, men mangler nå ringene etter innbruddet på Universitetsmuseet i 2017. Bildet nederst til høyre viser bittets originale utseende. Todelt trinsebitt.

Andre gjenstander: a) *en irsk nål, sølv belagt.* b) *to ovale bronsespenner.* c) *to bronsearmbånd.* d) *134 glassperler.* f) *tenner fra to linhekler.* g) *et vevsverd.* h) *en saks.* i) *et jernredskap (R413).* j) *en kniv i fire deler.* k) *en sigd.* l) *en jernøse.* m) *nagler og beslag.* n) *15 klebersteinsvevlodd.* o) *stykker av tekstil.*

Beskrivelse: Funnet sammen med og nært B9064. Ingen markeringer på overflaten.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1939/40.

Fett, Per. 1955. *Førhistoriske minne i Sogn 6: Sogndal Prestegjeld.* Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 4-5.

Foto: Universitetsmuseet i Bergen

F73 B10447c,d

Gård: Øvre Amla/Kaupanger (Gnr. 106, bnr. 1)

Datering: Yngre jernalder

Type grav: Uklart

Kjønn: Mann

Gjenstander relatert til hest:

c) *et par stighbøylor som R589 men med skarpe hjørner i nedre del.*

d) *to ringer til bitt, med del av munnstykke på den ene samt del av seletøybeslag på den andre.*

Kommentar: Stighbøylene er som dokumentert lignende R589 men med noe spissere hjørner. Ornamentikken er også annerledes da disse har tydelige striper i gull. Det hører også to bitt til dette funnet.

Det ene består som dokumentert av to ringer og del av munnstykket. Ringene er store, og den ene ser ut til å ha et tøylebeslag. De to fragmentene av munnstykket ser ikke ut til å passe sammen og det er noe vanskelig å typebestemme. Det er også et annet bitt tilstede, lignende Petersen fig. 12 men uten ledd på midten. Dette bittet har faste ringer og er laget av en sammenhengende jernstang.

Andre gjenstander: **a)** en øks. **b)** en kniv. **e)** en stor nøkkel (R459). **f)** en saks (R442). **g)** en skrinhank. **h)** en skrinhank. **i)** et ildstål (R419). **j)** hvirvel. **k)** en jerngryte. **l)** en del båtnagler, ni spiker, en klonagle.

Beskrivelse: Gjenstandene ble funnet i en frukthage, i en middelaldersk hustuft. Det skal ha vært spredd sammen med middelalderske gjenstander, men gjenstandene nevnt over skal tilhøre en grav fra yngre jernalder.

Litteratur: Sørheim, Helge. 2018. *Sentralbygd, tettsted, knutepunkt, by. Bosetningshierarkier og sentraldannelser på Vestlandet fra jernalder til middelalder*. Universitetet i Bergen. s. 267.

Fett, Per. 1955. *Førhistoriske minne i Sogn 6: Sogndal Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 15-16.

F74 B12115e

Gård: Ølmheim (Gnr. 80, bnr. 6)

Datering: Merovingertid, sen

Type grav: Flatmarksgrav

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

e) et todelt bitt som Petersens figur 1 (1951).

Munnstykket er ikke fullstendig. Ringene er 6.7-7 cm i diameter.

Kommentar: Bittet er brutt ved leddet med likevel tydelig et todelt trinsebitt.

Andre gjenstander: **a)** et enegget sverd. **b)** en lansespiss. **c)** en øks (R553). **d)** en celt. **f)** en kniv (R404). **g-k)** fire pilspisser. **l)** tre uidentifiserbare jernfragmenter. **m)** tre fragmenter av jerntenner. **n)** et jernbånd. **o)** fragmenter av et bein.

Beskrivelse: Graven ble funnet under en skiferhelle da en telefonstolpe skulle settes opp.

Litteratur: Bergen Museum Tilvekst 1967-1970.

F75 B12215(16,17)

Gård: Ølmheim (Gnr. 80, bnr. 6)

Datering: Merovingertid

Type grav: Flatmarksgrav

Kjønn: Kvinne

Gjenstander tilknyttet hest:

16) et todelt bitt som Petersens figur 2 (1951).

Ringene er 7 cm i diameter.

Kommentar: Bittet er brutt ved leddet men er sannsynligvis et todelt trinsebitt

Andre gjenstander: **1)** en ryggknappspenne. **2)** minst 20 perler. **3)** en sølv spiral. **4)** et spinnehjul. **5)** et klebersteins spinnehjul. **6)** et vevsverd (R440). **7)** to fullstendige og to halve vevlodd. **8)** en brynestein. **9)** en nøkkel. **10)** jernbeslag. **11)** et jernhåndtak (R451). **12)** forskjellige jernfragmenter fra et skrin. **13)** fragmenter av en sigd. **14)** en meisel (R413). **15)** en celt (R401). **17)** en liten kniv. **18)** fragmenter av en saks. **19)** 16 nagler, spikre og uidentifiserbare jernfragmenter. **20)** 16 biter av slagge. **21)** kull og kremert bein. **22)** en liten beltespenne. **23)** mer kremert bein.

Beskrivelse: Graven ble funnet under en ettergraving av B12115. B12215 var lokalisert ca. 2 m unna denne.

Stryn kommune:

F76 B587

Gård: Tonning (Gnr. 57)

Datering: Yngre jernalder

Type grav: Haug

Kjønn: Kvinne

Gjenstander tilknyttet hest:

B587 bitt.

Kommentar: Kun en liten del av en ring gjenstår, sannsynligvis fra et bitt. Ikke mulig å typebestemme.

Andre gjenstander: **B584** fem vevlodd. **B585-586** en stekepanne med håndtak. **B588** et spinnehjul. **B589** fragment av et messingarmbånd med mye ornamenter. **B590-591** to fragmenter av en bøyd messing trå. **B592** en liten messing nål. **B593** 28 perler. Ti av disse av mosaikk.

Beskrivelse: Funnet i en haug og sendt til museet av eieren av jorde.

Litteratur: Fett, Per. 1961. *Førhistoriske minne i Fjordane 15: Stryn Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 16-17.

F77 B3459g

Gård: Bødal (Gnr. 77)

Datering: Merovingertid, sen

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

g) et ufullstendig bitt.

Kommentar: En løs ring og et nesten fullstendig todelt munnstykke.

Andre gjenstander: **a)** et enegget sverd. **b)** et økseblad. **c)** en liten øks. **d)** et bor. **e)** en liten fil. **f)** en kniv. **h)** fragmenter av pilspisser. **i)** beslag for en kiste og flere klink nagler. **k)** en skjekniv. **l)** en stor firesidet brynestein. **m)** to røde lærperler, og en ødelagt gul perle.

Beskrivelse: Haugen var lang og nærmest firkantet. Kan ha vært 6 x 15 m.

Litteratur: Fett, Per. 1961. *Førhistoriske minne i Fjordane 15: Stryn Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 23-24.

F78 B3968f,g

Gård: Vik (Gnr. 46)

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

f) to bitt. Et todelt og et udelt, begge med ringer.

g) en oval ring, som også har to reimbeslag, og enda en ring. Antatt å tilhøre et bitt.

Kommentar: To fullstendige bitt. Det ene har et todelt munnstykke og ringene er rustet fast, det andre er udelt med bevegelige ringer.

Andre gjenstander: **a)** et enegget sverd, noe bøyd. **b)** en spydspiss, noe bøyd. **c)** en skjoldbule.

d) fragmenter av to lignende skjoldbuler som forrige. **e)** fragmenter av en ødelagt jernkjele. **h)**

en liten ufullstendig sigd. **i)** en stor saks. **k)** en lang og bøyd spiker. **l)** tre ankerformede spikre. **m)** fire klinknagler. **n)** to store spikre. **o)** en beslagsplate med små spikre. **p)** fragmenter av en fil. **q)** en flat skiferbryne.

Gjenstandene **f-q** ble funnet inne i jernkjelen.

Beskrivelse: Kremasjonsgrav i en liten haug med steiner plassert langs utsiden av haugen.

Litteratur: Fett, Per. 1961. *Førhistoriske minne i Fjordane 15: Stryn Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 14-15.

F79 B4268e

Gård: Bø (Gnr. 59, bnr. 6)

Datering: Vikingtid, tidlig

Type grav: Uklart, mulig flatmarksgrav

Kjønn: Mann

Gjenstander relatert til hest:

e) et sammenbøyd bitt med ringer.

Kommentar: Kun to fullstendige ringer gjenstår av dette bittet. De er 7 cm i ytre diameter.

Andre gjenstander: **a)** et enegget sverd. **b)** en spydspiss. **c)** en skjeggøks. **d)** en tverrøks. **f)** et bor. **g)** et ljåblad. **h)** små rester av en skjoldbule. **i)** et knivblad med avbrutt tange. **k)** fragmenter av en saks.

Beskrivelse: Graven ble funnet i tuften da det ble laget ny gamlestove.

Litteratur: Fett, Per. 1961. *Førhistoriske minne i Fjordane 15: Stryn Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 17-18.

F80 B4756r

Gård: Vik (Gnr 46)

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug, Båtgrav

Kjønn: Mann og kvinne

Gjenstander tilknyttet hest:

r) et fullstendig og to ufullstendige bitt med store ringer.

Munnstykke som består av to like lange deler, som R570.

Kommentar: Et fullstendig todelt bitt. I tillegg fragmenter som sannsynligvis tilsvarer to bitt. De to løse ringene har forskjellige tykkelse og kan tilhøre to forskjellige bitt. De to delene fra et munnstykke er også sannsynligvis fra to forskjellige bitt. Det ene løse munnstykket er tydelig todelt. Den ene ringen har en del av et munnstykke og del av leddet, men er såpass kort at dette kan være et tredelt bitt. Det er derfor sannsynligvis to todelte og et tredelt trinsebitt.

Andre gjenstander: **a)** en enegget klinge. **b)** en stor spydspiss (R580). **c)** fragmenter av to pilspisser. **d)** to økset, som R559 men uten ornamentikk. **e)** en celt (R402). **f)** to hammere (R394). **g)** en tang (R391). **h)** et høveljern (R411). **i)** en bor (R418). **k)** en fil. **l)** to fragmenter av et sagblad. **m)** et lite jernredskap, mulig for å slå huller med. **n)** en kniv med bøyd blad og tange (R408). **o)** en jernsaks (R442). **p)** en jernsaks. **q)** fragmenter av to sigder (R386). **s)** en liten jernnøkkel. **t)** flere jernbeslag, mulig for et skrin. **u)** et jernhåndtak. **v)** ca. 30 klinknagler og spikre. **x)** fragmenter av to ovale bronsespenner (R647). **y)** en liten ringnål. **z)** halvparten av en grønn glassperle. **æ)** fire fragmenter av en skiferbryne. **ø)** et par kremerte beinfragmenter.

Beskrivelse: Dokumentene antar at dette har vært en båtgrav ut ifra antallet klinknagler og spikre.

Litteratur: Fett, Per. 1961. *Førhistoriske minne i Fjordane 15: Stryn Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 14-15.

F81 B4843c**Gård:** Øvre Eide (Gnr. 65, bnr. 3)**Datering:** Yngre jernalder**Type grav:** Flatmarksgrav?**Kjønn:** Uklart**Gjenstander relatert til hest:****c)** *et bitt som R567, i tillegg til en halv jernring.***Kommentar:** Et fullstendig bitt men den ene ringen er brutt av. Tydelig todelt munnstykke. Ringene er 7.5 cm i ytre diameter og munnstykket er 9.5 cm innenfor ringfestet.**Andre gjenstander:** **a)** *jernspenne. b)* *ukjent jerngjenstand. d)* *en sigd. e)* *et jernfragment.***Beskrivelse:** Graven ble funnet på hovedbruket og lå ca. 17 cm dypt.**Litteratur:** Bergen Museum Årbok 1891.Fett, Per. 1961. *Førhistoriske minne i Fjordane 15: Stryn Prestegjeld.* Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 20.**F82 B5030o****Gård:** Gutdalen (Gnr. 14)**Datering:** Vikingtid**Type grav:** Haug**Kjønn:** Kvinne**Gjenstander tilknyttet hest:****o)** *forrustede fragmenter av et bitt med store ringer.***Kommentar:** Fragmenter sannsynligvis tilhørende et bitt.

En fullstendig ring og ca. halvparten av en annen, ca. samme størrelse. Ikke mulig å typebestemme.

Andre gjenstander: **a)** *to ovale bronsespenner (R647). b)* *en oval bronsespenne. c)* *to likearmede spenner, en fragmentert. d)* *to små, tynne ringer i gull eller elektrum. e)* *et lite spinnehjul. f)* *elleve glassperler, en rav og en jet. g)* *et langt, smalt og tynt jernredskap, mulig vevsverd. h-i)* *to stekepanner. k)* *jerntenner fra en linhekle. l)* *en saks (R442). m)* *en saks (R443). n)* *ildstål (R426). p)* *forrustede fragmenter av en jernlenke. q)* *en jernnøkkel. r)* *to fragmenter av et skaft, mulig for en lignende nøkkel. s)* *nedre del av lignende skaft. t)* *et jernhåndtak for et skrin (R451). u)* *jernbeslag til et tre skrin. v)* *flere små jernfragmenter. x)* *en brynestein.***Beskrivelse:** Haugen ble funnet i en liten bakke vest for gården. Det var en lang og lav haug, men sannsynligvis lavere når den ble funnet enn den var opprinnelig. Gravkammeret var 2.2 m langt og 1 m bredt.**Litteratur:** Bergen Museum Årbok 1893.Fett, Per. 1961. *Førhistoriske minne i Fjordane 15: Stryn Prestegjeld.* Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 6-8.**F83 B5031d****Gård:** Gutdalen (Gnr. 14)**Datering:** Merovingertid, tidlig**Type grav:** Haug**Kjønn:** Mann**Gjenstander tilknyttet hest:****d)** *fragmenter av et forrustet bitt med store ringer (10.5 cm) og jernbeslag til tøylene.*

Kommentar: Noen få fragmenter som har blitt kategorisert til å tilhøre et bitt. I hvert fall ett fragment ser ut til å komme fra et munnstykke, i tillegg til flere fragmenter av i hvert fall en svært stor ring. Ikke mulig å typebestemme.

Andre gjenstander: **a)** en spydspiss (R520). **b)** ca. 27 pilspisser (R539, 540). **e)** to små, firkantede jernplater, bundet med en ring. **f)** flere jernfragmenter.

Beskrivelse: En rundhaug, 10 m i diameter og ca. 1 m høy. Gravkammeret var 3.5 m langt og 50 cm bredt.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1893.

Fett, Per. 1961. *Førhistoriske minne i Fjordane 15: Stryn Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 6-8.

F84 B5034c

Gård: Hjelle (Gnr. 20, bnr. 2)

Datering: Merovingertid, sen

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander relatert til hest:

c) et bitt, lignende R570.

Kommentar: Et fullstendig bitt, ene ringen løs. Tydelig todelt munnstykke. Ringene er 6 cm i ytre diameter, munnstykket er rustet i bøyd stilling.

Andre gjenstander: **a)** et enegget sverd. **b)** en halv skjoldbule (R564).

Beskrivelse: Gjenstandene ble funnet i en haug, i et gravkammer dekket med heller. Ifølge både unimus og Fett er både haugen og gjenstandene fra dette funnet ukjent og tapte. Ettersom bittet var tilgjengelig referer dette sannsynligvis til resten av gravgodset.

Litteratur: Fett, Per. 1961. *Førhistoriske minne i Fjordane 15: Stryn Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 9.

F85 B5145f,g

Gård: Fosnes (Gnr. 29)

Datering: Merovingertid, sen

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

f) et todelt bitt, lignende R567. Ringenes diameter er 8 cm.

g) to ringer fra et lignende bitt, 9 cm i diameter.

Kommentar: Et todelt bitt. En av ringene er løse og leddet på munnstykket er rustet fast, men ellers fullstendig. Begge bildene viser det samme bittet.

Andre gjenstander: **a)** et enegget sverd (R498). **b)** et annet enegget sverd, lignende det forrige. **c)** en øks (R553). **d)** seks pilspisser. Tre av type R539 og 540, tre av type R547. **e)** en skjoldbule (R564). **h)** en kniv. **i)** en krumkniv (R408). **k)** et blad fra et redskap (R410). **l)** en celt med noe bøyd blad (R402). **m)** en hammer (R394). **n)** en skjeformet bor (R418). **o)** et jernredskap. **p)** enda et jernredskap. **q)** en kniv. **r)** et jernredskap. **s)** en mulig link til en jernlenke. **t)** fragmenter av en kjele (mulig lignende R731). **u)** et jernhåndtak. **v)** 47 klinknagler og vanlige spikre.

Beskrivelse: Gjenstandene ble funnet i en hellekiste.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1896.

Foto: Universitetsmuseet i Bergen

Fett, Per. 1961. *Førhistoriske minne i Fjordane 15: Stryn Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 10-11.

F86 B5526f

Gård: Gutdalen (Gnr. 14, bnr. 6)

Datering: Vikingtid

Type grav: Røys

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

f) fragmenter av et bitt, forrustet.

Kommentar: Svært forrustede fragmenter, deler av en ring med del av et munnstykke, flere separate ringfragmenter. Ikke mulig å typebestemme.

Andre gjenstander: **a)** et tveegget sverd (R509). **b)** en spydspiss. **c)** elleve pilspisser, ni lignende R539, en lignende R547 og en R551. **d)** en øks (R555). **e)** en skjoldbule (R565). **g)** en hammer (R394). **h)** en fil. **i)** fragmenter av en liten sigd, en kniv og en saks. **k)** en tynn, spiss jernbit, muligens en syl. **l)** flere fragmenter av flate beslag, to hengsler, muligens fra et skrin. **m)** fragmenter av et jernhåndtak. **n)** flere små uidentifiserbare jernfragmenter. **o)** to firkantede skiferbryner. **p)** en brynestein (R422), sandstein. **q)** flere små klinknagler med fragmenter av tre. **r)** en klebersteinskjele, sprukket.

Beskrivelse: Stor gravrøys med en hellekiste.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1904.

Fett, Per. 1961. *Førhistoriske minne i Fjordane 15: Stryn Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 6-8.

F87 B5588k

Gård: Hilda (Gnr. 122, bnr. 3)

Datering: Yngre jernalder

Type grav: Haug

Kjønn: Mann og kvinne

Gjenstander tilknyttet hest:

k) to ringer fra et bitt, 7.5 cm i diameter.

Kommentar: Fragmenter av et todelt bitt. To løse ringer, en mangler en liten del, og to fragmenter av munnstykket. Feste til ringene mangler på begge sider men leddet er fullstendig selv om det ikke lenger henger sammen.

Andre gjenstander: **a)** et tveegget sverd (R489). **b)** en ødelagt enegget sverdsklinge (R491). **c)** en spydspiss (R518). **d)** et fragment av en stor enegget kniv. **e)** en øks (R561). **f)** en kniv. **g)** to fragmenter av håndtaket for en stekepanne, samt flere fragmenter fra en jernplate, muligens pannen. **h)** et fragment av et vevsverd. **i)** noen få forrustede tenner fra en linhekle. **l)** flere uidentifiserbare jernbiter. **m)** to klebersteins vevlodd. **n)** et klebersteins spinnehjul. **o)** en smal, firkantet skiferbryne.

Beskrivelse: Haugen var lokalisert under huset som var der på utgravingstiden. Dobbelbegravelse og kremasjon.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1904.

F88 B5786g,h,t

Gård: Fure (Gnr. 6, bnr. 3)

Datering: Vikingtid, 850-900

Type grav: Flatmarksgrav

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

g) et bronsebitt, med ringer og beslag til tøyler. Delvis ødelagt, men relativt fullstendig. 21.5 cm langt.

h) et bitt av type R570. Forrustet men fullstendig, med unntak av et beslag til tøyler. 20.5 cm langt.

t) fire flate jernbeslag, antatt til å tilhøre seletøy. De har alle en bøynd ende, og to av de henger på en jernring. Tre av beslagene er firkantet og har blitt festet med tre nagler mens den fjerde er smalere og med kanter med ornamentikk og festet med to nagler.

Kommentar: Bronsebittet er todelt, i god forfatning og har beslag for tøyler på begge ringer, men ene ringen er delt i to. h) er også et fullstendig todelt bitt, og det har fragment av beslag til tøyler på begge ringerne. t) er seletøybeslag, muligens til resten av hodelaget.

Andre gjenstander: a) et tveegget sverd (R489). b) en spydspiss (R529). c) en øks (R561). d) 6 pilspisser (R539). e) en skjoldbule (R564). i) en celt (R402). k) en hammer (R394). l) en liten, lett hammer, samme form som forrige. m) en ambolt (R393). n) et skavejern. o) en fil. p) en tang (R391). q) en flat jernring. r) et fragment av en jernnøkkel. s) et fragment av fjæren til en lås. u) en liten jernkrok. v) flere jerngjenstander. w) en klinknagle. x) fragmenter av to skiferbryner. y) et bronsefragment, muligens fra en kjele. z) en spydspiss, et lite stykke unna de andre gjenstandene.

Beskrivelse: Graven ble funnet uten synlige markeringer på overflaten, med en stor skiferstein på hver side av gravkammeret. Kremasjon.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1903.

Fett, Per. 1961. *Førhistoriske minne i Fjordane 15: Stryn Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 4.

F89 B5804b

Gård: Ytre Eide

Datering: Vikingtid, tidlig

Type grav: Flatmarksgrav

Kjønn: Kvinne

Gjenstander tilknyttet hest:

b) fragmenter av et bitt, ringene er 8 cm i diameter.

Kommentar: Svært forrustede fragmenter av ringer som sannsynligvis tilhører et bitt. Den ene ringen er nesten fullstendig mens den andre kun er et fragment. Ikke mulig å typebestemme.

Andre gjenstander: a) et bronsearmbånd (R719). c) fragmenter av et vevsverd. d) 7 vevlodd.

Beskrivelse: Funnet under flat overflate, med tre skiferdekkheller.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1903.

Fett, Per. 1961. *Førhistoriske minne i Fjordane 15: Stryn Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 18-19.

F90 B5865i**Gård:** Øvre Flo (Gnr. 8, bnr. 2)**Datering:** Vikingtid**Type grav:** Flatmarksgrav, båtgrav**Kjønn:** Mann og kvinne**Gjenstander tilknyttet hest:****i)** *et todelt bitt, i god stand men svært lite.**Munnstykket er kun 9 cm langt og ringene er 5 cm i diameter. En av ringene har et enkelt beslag til tøylen.***Kommentar:** Todelt trinsebitt. Det var dokumentert at dette bittet er svært lite men jeg vil ikke anse dette som et 'svært lite' bitt, det har en relativt ordinær størrelse i forhold til andre bitt i denne katalogen.**Andre gjenstander:** **a)** *et enegget sverd (R491).* **b)** *en øks (R552).* **c)** *en ljå.* **d)** *en sigd.* **e)** *et høveljern (R411).* **f)** *en meisel.* **g)** *noen få tenner fra en linhekle.* **h)** *en ufullstendig kniv.* **k)** *et jernredskap av uklart bruk.* **l)** *en jernnøkkel.* **m)** *et jernredskap, uklart bruk.* **n)** *fragmenter av et flatt, båndformet beslag, og noen uidentifiserbare jernfragmenter.* **o)** *ca. 140 klinknagler og spikre.* **p)** *to små smuler av oppløst bronse, muligens fra smykker.***Beskrivelse:** Alle gjenstandene ble funnet sammen og så ut til å stamme fra en kremasjonsgrav. Graven hadde ingen synlig markeringer over bakken og var lokalisert i en bakke.**Litteratur:** Bergen Museum Årbok 1904.Fett, Per. 1961. *Førhistoriske minne i Fjordane 15: Stryn Prestegjeld.* Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 4-5.**F91 B6035g****Gård:** Langesæter (Gnr. 149)**Datering:** Vikingtid, tidlig**Type grav:** Haug**Kjønn:** Kvinne**Gjenstander tilknyttet hest:****g)** *et bitt, mulig lignende R567 eller 570. Munnstykket er enkeltleddet og ringene er 7.5 cm i diameter.***Kommentar:** Fragmenter av to ringer er alt som er tilstede, kun en liten del av et mulig munnstykke igjen på den ene ringen. Ikke mulig å typebestemme.**Andre gjenstander:** **a)** *en oval bronsespenne (R643).* **b)** *to uidentifiserbare bronsefragmenter.* **c)** *32 glassperler.* **d)** *fragmenter av en stor jernkjele med langt håndtak (R431).* **e)** *en stekepanne (R430).* **f)** *fragmenter av et par linhekler.* **h)** *en jernring.* **i)** *et vevlodd.***Beskrivelse:** Graven var lokalisert i en liten naturlig haug. På overflaten kunne man se en relativt stor stein og noen av gjenstandene ble funnet under denne, i tillegg til noen fragmenter av en menneskeskalle som ikke ble tatt vare på.**Litteratur:** Bergen Museum Årbok 1906.**F92 B6259c,i****Gård:** Kirkeide (Gnr. 63, bnr. 6)**Datering:** Vikingtid, tidlig**Type grav:** Haug**Kjønn:** Mann**Gjenstander tilknyttet hest:****c)** *fragmenter av et tredelt bitt. Ringene er 6 cm i diameter. Kun to fragmenter igjen av bittet.***i)** *rangle (R462), sammen med en jernhank (R465).*

Kommentar: En ring med del av munnstykke, i tillegg til et løst fragment fra munnstykket. Sannsynligvis et tredelt trinsebitt da delen av munnstykke som henger på ringen er med ledd og er svært kort.

Andre gjenstander: **a)** fragmenter av noen få pilspisser. **b)** fragmenter av en stor skjoldbule (R564). **d)** en celt. **e)** en kniv med bøyd klinge (R408). **f)** fragmenter av et høveljern (R411). **g)** en bor (R418). **h)** en syl. **k)** et uidentifiserbart jernredskap. **l)** et jernbeslag. **m)** flere fragmenter av mindre jernbeslag. **n)** en klinknagle. **o)** et fragment av en flat brynestein.

Beskrivelse: Gjenstandene ble funnet ca. 1 m dypt i en haug. Det ble funnet flere båtnagler i tillegg til den ene som ble tatt vare på. Det ble også funnet et sverd, men dette er nå tapt.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1909.

Fett, Per. 1961. *Førhistoriske minne i Fjordane 15: Stryn Prestegjeld*. Historiske Museum, Universitetet i Bergen. s. 18-19.

F93 B6503c

Gård: Gutdalen (Gnr. 14, bnr. 4)

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

c) fragmenter av et todelt bitt. Ringene er 7.5 cm i diameter.

Kommentar: Kun begge ringene og en liten del av munnstykke på ene ringen er igjen av dette bittet. På enden av fragmentet av munnstykket er det synlig del av et ledd. Den korte lengden kan forslå at dette er et tredelt trinsebitt.

Andre gjenstander: **a)** en enegget sverdklinge (R498). **b)** en øks (R562). **d)** en lå (R386). **e)** en stor glass mosaikk perle.

Beskrivelse: Haugen ble funnet mellom foten av et fjell og en stor stein. Den var 5-6 m i diameter.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1912.

Fett, Per. 1961. *Førhistoriske minne i Fjordane 15: Stryn Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 6-8.

F94 B6845g

Gård: Nesi (Gnr. 31, bnr. 4)

Datering: Vikingtid, tidlig

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

g) et bitt. Munnstykket er 11 cm langt og ringene er 6.5 og 7 cm i diameter.

Kommentar: Et fullstendig todelt trinsebitt, uten beslag.

Andre gjenstander: **a)** et enegget sverd (R491). **b)** et enegget sverd (R498). **c)** syv pilspisser, tre som R539. **d)** en tykk, liten øks (R554). **e)** to skjoldbuler (R564). **f)** en stor kniv. **h)** en celt. **i)** en lå (R386). **k)** en lå, lignende den forrige. **l)** en liten fragmentert sigd. **m)** en bor (R418). **n)** en liten hammer. **o)** jernfragmenter, fra en lås og hengsler for et skrin. **p)** to skiferbryner. **q)** en stor kleber søkke. En oval rullestein. Et vevlodd. Et fragment av en kleber kjele.

Beskrivelse: Funnet i en haug som var 10 m i diameter. Ut ifra utgravningsdokumenter kommer gjenstandene muligens fra to graver.

Litteratur: Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 11.

F95 B7183f

Gård: Store Sunde (Gnr. 96, bnr. 5)

Datering: Vikingtid

Type grav: Flatmarksgrav

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

f) et udelt bitt som sett i *Sheteligs VJG (1912)* figur 432. Munnstykket er 11.3 cm langt og ringene er 7.4 og 7.6 cm i diameter.

Kommentar: Fullstendig og robust bitt, udelt trinsebitt.

Andre gjenstander: **a)** et tveegget sverd med hjalt og knapp som R494. **b)** en stor spydspiss (R517). **c)** to pilspisser (R538). **d)** en øks (R559). **e)** en skjoldbule (R564). **g)** en jernkjele. **h)** noen få fragmenter av kremert bein og kull.

Beskrivelse: Det var ingen haug nevnt for denne graven. Den ble funnet mellom to store steiner som sto i jorden.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1920/21.

F96 B7346l

Gård: Kvamme (Gnr. 97, bnr. 1)

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

l) en stor, noe skadet jernring, antatt å være fra et bitt. 10 cm i diameter.

Kommentar: Ikke tilgjengelig for undersøkelse.

Andre gjenstander: **a)** et tveegget sverd (R508). **b)** en spydspiss. **c)** en øks. **d)** lite fragment av en skjoldbule. **e)** et stykke av håndtaket på en stekepanne, og fragmenter av pannen (R430). **f)** et knivblad (R405). **g)** en krumkniv (R408). **h)** en liten hammer. **i)** en sigd. **k)** fire pilspisser (en som R539). **m)** flere stykker av jern. **n)** en firkantet brynestein. **o)** en klebersteinsbolle (R729).

Beskrivelse: Funnet i en haug som hadde hatt en steinring rundt seg. Haugen kunne fortsatt måles til 13 m i diameter og 3 m på det høyeste. Kull ble også funnet på innsiden av haugen.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1922/23.

F97 B7894h,i,k

Gård: Gutdalen (Gnr. 14, bnr. 6)

Datering: Merovingertid, sen

Type grav: Røys

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

h) et todelt bitt med tynne ringer (*Sheteligs VJG (1912)* figur 470) og lange beslag for tøyler. Ringene er 6.7 cm i diameter.

i) et todelt bitt av type R570, med en manglende ring. Den gjenværende ringen er 7.5 cm i diameter.

k) et todelt bitt med små ringer, R569. Fullstendig men svært forrustet. Ringene er 4.7 cm i diameter.

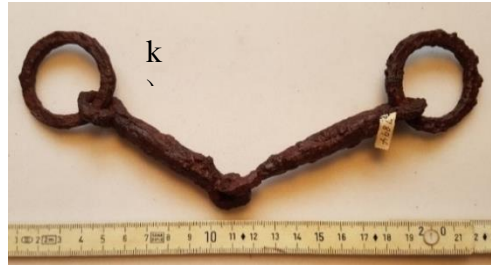
Kommentar: Alle ser ut til å være todelte trinsebitt. Det tredje bittet (k) er svært langt i forhold til andre bitt funnet i Sogn og Fjordane.

Andre gjenstander: a) et enegget sverd uten hjalt (R498-499). b) et enegget sverd av samme type men kortere. c) en skjoldbule (R564). d) en øks. e) i hvert fall 23 fullstendige og ødelagte pilspisser. f) en kniv (R406). g) to fragmenter av en klinge, mulig sigd. l) en hammer (R395). m) et ildstål. n) et lignende ildstål. o) fragmenter av forskjellige jernbeslag. p) flere spikre med flatt hode. q) et klebersteins vevlodd. r) flere fragmenter av forskjellige brynesteiner. s) uidentifiserbare jernfragmenter. t) noen få biter kull. u) noen få biter kremert bein. v) en kubisk terning av grønn stein. w) en brent og skadet glassperle. x) brente steiner.

Beskrivelse: Disse gjenstandene ble funnet i to forskjellige hauger ca. 25 m fra hverandre. Gjenstandene ble mottatt blandet sammen, men de fleste så ut til å komme fra en kremasjon. Kun sverdet, bittet, pilene og noen jernbeslag hadde ikke vært på likbålet.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1928.

Fett, Per. 1961. *Førhistoriske minne i Fjordane 15: Stryn Prestegjeld*. Historiske Museum, Universitetet i Bergen. s. 6-8.

F98 B8058i

Gård: Loen (Gnr. 70, bnr. 14)

Datering: Vikingtid, tidlig

Type grav: Flatmarksgrav

Kjønn: Mann

Gjenstander relatert til hest:

i) et todelt bitt lignende R567. Profilerte ringe som er 7.3-8 cm i diameter. I den ene ringen henger et beslag til tøyler med fire nagler. Bittet er godt bevart med glødeskall.

Andre gjenstander: a) et enegget sverd uten hjalt (R496). b) en skjoldbule (R564). c) to pilspisser. d) en øks. e) en krumeget celt (R402). f) en skjebor (R418). h) fire fragmenter av en brynestein. j) en skrinhaspe.

Beskrivelse: Gjenstandene ble funnet under rydning av en bakke, en halv meter dypt i løs jord som var kullblandet og svart. Gjenstandene hadde delvis synlig glødeskall.

Litteratur: Fett, Per. 1961. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Stryn Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 20-22.

F99 B8371g,h

Gård: Rake (Gnr. 82, bnr. 8)

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

g) et bitt, lignende type R570. Det er 24.4 cm langt og ringene er 7 cm i diameter.

h) en jernring, muligens tilhørende et annet bitt eller en rangle. 8 cm i diameter.

Kommentar: Et todelt trinsebitt. Det er et tilhørende løst beslag til tøyler.

Andre gjenstander: a) et tveegget sverd. b) en spydspiss (R532). c) en øks. d) tre fragmenter av en skjoldbule (R562). e) en kniv (R406). f) et ildstål (R426). i) en jernkrok (R466). j) deler av et jernbeslag med huller for spikre. k) et bøyd jernfragment. l) fragment av en brynestein. m) 29 klinknagler (R421). To større spikre av samme form.

Beskrivelse: Funnet i en haug som var 12-14 m i diameter og 2 m høy.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1933.

Fett, Per. 1961. *Førhistoriske minne i Fjordane 15: Stryn Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 24-25.

F100 B8653e

Gård: Eide (Gnr. 91, bnr. 5)

Datering: Merovingertid, sen

Type grav: Uklart, mulig flatmarksgrav

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

e) et tredelt bitt som type R569 og R571, men de ytterste delene er kortere. Ringene

er flate med beslag til tøyler. Munnstykket er 13.5 cm langt og ringene er 8-8.3 cm i diameter.

Kommentar: Et noe fragmentert bitt. Deler av munnstykket mangler men det er et tydelig tredelt trinsebitt.

Andre gjenstander: a) et enegget sverd (R498). b) en spydspiss. c) en øks. d) en skjoldbule (R564). f) tre pilspisser (to som R539). g) en lå (R394). h) en celt (R402). i) tre kniver (en R407, to R404). j) en hammer (R394). k) en fil (R399). l) en meisel. m) en hengsel. n) en bit av jern. o) en rund og flat jernknapp, påhengende en jernplate. p) et fire-sidet flatt beslag. q) noen få jernfragmenter. r) små fragmenter av en brynestein. s) en bit av flint. t) en bit av kremert bein, mulig fra en hodeskalle.

Beskrivelse: Funnet på en gård som det ofte ble kjørt jord fra. Graven var nå 15 cm under overflaten.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1935.

F101 B8946e

Gård: Åbrekke (Gnr. 99, bnr. 3)

Datering: Vikingtid

Type grav: Røys

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

e) et todelt bitt. Ringene er 7.2 cm i diameter.

Kommentar: Et fullstendig men forrustet bitt.

Ringene er begge løse men passer inn i festet på hver side av munnstykket. Todelt trinsebitt.

Andre gjenstander: a) fragmenter av et enegget sverd. b) en skjoldbule (R564). c) i hvert fall åtte pilspisser. d) en celt (R401). f) jernfragmenter, mulig for et skrin. g) en lang og tynn skiferbryne.

Beskrivelse: Funnet i en stor haug som var 20 m bred og 3 m høy, bygget opp av stein.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1937.

F102 B8953c

Gård: Kirkeide (Gnr. 63, bnr. 9)

Datering: Vikingtid

Type grav: Flatmarksgrav

Kjønn: Kvinne

Gjenstander tilknyttet hest:

c) et todelt bitt, svært forrustet og brutt i flere deler. På et løst ringfragment var det beslag for tøyler med bronsenagler. Fragmenterte deler av lærreimer, muligens

fra hodelaget. Disse var 4 cm brede og hadde rekker av bronsenagler. En blanding av seletøybeslag av jern, påhengende læret med en jernplate på innsiden, en bronseplate på utsiden. Tre fragmenter av en tynn bronsering som var 1 cm i diameter.

Kommentar: Fra selve bittet var kun en liten del bevart, ringfragment og tøybeleslag. Ikke mulig å bestemme type. Flere forskjellige seletøybeslag.

Andre gjenstander: a) to ovale bronsespenner. b) en jernlampe. d) jernfragmenter for et skrin. e) en stekepanne. f) fragmenter av en saks. g) en jernring. h) to fragmenter av et enegget jernredskap, mulig sigd. i) en skiferbryne for nål. j) et spinnehjul, brent leire. k) to stykker av flint, en liten kvarts rullesten, en bit av kråkesølv. l) uidentifiserbare jernfragmenter og tre-fragmenter. m) spiker og tre fra kisten. n) en stor kleberkjele (R729) i to deler.

Beskrivelse: Funnet under flat mark på toppen av en bakke. Inne i graven var en trekiste dekket av fem steinheller.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1937.

Fett, Per. 1961. *Førhistoriske minne i Fjordane 15: Stryn Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 18-20.

F103 B9087h

Gård: Tisthamar (Gnr. 163, bnr. 11)

Datering: Vikingtid

Type grav: Flatmarksgrav

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

h) et tredelt bitt som R569. Det hadde også beslag for tøyler som R570. Ringene er 6.7 cm i diameter og munnstykket er 13 cm langt.

Kommentar: Tredelt trinsebitt med tøybeleslag kun på ene ringen.

Andre gjenstander: a) et enegget sverd. b) hjalt fra et sverd. c) en spydspiss. d) en øks. e) en skjoldbule. f) en pilspiss (R539). g) en sigd. i) to stykker av kremert bein.

Beskrivelse: Funnet uten synlige markeringer på overflaten, ved en bratt bakke. Ingen tegn til et gravkammer men kuttet ned i bakken og fylt med jord. Kremasjon.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1939/40.

F104 B9090d

Gård: Fosnes (Gnr. 29, bnr. 1)

Datering: Vikingtid, tidlig

Type grav: Flatmarksgrav

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

d) et todelt bitt. Ringene er 4.8 cm i diameter.

Kommentar: Bittet er nå i fire deler. Begge ringene er fullstendige men munnstykket et brutt av ved ringene, samt en del av munnstykket som også et brutt av. Todelt trinsebitt.

Andre gjenstander: a) et tveegget sverd. b) halvparten av en skjoldbule (R564). c) en kniv (R406). e) noen få uidentifiserbare jernfragmenter.

Beskrivelse: Funnet under flat mark, men med steiner lagt ut rundt den. Graven var ca. 40 cm dyp.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1939/40

F105 B11406b**Gård:** Ytre Bø (Gnr. 59, bnr. 1)**Datering:** Vikingtid**Type grav:** Flatmarksgrav**Kjønn:** Mann**Gjenstander tilknyttet hest:****b)** *en samling av jernfragmenter, blant dem deler som sannsynligvis hører til et bitt.***Kommentar:** Fragmenter som er svært forrustede og vanskelig å identifisere. Det er derimot to fragmenter som kan høre til et munnstykke, og to fragmenter som kan komme fra to forskjellige ringer. Ikke mulig å typebestemme, kan likevel være todelt trinsebitt.**Andre gjenstander:** **a)** *en spydspiss.***Beskrivelse:** Graven ble funnet under flat mark, på samme sted som B11158.**Litteratur:** Bergen Museum Årbok 1959/60.**F106 B14489(4)****Gård:** Lyslo (Gnr. 128, bnr. 2)**Datering:** Vikingtid**Type grav:** Flatmarksgrav**Kjønn:** Mann**Gjenstander tilknyttet hest:****4)** *et todelt bitt som R567. Det har vært to beslag for tøyler på ringene (R566), men de er fragmenterte. En av ringene er fragmentert og ytre diameter er 6.6 og 6.7 cm.***Kommentar:** Bittet er dårlig bevart. Todelt trinsebitt.**Andre gjenstander:** **1)** *et enegget sverd uten nedre hjalt. 2) tre pilspisser. 3) enda tre pilspisser. 5) en ljà. 6) en fil. 7) fem jernfragmenter. 8) en brynestein.***Beskrivelse:** Graven ble funnet under pløying og var lokalisert 25-30 cm under overflaten.**Litteratur:** Bergen Museum Tilvekst 1996. s. 177-178.**F107 B15064(5)****Gård:** Mindresunde (Gnr. 39, bnr. 1)**Datering:** Vikingtid**Type grav:** Uklart**Kjønn:** Mann**Gjenstander tilknyttet hest:****5)** *et todelt bitt som R567. Ringene er 6.9 og 6 cm i diameter. Begge ringene har et smalt beslag for tøylenes.***Kommentar:** Ikke tilgjengelig for undersøkelse.**Andre gjenstander:** **1)** *et sverd (Petersens type H, 1919). 2) en øks (Petersens type D, 1919). 3) en skjoldbule (R564). 4) ni pilspisser. 6) en kniv. 7) en ljà (R386). 8) en metallplate med fire hull. 9) en smal og avlang metallgjenstand. 10) to jernhåndtak. 11) en nagle. 12) 31 uidentifiserbare jernfragmenter. 13) kremert bein.***Beskrivelse:** Gjenstandene ble funnet i forbindelse med gårdsarbeid, og ble utgravd i 1991.**Litteratur:** Bergen Museum Tilvekst 2007. s. 26.

F108 B15306(4)**Gård:** Fosnes (Gnr. 29, bnr. 4)**Datering:** Merovingertid**Type grav:** Flatmarksgrav**Kjønn:** Mann**Gjenstander tilknyttet hest:**

4) et todelt bitt brutt i to deler, lignende Petersens figur 1 (1951). Munnstykket har et firkantet tverrsnitt. Ringene er ca. 6.6 cm i diameter. Jernbeslag til seletøy som R577, men ufullstendig da en del er brutt av.

Kommentar: Et relativt fullstendig bitt brutt ved leddet, todelt munnstykke. Bildet nederst til høyre er mulig seletøybeslag.

Andre gjenstander: 1) et enegget sverd. 2) en øks. 3) fragment av en ljå. 5) et oval ringbeslag til et sverdgrep eller slire. 6) to fragmenter av nagler, og tre fullstendige nagler. 7) to små kleshanker. 8) et rundt jernbeslag. 9) en jernkrok. 10) en knivtange. 11) en mulig krok til en rangle. 12) to saksefragmenter. Et ildstål. 13) fragmenter av klingene til en kniv eller en ljå. 14) et fragment av en saks. 15) et fragment av en saks, mulig tilhørende forrige. 16) ti fullstendige og fragmenterte nagler. 17) 19 små jernfragmenter. To fragmenter av kremert bein. To små steiner. 18) 16 brynstensfragmenter. 19) seks brente flintbiter. 20) fragmenter av hasselnøtt skall. 21) tre frø. 22) flere store biter av trekull. 23) trekullprøver, 75 g. 24) kremert bein, 220 g.

Beskrivelse: Gjenstanden ble funnet av Yngvar Mork under rivning av et steingjerde mellom gårdene 29/3-4. Graven i seg selv og noen av gjenstandene ble skadet av gravemaskinen. Det var en kremasjonsgrav under flat mark og det var steinheller som fungerte som gulv og vegger. Muligens også dekket av heller. Utgravd i 1994.

Litteratur: Bergen Museum Tilvekst 2007. s. 102.

F109 B15520(11,12,13,14)**Gård:** Fure (Gnr. 6, bnr. 3)**Datering:** Vikingtid**Type grav:** Uklart**Kjønn:** Mann**Gjenstander tilknyttet hest:**

11) et todelt bitt som Petersens figur 1 (1951). Beslag til tøyler på begge ringene. Bittet er fullstendig men fragmentert.

12) et todelt bitt som Petersens figur 1 (1951). Beslag til tøyler. Ringene er 6 cm i ytre diameter.

13) seletøybeslag, lignende R579.

14) seletøybeslag, lignende R579. 13) og 14) tilhører sannsynligvis hverandre.

Kommentar: To fullstendige todelte bitt. 11) er noe fragmentert men komplett. Begge har også tøylebeslag på begge ringene. Ringene til bitt 11 er 7.5 cm i ytre diameter og ringene til bitt 12 er 6-6.5 cm i ytre diameter. 13-14 er forrustet seletøybeslag. Den løse delen kan tilsvare gjenstand 14, men hører til samme seletøybeslag.

Andre gjenstander: 1) et enegget sverd, som Petersens type H (1951). 2) enda et enegget sverd, som Petersens type C (1951). 3) en øks, som Petersens type D (1919). 4) enda en øks av samme type.

5) en skjoldbule (R564). 6) enda en skjoldbule av samme type. 7) seks pilspisser. 8) enda seks pilspisser. 9) en pilspiss. 10) tre pilspisser. 15) en sigd. 16) fragmenter av en sigd. 17) tre fragmenter av en ljå. 18) en kniv, som Petersens figur 104 (1951). 19) enda en kniv av samme type. 20) en kniv, som Petersens figur 107 (1951). 21) en celt, som Petersens figur 93 (1951). 22) enda en celt av samme type. 23) en bor (R418). 24) en syl. 25) enda en syl. 26) en meisel (R415). 27) enda en meisel.

F110 B15521(8,9)

Gård: Fure (Gnr. 6, bnr. 3)

Datering: Vikingtid

Type grav: Uklart

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

8) seletøybeslag som R579, med noe annerledes form. Nesten fullstendig.

9) seletøybeslag som R577, bortsett fra at de rektangulære beslagene har en krok i enden. Svært forrustet og fragmentert.

Kommentar: Ikke tilgjengelig for undersøkelse.

Andre gjenstander: 1) et tveegget sverd, Petersens type D (1919). 2) en spydspiss, Petersens type F (1919). 3) en øks, Petersens type E (1919). 4) to pilspisser. 5) seks pilspisser. 6) en skjoldbule (R564). 7) en skjoldbule (R562) 10) en bor (R418). 11) en meisel (R415). 12) en skiferbryne. 13) en jernkjele (R731). 14) enda en jernkjele. 15) en fragmentert kjele. 16) en jernhaspe. 17) en jerngjenstand. 18) tre ildstål. 19) jernbeslag. 20) ca. 70 nagler. 21) ca. 40 spikre. 22) ca. 150 fragmenter av nagler og spikre. 23) en jerngjenstand. 24) ca. 70 jernfragmenter. 25) tre klumper av smeltet bronse. 26) syv flintbiter. 27) en samling av kremert bein. 28) kremert bein. 29) kremert bein. 30) kremert bein. 31) kullprøver.

Vik kommune:

F111 B716-717

Gård: Hønsi (Gnr. 28, bnr. 3)

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug

Kjønn: Kvinne

Gjenstander tilknyttet hest:

B716-B717 et ufullstendig bitt med store messingkuler ved hjørneringene.

Kommentar: I museets databaser står det oppført kun ett bitt, men gjenstandene tilsvarer to forskjellige. Bittet øverst til høyre har de dokumenterte 'messingkulene'. Disse ser ut til å være feste til ringer, som vil si at disse 'kulene' er del av munnstykket. Typen er ubestemmelig. B717 er et tilsynelatende udelt trinsebitt. Den ene ringen mangler og den som er igjen mangler en liten del.

Andre gjenstander: B708 en tynn og flat gulltråd, tilhørende tekstil. B709 en rund brakteatliggende sølvspenne. B710 halvdelen av et lite hjulformet sølvsmykke med sølvring gjennom akselhullet. B711 et skadet hengesmykke av forgylt sølv. B712 et lignende skadet hjulformet hengesmykke av sølv. B713 en halvkuleformet glassklump. B714 en oval, flat stein. B715 fragmenter av en kjele.

Litteratur: Fett, Per. 1954. *Førhistoriske minne i Sogn 9: Vik Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 9-10.

Petersen, Jan. 1951. *Vikingetidens redskaper*. Oslo. s. 22-24.

F112 B944

Gård: Fedje

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

B944 et bitt

Kommentar: To hele ringer, munnstykket i to deler men er tilsynelatende todelt. Ringene er 5 cm i ytre diameter.

Andre gjenstander: **B939** en øks. **B940** en spydspiss med haker på skaftholderen. **B941** et enegget, fragmentert sverd. **B942** en tverrøks. **B943** en sigd.

F113 B1071-B1072

Gård: Sæbø

Datering: Yngre jernalder

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

B1071-1072 et fullstendig og et ufullstendig bitt.

Kommentar: Et godt bevart bitt med beslag til tøyler på begge ringene. Den ene ringen hadde en lapp hvor det stod B1071 og den andre en lapp med B1072, men det er alt ett bitt som ikke ser ut til å ha blitt satt sammen i ettertid, men funnet helt. Tredelt trinsebitt.

Andre gjenstander: **B1068** en bred spydspiss. **B1069** et tveegget sverd. **B1070** et økseblad. **B1073** en spydspiss. **B1074-1075** to skjoldbuler. **B1076** en sigd. **B1076** en øks. **B1077** fragmenter av en spydspiss. **B1078** en spydpigg. **B1079** en ambolt. **B1080-1081** to hammere. **B1082** en avhugger med tapp. **B1083** en fil. **B1085** en tang. **B1086** nagler. **B1087-1088** flere beslag for en kiste. **B1089** fragmenter av en jernkjele.

Beskrivelse: Gjenstandene ble funnet i den østre kanten av en liten haug nært et skolebygg i Vik.

Litteratur: Fett, Per. 1954. *Førhistoriske minne i Sogn 9: Vik Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 12-13.

F114 B1211-1212

Gård: Brekka (Gnr. 30, bnr. 1)

Datering: Yngre jernalder

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

B1211-1212 to bitt, et fullstendig og et ufullstendig.

Kommentar: Det fullstendige bittet er et todelt trinsebitt. Munnstykket er tynnslitt men fullstendig. Det ufullstendige består kun av to ringer og er ikke mulig å typebestemme.

Andre gjenstander: **B1203** et enegget sverd. **B1204** et tveegget sverd. **B1205-1206** to lignende sverd. **B1207-1210** fire spydspisser. En øks.

Beskrivelse: Alle gjenstandene for dette funnet hadde blitt brent sammen med den avdøde på kremasjonsbålet men var ikke skadet på noen annen måte. De ble alle funnet blandet sammen etter bygging av en potetkjeller, og det er dokumentert at gjenstandene kan komme fra flere graver.

Litteratur: Fett, Per. 1954. *Førhistoriske minne i Sogn 9: Vik Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 15-16.

F115 B4511x,ø

Gård: Hopperstad (Gnr. 39, bnr. 10)

Datering: Vikingtid, tiende århundre

Type grav: Haug, båtgrav

Kjønn: Kvinne

Gjenstander tilknyttet hest:

x) to bitt, et todelt og et tredelt.

ø) en oval jernbøyle med flere ringer hengende fra den (sannsynligvis en rangle).

Kommentar: Fragmenter av to forskjellige bitt. Bittet til høyre ovenfor har et tydelig enkelt ledd på munnstykket mens det andre er mindre tydelig da det er brutt ved leddet. Det ser derimot ut til også å ha vært todelt.

Andre gjenstander: **a)** fragmenter av en bronseskål. **b)** fragmenter av en mindre lignende bronseskål. **c)** et stort og flere små fragmenter av enda en bronseskål (R725). **d)** en bronse øse eller sil. **e)** et trespann. **f)** et hvitt glassbeger. **g)** et lite flaskeformet kar. **h)** en skålvekt. **i-k)** vektlodd av bly. **l-m)** vektlodd av jern. **n)** et vektlodd formet som en avskåret kjegle (R481). **o)** halvdelen av en kufisk mynt. **p)** en samling med perler. **q)** et bøyleformet håndtak med to hasper. **r)** en bronsenøkkel (R456). **s)** et stekespidd med håndtak av bronse. **t)** en stekepanne. **u)** et ildstål. **v)** et vevsverd. Et til ble ødelagt når de ble tatt ut av graven. **w)** to spinnehjul. **y)** en bor. **z)** en øks, mulig tverrøks.

Beskrivelse: Tilhørende dette funnet var også ni vevlodd, to kvernsteiner og en mengde klinknagler som ikke ble sendt til museet. Mengden og formen på naglene gjorde det sannsynlig at det hadde vært en båtgrav. Det så også ut til å være 2-3 graver blandet sammen.

Litteratur: Fett, Per. 1954. *Førhistoriske minne i Sogn 9: Vik Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 10-11.

Petersen, Jan. 1951. *Vikingetiden redskaper*. Oslo. s. 12, 56.

F116 B4841a

Gård: Hove (Gnr. 26, bnr. 20)

Datering: Vikingtid, sen

Type grav: Haug

Kjønn: Kvinne

Gjenstander relatert til hest:

a) bitt som R576. Godt bevart men mangler deler av de flate stengene som vises på type R576.

Kommentar: Bitt som R576 som dokumentert og mangler deler av de flate stengene på siden. Todelt munnstykke, taggete. Skiller seg ut fra andre bitt fra Sogn og Fjordane.

Andre gjenstander: **b)** et jernredskap av ukjent bruk (R460). **c)** en jernkrok. **d)** et redskap av ukjent bruk. **e)** ca. 35 stifter til en linhekle. **f)** en fragmentert jerngjenstand. **g)** fragmenter av en jernskål eller gryte. **h)** et lite korsformet jernbeslag. **i)** en fragmentert gjenstand av jern. **k)** et ufullstendig jernbeslagstykke. **l)** et par nagler og andre små jernfragmenter. **m)** en bronsekjede. **n)** en hundetann.

Litteratur: Fett, Per. 1954. *Førhistoriske minne i Sogn 9: Vik Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 7-8.

Petersen, Jan. 1951. *Vikingetidens redskaper*. Oslo. s. 21.

F117 B5551e

Gård: Hove (Gnr. 26)

Datering: Yngre jernalder

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

e) fragmenter av et bitt.

Kommentar: Et halvt bitt. Ringen mangler en bit, og et halvt munnstykke med ene delen av leddet henger på denne ringen. Sannsynligvis et todelt trinsebitt.

Andre gjenstander: a) et fragmentert tveegget sverd. b) en skjoldbule (R219). c) en jernkniv. d) en ufullstendig sigd. f) et fragment av tuppen av et drikkehorn. g) fragmenter av munningsbeslag til samme drikkehorn. h) en bronse nål.

Beskrivelse: Disse gjenstandene er dokumentert å ikke være fra samme funn. Det er sannsynlig at funnene a-d hører sammen og f-h hører sammen. Bittet skal ha vært separat fra alt.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1904.

Fett, Per. 1954. *Førhistoriske minne i Sogn 9: Vik Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 8.

F118 B6500m

Gård: Skjervum (Gnr. 38, bnr. 5)

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug og flatmarksgrav

Kjønn: Mann og kvinne

Gjenstander tilknyttet hest:

m) to jernringer, 7.5 og 8.3 cm i diameter. De er antatt å tilhøre to forskjellige bitt. En av ringene har del av et munnstykke.

Kommentar: Fragmenter av to forskjellige bitt, hvorav det ene er et nesten fullstendig todelt trinsebitt. I tillegg til dette er det en fullstendig løs ring samt to fragmenter fra en annen. Dette kan ikke typebestemmes.

Andre gjenstander: a) fragmenter av to ovale bronsespenner (R643). b) en liten oval bronsespenne (R640). c) et bronsesmykke av Irsk arbeid. d) fire bronsesarmbånd (R709). e) fem glassperler. f) et stykke vevd tekstil. g) et vevsverd (R440). h) et tveegget sverd. i) en pilspiss (R539). k) en øks (R554). l) fragmenter av en skjoldbule (R562). n) en liten kniv. o) fragmenter av et treskaft for en kniv. p) en kniv med bøyd klinge (R408). q) et smalt, tykt jernredskap. r) et smalt jernredskap. s) en tung hammer (R359). t) et fragment av en lja (R386). u) et tykt, bøyd jernfragment. v) fragmenter av en haspe, hengsler og beslag, sannsynligvis for et treskrin. w) fragmenter av ca. 20 små klinknagler med trerester. Antatt å være fra en båt.

Beskrivelse: En haug med en båt inneholdt h-w. Båten var ca. 6 m lang og det lå en unghest i ene enden. Rett ovenfor dette var det også en flatmarksgrav som inneholdt a-c og e-g.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1936.

Fett, Per. 1954. *Førhistoriske minne i Sogn 9: Vik Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 16-17.

F119 B7640p

Gård: Håum (Gnr. 75, bnr. 1)

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug eller røys, båtgrav

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

p) en ring fra et bitt (R567), med deler av munnstykket fortsatt påhengende. Ringens diameter er 7.8 cm.

Kommentar: Delen av munnstykket som er igjen har et vridt tverrsnitt. Ikke mulig å typebestemme.

Andre gjenstander: **a)** et tveegget sverd (R489). **b)** fragmenter av en skjoldbule (R562). **c)** 14 pilspisser. **d)** en kniv. **e)** en krumkniv (R408). **f)** en liten hammer (R394). **g)** en saks (R391). **h)** fragment av en sigd eller ljå. **i)** en jernstang. **k)** tre fragmenter av en tynnere jernstang. **l)** to store fiskekroker. **m)** flere fragmenter av et jernbeslag for et skrin. **n)** et håndtak for en nøkkel, i tillegg til tuppen av nøkkelen. **o)** ca. 60 klinknagler. **q)** en stor ravperle, to glassperler. **r)** to vektlodd av bly. **s)** noen få stykker av jern. **t)** noen få biter av kremert bein og kull.

Beskrivelse: Det var ingen synlig haug når graven ble utgravd men det ble likevel antatt at det har vært en haug på stedet på et tidligere tidspunkt.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1924/25.

F120 B8083c,j

Gård: Nese (Gnr. 64)

Datering: Vikingtid

Type grav: Flatmarksgrav

Kjønn: Mann

Gjenstander relatert til hest:

c) rester av et bitt, to vridde jernringer er tilstede. De er 7.4 cm i diameter, samt en halvpart av et munnstykke som er 9.2 cm langt.

j) 8-10 hestetenner.

Kommentar: Et relativt fullstendig bitt i tre deler. To løse men fullstendige ringer samt et munnstykke. Munnstykket ser ut til å være udelt, men svært kort på bare 7 cm innenfor ringfestet. Det er likevel ikke sannsynlig at det er halvparten av et todelt munnstykket, da dette ville blitt svært langt. Ringene er 7-7.5 cm i ytre diameter.

Andre gjenstander: **a)** et tveegget sverd (Petersens fig. 57, 1919). **b)** en celt (R402). **d)** en firesidig jernstang, mulig skjebor (R418). **e)** en skiferbryne. **f)** spikre og nagler. **g)** en nagle og stykke av en beltespenne. **h)** ni flintbiter. **i)** syv fragmenter av en krittpipe.

Beskrivelse: Gjenstandene lå en halv meter dypt i en omkrets av 2 m.

Litteratur: Fett, Per. 1954. *Førhistoriske minne i Sogn 9: Vik Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 18.

F121 B12591(4)

Gård: Voll (Gnr. 27, bnr. 1)

Datering: Vikingtid

Type grav: Uklart

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

4) et udelt bitt som Petersens figur 11 (1951). Ringene er flate og 8.7 og 5.6 cm i diameter. Lengden på munnstykket er 16 cm.

Kommentar: Den ene ringen er en god del større enn den andre, men de er begge festet til munnstykket. De kan ikke komme fra forskjellige gjenstander. Udelt trinsebitt.

Andre gjenstander: 1) et tveegget sverd. 2) en klinge fra et tveegget sverd. 3) en øks. 5) en saks. 6) en sigd. 7) en kniv. 8) en nagle. 9) en skiferbryne. 10) en skjeformet gjenstand med deler av et trehåndtak. 11) ti jernfragmenter.

Årdal kommune:

F122 B1722, B1727

Gård: Årdalstangen (Gnr. 4)

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

B1722 fragmenter av et bitt.

B1727 tenner og hestebein.

Kommentar: Fragmenter av et todelt trinsebitt. Kun en ring, leddet, samt enda en løs del av munnstykket er igjen.

Andre gjenstander: **B1719** et tveegget sverd. **B1720** et økseblad. **B1721** fragmenter av en skjoldbule. **B1724** fragmenter av en krumkniv. **B1725-1726** fragmenter av en urne.

Beskrivelse: Gjenstandene ble funnet sammen med hestebein og tenner i en gravhaug på Årdalstangen i 1833.

Litteratur: Fett, Per. 1952. *Førhistoriske minne i Sogn 3: Årdal Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 6.

Del 2

Graver med hestebein

Eid kommune:

Fb1 Mangler museumsnummer

Gård: Kjølisdalen

Datering: Jernalder

Type grav: Røys

Kjønn: Uklart

Beinmateriale relatert til hest:

Fragmenter av bekken, to lårbein, leggbein, tre ribbein, fem ryggvirvler, korsbein og fem tenner.

Kommentar: Tilstede er et nesten fullstendig lårbein, et nesten fullstendig leggbein, fire korsbeinsvirvler (noe fragmentert), fem ribbeinsfragmenter, et nesten fullstendig korsbein, og et nesten fullstendig bekken. Beinene er overraskende godt bevart og robuste uten sprekker.

Førde kommune:

Fb2 B9442b

Gård: Frøysland (Gnr. 4, bnr. 7)

Datering: Jernalder

Type grav: Haug

Kjønn: Uklart

Beinmateriale relatert til hest:

b) flere tannfragmenter.

Andre gjenstander: *a) et lite trekantformet jernfragment. c) trekull.*

Beskrivelse: Gjenstandene ble funnet under en undersøkelse av en gravhaug. Ingen sikker grav ble funnet men haugen viste likevel ikke tegn til tidligere graving eller forstyrrelser. Haugen var 9 m i diameter og 80 cm høy, bygget opp av stein og jord.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1943.

Fett, Per. 1958. *Førhistoriske minne i Fjordane 5: Førde Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 3.

Gloppen kommune:

Fb3 B3246

Gård: Indre Fitje (Gnr. 5, bnr. 3)

Datering: Yngre jernalder

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

En urne fylt med tenner.

g) et lite bitt med ringer. En liten del av lærtøyler, med en ring med tre beslag har også visstnok tilhørt bittet.

Andre gjenstander: *a) et tveegget sverd. b) et økseblad. c) en spydspiss. d) en spydspiss. e) en ødelagt skjoldbule. f) to tre håndtak for kniver. h) fragmenter av en stekepanne med et langt tre håndtak. i) en liten brynestein. k) en klinknagle og andre jernfragmenter. l) en kjele med naglede jernører og håndtak.*

Beskrivelse: Funnet i en rund haug. Haugen skal ha vært 50 m på langs og 2 m høy. Gjenstandene lå på linje fra øst til vest og i løs sand. I en urne ble det funnet tenner fra en hest, ubrent.

Litteratur: Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 5-6.

Fb4 B4590

Gård: Enebø (Gnr. 77, bnr. 11)

Datering: Folkevandringstid

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Beinmateriale relatert til hest:

Minst tre beinfragmenter bestemt til hest.

Andre gjenstander: **a)** et trespann med håndtak og bronsebeslag. **b)** en treskål. **c-f)** fire jernhåndtak. **g)** fragmenter av et trefat eller skål. **h)** fragmenter av et treskrin, lignende R180. **i)** fragmenter av enda et trespann. **k)** et leirkar (R367). **l, m)** to spydspisser (R209, R211). **n)** et leirkar. **o)** et tveegget sverd (R194). **p)** flere beslag til et belte. **q)** en uidentifiserbar tregjenstand. **r)** fragmenter av en skålvækt, bronse. **s)** en skinnpung. Inne i den var det fem bronsevektlodd og to runde gjenstander lignende mynter. **t)** en skjoldbule (R221). **u)** rester av tekstil. **v)** fragmenter av dyrefell, to bjørneklør. **x)** never. **y)** gull solidus. **z)** en saks i trefuteral. **aa)** ni pilspisser (R213). **bb)** et trehåndtak. **cc)** små biter av glass. **dd)** to biter av sølv. **ee)** et lite sølvbeslag. **ff)** en rektangulær sølvplate med spiralornamentikk. **gg)** to par av hektespenner med sølvbelagte knapper (R269). **hh)** to simple par hektespenner, sølv. **ii)** to bronseringer i hemper, mulig til et belte. **kk)** et lite stykke lær. **ll)** et fragment av et sølvbeslag. **mm)** fragmenter av en kniv med trehåndtak. **nn)** flere fragmenter av en tregjenstand. **oo)** en liten beingjenstand formet som en syl. **pp)** et lite fragment av et sølvbeslag. **qq)** flere små fragmenter av sølvbeslag. **rr)** flere uidentifiserbare fragmenter av bronse, jern, tre osv. **ss)** noen fragmenter av menneskelevningene.

Beskrivelse: Graven ble funnet i et stort gravkammer i en haug. Haugen var originalt ca. 25 m i diameter og 4 m høy. Inne i haugen var det en røys som haugen hadde blitt bygget rundt. Selve graven var en hellekiste satt opp av 16 heller. Eide/Enebøhøvdingen.

Litteratur: Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 26-28.

Fb5 B4592t

Gård: Enebø (Gnr. 77, bnr. 11)

Datering: Yngre jernalder

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Beinmateriale relatert til hest:

t) noen få tenner.

Andre gjenstander: **a)** et tveegget sverd (R505). **b)** en spydspiss. **c)** en øks. **d)** to pilspisser (R539). **e)** en pilspiss (R551). **f)** fragmenter av en skjoldbule. **g-i)** tre kniver av forskjellige typer. **k)** fragmenter av en sigd. **l)** et gaffelformet redskap. **m)** en lang jernstang. **n)** en jernspenne. **o)** flere fragmenter av en bronseplate, mulig tilhørende en kjele. **p)** ca. 40 spikre. **q)** en brynestein. **r)** flere uidentifiserbare fragmenter av et leirkar med ornamentikk. **s)** en liten flintbit.

Beskrivelse: Haugen var 12 m i diameter og 80 cm høy. Gjenstandene ble funnet sammen med kull og kremert bein.

Litteratur: Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 26-28.

Fb6 B6951

Gård: Hjelle (Gnr. 32, bnr. 1)

Datering: Vikingtid

Type grav: Røys

Kjønn: Mann

Beinmateriale relatert til hest:

En tann.

Andre gjenstander: **a)** *et fragment fra et enegget sverd (R491).* **b)** *en øks (R559).*

Beskrivelse: Graven ble funnet i ruinene av en røys, under en steinhelle. Kremasjon.

Litteratur: Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld.* Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 38.

Fb7 B7670

Gård: Sande (Gnr. 15)

Datering: Vikingtid

Type grav: Røys

Kjønn: Mann

Beinmateriale relater til hest:

Syv tenner.

Beskrivelse: Tennene ble funnet litt høyere men på samme sted som B6026. Røysen var 16 m i diameter og 1.5 m høy. De andre gjenstandene fra graven tilhører B6538, mens disse hestetennene ble funnet og sent inn ved en senere anledning.

Litteratur: Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld.* Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 9-11.

Fb8 B11391cc

Gård: Gjemmestad (Gnr. 9, bnr. 7)

Datering: Merovingertid

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Beinmateriale relatert til hest:

cc) *fragmenter av en kjeve med tenner.*

Kommentar: Små tenner tilgjengelig.

Andre gjenstander: **a)** *et enegget sverd.* **b)** *et lite enegget sverd.* **c)** *en øks.* **d)** *en hammer.* **e)** *en mindre hammer (R394).* **f)** *en ambolt.* **g)** *en meisel (R400).* **h)** *enda en meisel.* **i)** *en tang.* **k)** *en fil.* **l)** *en celt.* **m)** *fragmenter av et jernredskap, mulig lå.* **n)** *tre fragmenter av en sigd.* **o)** *to fragmenter av et høveljern.* **p)** *to fragmenter av en kniv.* **q)** *et jernredskap.* **r)** *enda et jernredskap.* **s)** *en oval jernring.* **t)** *to fragmenter av jerntenner.* **u)** *enda en jerntann.* **v)** *fragmenter av et jernredskap, lignende lå.* **w)** *fire fragmenter av et jernredskap.* **x)** *et langt og tynt stykke jern.* **y)** *et flatt trekantet jernfragment.* **z)** *13 uidentifiserbare jernfragmenter.* **æ)** *ca. 200 spikre og fragmenter av spikre, de fleste med rester av tre.* **ø)** *tre flintbiter.* **å)** *tre fragmenter av en brynestein.* **aa)** *fragment av et lårbein av menneske.* **bb)** *fragmenter av en menneskeskall.*

Beskrivelse: Gjenstandene ble funnet i en haug sammen med B11390 og B11392. Haugen hadde vært 40 m i diameter og 6 m høy. Flere av gjenstandene fra dette funnet (B11391) ble funnet under pløying og resten under påfølgende utgravning. Ubrent grav.

Litteratur: Fett, Per. 1960. *Førhistoriske minne i Fjordane 13: Gloppen Prestegjeld.* Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 7-9.

Gulen kommune:

Fb9 B3327

Gård: Haugland (Gnr. 127)

Datering: Yngre jernalder

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Beinmateriale relatert til hest:

Tenner.

Andre gjenstander: **a)** *et tveegget sverd. b)* *et enegget sverd. c)* *en pilspiss. d)* *et økseblad. e)* *et økseblad.*

Beskrivelse: Graven ble funnet i en rundhaug. Inne i haugen var det også en steinvegg, sammen med kull, bein og hestetenner, i tillegg til en blanding av knust grønt glass.

Stryn kommune:

Fb10 B9627e

Gård: Sunde (Gnr. 16, bnr. 2)

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug

Kjønn: Uklart

Beinmateriale relatert til hest:

e) en samling av bein og tenner.

Andre gjenstander: **a)** *en liten kniv. b)* *en liten jernnål. c)* *en spiker. d)* *fragmenter av en klebersteinskjele.*

Beskrivelse: Gjenstandene ble funnet under undersøkelse av en haug som så ut til å ha vært plyndret tidligere. Haugen var 15 m i diameter og 1.5 m høy.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1945.

Vik kommune:

Fb11 B6500

Gård: Skjervum (Gnr. 38, bnr. 5)

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug og flatmarksgrav

Kjønn: Mann og kvinne

Gjenstander tilknyttet hest:

Bein fra en unghest. Fragmenter av kjevebein, skulderblad, overarmsbein, bekken, leggbein og pipe. 17 fragmenter bestemt til hest.

m) *to jernringer, 7.5 og 8.3 cm i diameter. De er antatt å tilhøre to forskjellige bitt. En av ringene har del av et munnstykke*

Kommentar: Tilstede er et nesten fullstendig lårbein, to nesten fullstendige leggbein, en nesten fullstendig pipe, et nesten fullstendig overarmsbein, fragmenter av en underkjeve med en tann fortsatt på, ti løse tenner i tillegg til dette, minst tre fragmenter av korsbein og en mulig korsbeins virvel, en skadet brystvirvel, fragmenter av et skulderblad, fragment av bekken med synlig hoftelodd.

Det er store bein tilstede som er relativt godt bevart, men sprukne og noe smuldrende, og flere av langbeinene er brutt på langs.

Andre gjenstander: **a)** *fragmenter av to ovale bronsespenner (R643). b)* *en liten oval bronsespenne (R640). c)* *et bronsesmykke av irsk arbeid. d)* *fire bronsesmykbånd (R709). e)* *fem*

glassperler. **f**) et vevd stoffstykke. **g**) et vevsverd (R440). **h**) et tveegget sverd. **i**) en pilspiss (R539). **k**) en øks (R554). **l**) fragmenter av en skjoldbule (R562). **n**) en liten kniv. **o**) fragmenter av et treskaft for en kniv. **p**) en kniv med bøyd kling (R408). **q**) et smalt, tykt jernredskap. **r**) et smalt jernredskap. **s**) en tung hammer (R359). **t**) et fragment av en ljà (R386). **u**) et tykt, bøyd jernfragment. **v**) fragmenter av en haspe, hengsler og beslag, sannsynligvis for et treskrin. **w**) fragmenter av ca. 20 små klinknagler med trerester. Antatt å være fra en båt.

Beskrivelse: En haug med en båt inneholdt h-w. Båten var ca. 6 m lang og det lå en unghest i ene enden. Rett ovenfor dette var det også en flatmarks grav som inneholdt a-c og e-g. I nærheten av dette igjen, under en stein, ble d) funnet under en stein og kan ha vært en annen grav, eller tilhørt den samme.

Litteratur: Bergen Museum Årbok 1936.

Fett, Per. 1954. *Førhistoriske minne i Sogn 9: Vik Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 16-17.

Fb12 B8083j

Gård: Nese (Gnr. 64)

Datering: Vikingtid

Type grav: Flatmarksgrav

Kjønn: Mann

Gjenstander relatert til hest:

c) rester av et bitt, to vridde jernringer er tilstede. De er 7.4 cm i diameter, samt en halvpart av et munnstykke som er 9.2 cm langt.

j) 8-10 hestetenner.

Andre gjenstander: **a**) et tveegget sverd (Petersens fig. 57, 1919). **b**) en celt (R402). **d**) en firesidig jernstang, mulig skjebor (R418). **e**) en skiferbryne. **f**) spikre og nagler. **g**) en nagle og stykke av en beltespenne. **h**) 9 flintbiter. **i**) syv fragmenter av en krittpipe.

Beskrivelse: Gjenstandene lå en halv meter dypt i en omkrets av 2 m.

Litteratur: Fett, Per. 1954. *Førhistoriske minne i Sogn 9: Vik Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 18.

Årdal kommune:

Fb13 B1727

Gård: Årdalstangen (Gnr. 4)

Datering: Vikingtid

Type grav: Haug

Kjønn: Mann

Gjenstander tilknyttet hest:

B1722 fragmenter av et bitt.

B1727 tenner og bein.

Andre gjenstander: **B1719** et tveegget sverd. **B1720** et økseblad. **B1721** fragmenter av en skjoldbule. **B1724** fragmenter av en krumkniv. **B1725-1726** fragmenter av en urne.

Beskrivelse: Gjenstandene ble funnet sammen med hestetenner og hestebein i en gravhaug i Årdalstangen i 1833.

Litteratur: Fett, Per. 1952. *Førhistoriske minne i Sogn 3: Årdal Prestegjeld*. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 6.